

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

جمهوری اسلامی ایران

حوزه نمایندگی ولی فقیر در امور حج و زیارت

وظایف و تجارب روحانیون در سفر حج و عمره

مؤلف: سید عبدالفتاح نواب

جمهوری اسلامی ایران

حوزه‌های علمی و فنی در امور حج و زیارت

وظایف و تجارب روحانیون در سفر عمره و حج

تهییه شده در: معاونت فرهنگی - مدیریت آموزش

مؤلف: سید عبدالفتاح نوآب

صفحه آرا: حسن عمومی

نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۳

کلیه حقوق محفوظ است

نشانی: تهران: خیابان آزادی، بخش رودکی، سازمان حج و زیارت، طبقه دوم،

معاونت فرهنگی - مدیریت آموزش

قم: خیابان شهیدان فاطمی (دور شهر)، کوچه ۱۵، پلاک ۶

تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۳۴۹۱۹ و ۰۲۱ - ۶۴۵۱۲۲۵۵

سامانه آموزش مجازی Amoozesh

فهرست مطالب

فصل اول: ویژگی های روحانی تأثیرگذار ۱۱

۱۱.....	ادب فردی
۱۱.....	حليم و شکیبا
۱۱.....	بانظم و انضباط
۱۲.....	متین و باوقار
۱۲.....	صریح و شفاف:
۱۲.....	خستگی ناپذیر در انجام وظیفه:
۱۲.....	دقیق و دوراندیش :
۱۳.....	آرام و آرام بخش :
۱۳.....	زمان شناسی و توجه به نیازهای آن :
۱۳.....	پایدار به صفات نیک
۱۳.....	ادب اجتماعی:
۱۴.....	بانشاط و بشاش = پرهیز از کسالت و بی حالی
۱۴.....	خوش برخوردی:
۱۴.....	متواضع:
۱۴.....	مردمدار:
۱۵.....	باترحم و گذشت:
۱۵.....	بامحبت و گرم:
۱۵.....	جادبه در حد اعلا
۱۶.....	مردم شناس
۱۶.....	ادب خدمتگزاری زائران (اخلاق کاری)
۱۶.....	وظیفه شناسی و عمل به وظیفه (وجودان کاری)
۱۷.....	خود را خادم بداند :
۱۸.....	مدارا و نرمی در تبلیغ:
۱۸.....	مشفق و دلسوز:
۱۸.....	نیکو سخن گفتن با مردم:
۱۸.....	نیکو گوش کردن و پاسخ گفتن:
۱۸.....	توجه به افراد ضعیف کاروان:
۱۹.....	عزّت نفس:
۱۹.....	احترام گزاردن به افراد:

۱۹.....	همکاری با مدیر:
۱۹.....	تغافل نسبت به عدم همکاری ها :
۲۰.....	مراقبت از آراستگی خویش :
۲۰.....	گفتار مستند و محکم:
۲۱.....	انتقاد پذیر...
۲۲.....	تدبیر و تدبیر
۲۲.....	توانا در امانداری مسئولیت:
۲۲.....	ریشه ها و عوامل شکست یا عدم موفقیت روحانی
۲۲.....	منت گذاری:
۲۳.....	نقیل و سنگین کردن مطالب
۲۳.....	تند خوئی :
۲۴.....	تجسس در امور مردم
۲۴.....	درخواست از مردم در انجام امور شخصی
۲۴.....	شهرت طلبی :
۲۵.....	وسواسی گری :
۲۵.....	فرصت سوزی یا از دست دادن فرصت ها :
۲۶.....	حرمت شکنی یا تحقیر مخاطبین :
۲۶.....	عدم آمادگی نسبت به انجام وظائف :

فصل دوم: اصول وظایف روحانی ۲۷

۲۷.....	الف : تبیین مناسک و احکام :
۲۷.....	گام اول: شنا.سایی زائر
۲۷.....	گام دوم: دسته بندی احکام:
۲۷.....	گام سوم: مراعات فتاوا:
۲۸.....	گام چهارم: روش های بیان احکام و مناسک
۲۹.....	برخی از احکام مبتلا به :
۲۹.....	۱. مسائل طهارت :
۳۰.....	۲. مسائل کلی نماز:
۳۰.....	۳. اهمیت وجوب تخمیس اموال:
۳۲.....	۴. بیان مناسک عمره و حج :
۳۲.....	ب) راهنمائی و همراهی در انجام مناسک :
۳۲.....	گام اول: مدیریت بر حسن انجام :

۳۳	گام دوم: کنترل اعمال :
۳۴	گام سوم: اصلاح اعمال :
۳۵	ج) حفظ و تقویت بنیه اعتقادی زائر
۳۶	۱) روشنگری نسبت به راه امامان :
۳۶	۲) الهام‌گیری از مشی معصومین در حرمین:
۳۷	۳) بهره از موضع گیری اصحاب :
۳۷	۴) پاسخگوئی به سؤال های زائران :
۳۸	۵) بهره گیری از هشدارها :
۳۸	۶) نگاهی به تبلیغ معصومین علیهم السلام :
۳۹	۷) بهره‌گیری از آیات و روایات
۴۰	د) اصلاح رفتاری زائر :
۴۱	۱) شناسائی نقاط اسیب پذیر زائر :
۴۱	۲) شناسائی روحیات فردی :
۴۱	۳) با زائران بهانه گیر چه کنیم ؟
۴۲	۴) با زائران گوشہ گیر چه کنیم ؟
۴۳	۵) با زائران پناهجو چه کنیم ؟
۴۳	۶) با گردشگران چه کنیم ؟
۴۶	۷) بازائران پرخاشگر چه کنیم ؟
۴۶	۸) بازائران جلسه گریز چه کنیم :
۴۸	۹) نسبت به بد آموزی‌های سرزمین وحی هشدار دهیم :
۴۹	ه) رعایت و حفظ شئون روحانی:
۴۹	۱) انتظارات از روحانی :
۵۱	۲) حفظ حرمت لباس:
۵۲	۳) عدم غرور نسبت به جایگاه:
۵۳	و) توجه به سیاستهای ابلاغی :
۵۳	۱) گرد همایی‌های توجیهی :
۵۴	۲) حضور در برنامه های اعلامی:
۵۴	۳) پرهیز از تکروی:
۵۵	۴) تلاش در رشد جمعی روحانیون:
۵۵	ز) برنامه های فرهنگی :
۵۷	یاد امام عصر عج

۵۸	نیایش در حرم :
۵۸	طواف گروهی :
۵۸	ک) بیان اسرار و معارف :
۵۹	گام اول هستی شناسی :
۵۹	گام دوم: فهم عبادت :
۵۹	گام سوم: پاکسازی درون :
۶۰	گام چهارم : شروع با بیان اسرار عبادات روزانه:
۶۱	گام پنجم: اسرار حج :
۶۵	(ل) معرفی اماکن اسلامی درسها و عبرتها :
۶۸	(م) ایجاد همگرائی معنوی در کاروان :
۶۸	عوامل تاثیر گذار معنوی :
۶۹	(ن) کنترل بحران‌ها :
۷۰	آسیب شناسی عملکردی روحانیون:

فصل سوم: برخی از تجارب در سفر معنوی ۷۳

۷۳	شناسایی و برنامه ریزی
۷۳	گام اول : اخلاص
۷۳	گام دوم : توسل
۷۴	گام سوم: معاهدہ
۷۴	گام چهارم : به روزرسانی اطلاعات و آموخته‌ها
۷۴	گام پنجم : توجه و مراقبت پیوسته در سفر:
۷۵	گام ششم: پر کردن اوقات فراغت:
۷۵	پله‌های سفر معنوی
۷۵	۱) شناخت اجمالی زائر :
۷۵	۲) تفاهم و هماهنگی با مدیر در برنامه ریزی :
۷۶	الف) جلسات قبل از سفر :
۷۹	ب) در مدینة النبی (ص) و مهمانی پیامبر رحمت :
۸۰	ج) در میقات فرشتگان شجره :
۸۱	د) در مکه مکرمه مهمانی خدا :
۸۲	بایدهای طواف و نماز طواف
۸۴	بایدهای سعی
۸۵	بایدهای تقصیر

۸۵	طواف نساء (در عمره مفرد)
۸۶	نکاتی چند برای عمره و حج تمتع
۸۸	احرام حج
۸۹	وقوف در عرفات
۹۱	وقف مشعر
۹۲	اعمال سرزمین منی
۹۶	اعمال مگه
۹۶	چند تذکر در اعمال کودکان:
۹۷	باید های روحانی کاروان در اماکن :
۹۷	۱) مخاطب شناسی:
۹۸	۲) شناسایی اماکن :
۹۹	۳) مستندبودن مطالب:
۱۰۰	۴) تهیه جنگ سوزه اماکن :
۱۰۰	الف: اصحاب در آئینه آزمون :
۱۰۲	ب : مدار آوران غزوه‌ی احمد :
۱۰۹	كتابنامه

پیش‌گفتار

امر بهره‌بری از راه رفته پیشینیان و بکارگیری گزارش‌های جامانده آنان از تلخ و شیرین‌ها، فراز و فرودها، فتح و شکستها، عوامل و راهکارهای موقتی زا و.. دستور دین و رسالت برداشان هستی و خرد بشری است.

رب حکیم برای کوتاه سازی راه دسترسی به نتایج مفید است که فرمود: (سِيَرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا)^۱ و یا (لَقْدَ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِرْةً لِأُولَى الْأَلْبَابِ)^۲ و در کلام نورانی قله نشین لولاک لما خلقت الافلاک است که می‌خوانیم :

... لَا حَكِيمٌ إِلَّا ذُو تَجْرِيَةٍ.^۳

امیر بیان در ابلاغ این امر الهی با شیوه‌های مختلف و برای مخاطبین متفاوت روشنگری فرموده، گاهی با بیان :

(الْعُقْلُ عَقْلَانِ عَقْلُ الطَّبِيعِ وَ عَقْلُ التَّجْرِيَةِ وَ كِلَاهُمَا يُؤَدِّي إِلَى الْمَنْفَعَةِ)^۴ و یا (الْعَاقِلُ مَنْ وَعَظَتْهُ التَّجَارِبُ)^۵ و در مقامی به عنوان وصیت‌های پدری که در بحرانهای طاقت سوز مдалهای اخلاص، شجاعت و جوانمردی کسب کرده از اسرار سربلندیش برای نور دیده خویش رمز گشائی می‌کند که : (تَسْتَقْبِلَ بِجِدٍ رَأِيكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَفَاكَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُغْيَتُهُ وَ تَحْرِيَتُهُ فَتَكُونُ قَدْ كَيْفِيتَ مُؤْنَةَ الطَّلَبِ وَ عُوفِيَتِ مِنْ عِلَاجِ التَّجْرِيَةِ فَاتَّاكَ مِنْ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَأْتِيهِ وَ اسْتَبَانَ لَكَ مِنْهَا مَا رُبَّمَا أَظْلَمَ عَلَيْنَا فِيهِ).

یا بُنَى إِنِّی وَ إِنْ لَمْ أَكُنْ قَدْ عُمِّرْتُ عُمْرًا مَنْ كَانَ فَبِلِی فَقَدْ نَظَرْتُ فِي أَعْمَارِهِمْ وَ فَكَرْتُ فِي أَخْبَارِهِمْ وَ سِرْتُ فِي آثارِهِمْ حَتَّیْ عُدْتُ كَأَحَدِهِمْ بِإِنْ كَانَی بِمَا انتَهَی إِلَیَّ مِنْ أُمُورِهِمْ قَدْ عُمِّرْتُ مَعَ أَوْلَاهِمْ إِلَی آخرِهِمْ فَعَرَفْتُ صَفَوْ ذَلِكَ مِنْ كَدِرَهُ وَ نَفْعَهُ مِنْ ضَرَرِهِ)^۶ با جدیت از آنچه زحمت آزمودن آنرا اهل تجربه کشیده اند استقبال کن که از هزینه‌های دستیابی به خواسته ات معاف خواهی شد و به همان دست می‌یابی که ما یافته ایم و شاید بیشتر، که زوایای تاریک را گذر تاریخ روشن می‌سازد (الْأَيَامُ تَفِيدُ التَّجَارِبِ).

پسrom هر چند عمر من به درازای عمر پیشینیان نیست ولی در اخبار و آثار آنان به اندیشه و بررسی پرداختم گویا از آنام و همراه اولین تا آخرینشان بوده و بخش شفاف از تیره و سود از زیانشان را باز شناخته ام.

(۱). نمل: ۶۹؛ عنکبوت: ۲۰؛ روم: ۴۲

(۲). یوسف: ۱۱۱

(۳). نهج الفصاحه، ش ۲۴۹۱

(۴). میزان الحكمه، ج ۸، ص ۳۸۹۰

(۵). بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۲۰۳

خدمتگذاری به مهمنهای خدای کریم نیازمند توانائی های علمی ، مهارتی و بهره گیری از آزموده های پیشکسوتان مخلص است تا در شرایط خاص و بحرانی ، زائران به دور از سختی با کمال آرامش و معرفت جمعی به انجام وظائف شرعی خویش بپردازند.

آنان که در انجام امور از تجربه دیگران بهره نمی برند با آزمون و خطای زیاد وکنده کار و توفیق کم در راستای دستیابی به اهداف روبرو می شوند ولی کسانیکه از صاحبان تجربه و خادمان با سابقه بهره می برند به فرموده پیشوای متین علیه السلام : **خَيْرٌ مَنْ شَأْوَرْتَ ذُؤُو النَّهَىٰ وَ الْعِلْمٍ وَ أُولُو التَّجَارِبِ وَ الْحَزْمٌ**^۱ و یا (علیک بمحالسه أصحاب التجارب، فإنّها تقوم عليهم بأغلى الغلاء، و تأخذها منهم بأرخص الرّخص)^۲ عمل می کنند و از توفیقات بزرگی در انجام مسؤولیت الهی خویش بهرمند خواهند شد.

این کتاب بخش کوچکی از هزاران تجربه مفید و موفقی است که خداوند به قلب و فکر روحانیون دلسوز و خادم ضیوف الرحمن الهام کرده و تازه آغاز این راه و نیازمند تکمیل و به روزرسانی است، زیرا بسیاری از تجربه ها که ده سال پیش کارساز و در سختی کار موثر بود امروز با تغییرات میدانی که در صحنه اجراء رخ داده دیگر کارآئی ندارد و مخاطب امروز و امکانات روز تجارب مفید خویش را طلب می کند و آینده نیاز خود که

مردمی آزموده باید و راد که به نزدیکشان نهی بنیاد

در پایان از مساعی عزیزانی که برای به روز شدن و پویائی این اثر راهکارهای موفق و آزموده خویش را در اختیار می گذارند تا سایر خادمان در خدمت به ضیوف الرحمن سر بلند گردند کمال تشکر و تقدير را دارم.

قم : سید عبدالفتاح نواب

^۱. نوری، حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ۳ جلد، مؤسسه آل البيت علیهم السلام.

^۲. غرر الحكم شماره ۱۰۰۷۶

فصل اول :

ویژگی های روحانی تأثیرگذار

ادب فردی

روحانی زمانی می تواند تأثیر گذار و مفید باشد که برخوردار از توان علمی لازم و در ادب فردی و اجتماعی الگوی مخاطبین بوده و با رعایت اخلاق حمیده مغناطیس دلهای پراکنده باشد. در میان اخلاق حمیده برخی در این راستا نقش اول را دارا هستند که عبارتنداز:

حليم و شکیبا

قوله تعالی : وجعلنا منهم أئمة يهدون بامرنا لما صبروا و كانوا بآياتنا يوقنون. سجده آیه ٢٤
هدايتگری مؤثر نیازمند شکیبایی و صبر و یقین به آموزه‌های الهی است.

بانظم و انضباط

عن علی (ع): فی وصیة للحسن و الحسين ... اوصیکما وجميع ولدی و اهلى و من بلغه کتابی بتقوى الله و نظم
امرکم. نهج البلاغه نامه ٤٧

در امور فردی و ارتباطات اجتماعی نظم و انضباط باید ایجاد و از بی حوصله گی و عجله پرهیز گردد که آفتی برای انجام برنامه وامر تبلیغ می باشد.

و نسبت به نظم در امور عبادی نیز فزار می گوید :

خرج الرضا (ع) يستقبل بعض الطالبين وجاء وقت الصلاة فمال الى قصر هناك فنزل تحت صخرة فقال: اذن فقلت : ننتظر يلحق بنا اصحابنا فقال: غفر الله لك لا توخرن صلاة عن اول وقتها الى آخر وقتها من غير علة عليك، ابدأ باول وقت فاذنت وصلينا. (بحار الانوار ٨٣ ص ٢١)

متین و باوقار

قوله تعالى : هو الذى انزل السكينه فى قلوب المؤمنين ليزدادوا ايماناً مع ايمانهم سورة فتح آيه ٤

امام صادق (ع) : لما سئل عن اجمل خصال المرء : وقار بلا مهابة و سماح بلا طلب ... بحار الانوار ج ٧١ ص ٣٣٧

(سماح: مسامحة و تسامح)

امام على(ع): جمال الرجل الوقار. غرر الحكم ٤٧٤٤

صربيح و شفاف:

یکی از ویژگی های حضرت ابراهیم علیه السلام صریح بودن است در قرآن می خوانیم:
قد کانت لكم اسوة حسنة في ابراهیم و الذين معه اذ قالوا لقومهم انا براءة منكم و مما تعبدون من دون الله كفرونا
بكم ويدا بیننا و بینکم العداوة والبغضاء ابدأ حتى تومنوا بالله وحده الا قول ابراهیم لا به لاستغفرن لک و ما املک لک
من الله من شيء سورة ممتحنه ٤

خستگی ناپذیر در انجام وظیفه:

از امام صادق علیه السلام نقل شده:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ أَشَدُ مِنْ زَبَرَ الْحَدِيدِ، إِنَّ زَبَرَ الْحَدِيدِ إِذَا دَخَلَ النَّارَ تَغَيَّرَ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَوْ قُتِلَ ثُمَّ نُشِرَ ثُمَّ قُتِلَ لَمْ يَتَغَيَّرْ
قلبه. بحار الأنوار، ج ٦٤، ص ٣٠٣

قال النبي - (ص)-: احب الاعمال الى الله ادومه و ان قل . تنبیه الخواطر ٢/١٨٣

وقال على علیه السلام : المداومة المداومة ، فان الله لم يجعل لعمل المؤمنين غایة الا الموت. مستدرک الوسائل

١٣٠/١

دقیق و دوراندیش :

امام على (ع) فرمود: اذا قَدَّمْتَ الْفِكْرَ فِي جَمِيعِ افْعَالِكَ حَسُنْتُ عَوَاقِبَكَ. غرر الحكم، ١/٣١

امام على (ع) فرمود: الظَّفَرُ بِالْحَزْمِ وَ الْحَزْمُ بِإِجَالَةِ الرَّأْيِ وَ الرَّأْيُ بِتَحْصِينِ الْأَسْرَارِ. نهج البلاغه، حکمت ٤٨

امام على (ع) فرمود: اذا كَتَبْتَ كِتَابًا فَعُدَ النَّظَرَ قَبْلَ خَتْمِهِ فَإِنَّمَا تَخْتَمُهُ عَلَى عَقْلِكَ. غرر الحكم، ١/٣٢٧

آرام و آرام بخش :

قال رسول الله صلى الله عليه وآله : ليس البر في حسن اللباس والزينة ولكن البر في السكينة والوقار . كنز العمال

٦٤٠١

عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَ يَعْنِي الرَّضا لِلْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ أَيُّ شَيْءٍ السَّكِينَةُ عِنْدَكُمْ فَقَالَ لَا أَدْرِي جَعَلْتُ فِدَاكَ وَ أَيُّ شَيْءٍ هِيَ قَالَ رِيحٌ تَخْرُجُ مِنَ الْجَنَّةِ طَيِّبَةً لَهَا صُورَةً كَصُورَةِ وَجْهِ الْإِنْسَانِ فَتَكُونُ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ وَ هِيَ الَّتِي نَرَلْتُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ (ع) حِيثُ بَنَى الْكَعْبَةَ فَجَعَلْتُ تَأْخُذُ كَذَا وَ كَذَا فَبَنَى الْأَسَاسَ عَلَيْهَا . الكافي ٥ / ٢٠٦

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَ لَمَّا أَفَاضَ مِنَ الْمُزَدَّفَةِ جَعَلَ يُسَيِّرُ الْعَنْقَ وَ هُوَ يَقُولُ أَيُّهَا النَّاسُ السَّكِينَةُ السَّكِينَةُ حَتَّى وَقَفَ عَلَى بَطْنِ مُحَسِّرٍ . مستدرک الوسائل / ج ١٠ / ٦٧ العنق نوع من الرفق ، السلام عليك يا سفيه العلم ، السلام عليك يا سكينة الحلم ، (آداب الحرمين ، زيارة امام زین العابدین عليه السلام ، ص ٢٢٠) سلام بر تو ای کشتی دانش ، سلام بر تو ای آرامش بخش و بردار و حلیم .

زمان شناسی و توجه به نیازهای آن :

امام صادق عليه السلام می فرماید: «العالیم بزمانه لا تهجم عليه اللواپس» تحف العقول ٣٥٦
کافی، ج ٨، ص ٢٣ امام علی علیه السلام می فرماید: «من عرف الأيام لم يغفل عن الاستعداد»
و نیز فرمود: حسب المرء... من عرفاته ، علمه بزمانه بحار الانوار ج ٧٨ ص ٨٠

پایدار به صفات نیک

قوله تعالیٰ : وَالَّذِي اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَا سَقَيَنَاهُمْ ماءً غَدْقاً . سوره جن ١٦
علی (ع): عليك بمنهج الاستقامة فإنه يكسب الكرامة و يكفيك الملامة . (غیر الحكم ٦١٢٧)

ادب اجتماعی:

در میان ده‌ها خصلت و صفت نیکو در آداب معاشرت و اخلاق اجتماعی این آداب از برجستگی و کارآیی بیشتری برای روحانیون برخوردار است.

بانتشاط و بشاش = پرهیز از کسالت و بی حالی
عن علی(ع): ان احسن مايألف به الناس قلوب اودائهم و نفوا به الضغن عن قلوب اعدائهم حسن البشر عند لقائهم و
التفقد في غيتهم و البشاشة بهم عند حضورهم بحار الانوار ٧٨ ص ٥٧ . عبدالله ابن حارث: ما رأيت أحداً أكثر تبسمًا من رسول
الله (ص) طبقات الكبار این سعد ٣٦٨/١ قال رسول الله (ص): (الى اخاك بوجه منبسط). بحار الانوار ٧٤ ص ١٧١

خوش بز خوردي:

قال رسول الله (ص): من الاسلام حسن الخلق كن العمالي ٢٥٥ عنده (ص): مامن شيء اثقل في الميزان من حسن

الخلق.عون اخبار الرضا (ع) ٢ ص ٣٧

علم عليه السلام: **حُسْنُ الْخُلُقِ يُورثُ الْمَحَّةَ وَ يُوَكِّدُ الْمَوَدَّةَ**. عيون الحكم و المعاуз، كلمه ٤٤٠٠

متواضع:

قال علـ (ع): اشرف الخلاقي، التواضع والحلم ولين الجانب. غـ، الحكم ٣٢٢٣

قال عليه (ع): ثمرة التواضع المحبة. غير الحكم

قال عليه (ع) : بخض الجناح تنتظم الامور . غير الحكم ١٠٢٥١ .

مددان

قوله تبارك وتعالى: واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا وبالوالدين احسانا و بذى القربى و اليتامى و المساكين والجارذى القربي والجارالحبيب والصاحب بالجنب وابن السبيل وما ملكت ايمانكم ان الله لا يحب من كان مختالاً فخوراً.

٣٦ نساء

عن على (ع): في وصيته لبنيه عند احتضاره : يا بنى عاشروا الناس عشرة ان غبتم حنوا اليكم و ان فقدتم بکوا عليکم. بحار الانوار ٤٤ ص ٢٤٧

عن علی (ع) : ابذر لاخیک دمک و مالک و لعدوک عدلک و انصافک وللعامه بشرک و احسانک.

٥٠ بحار الانوار ٧٨ ص

باترحم و گذشت:

رسول الله (ص) فی وصیته لابن مسعود : یابن مسعود انصف الناس من نفسک و انصح الامة وارحمهم فاذاکت
کذلک وغضب الله علی اهل بلدة انت فيها واراد ان ینزل علیهم العذاب نظرالیک فرحمهم بک يقول الله تعالی (وكان
ربک ليهلك القرى بظلم و اهلها مصلحون) . مکارم الاخلاق ج ۲ ص ۳۶۰

بامحبت وگرم:

قال الصادق عليه السلام : لأصحابه:

اتّقوا الله تعالى، وَكُونوا إخْوَةً بِرَبِّهِ مُتَحَابِيْنَ فِي اللهِ، مُتَوَاصِلِيْنَ، مُتَرَاحِمِيْنَ، تَرَاوَرُوا، وَتَلَاقُوا، وَتَدَاكِرُوا أَمْرَنَا وَأَحِيَوْهُ
اصول الكافی: ۱۷۵

وأوصى الإمام الصادق (ع) (شييعته بالتزاور فيما بينهم بقوله):

تَرَاوَرُوا فِيْ إِحْيَاءِ لَقْلُوْبِكُمْ، وَذِكْرًا لِأَحَادِيْشَا، وَأَحَادِيْشَا تُعَطِّلُ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ، فَإِنْ أَخْدُثُمْ بِهَا رَشَدَيْتُمْ
وَنَجُوتُمْ، وَإِنْ تَرْكُتُمُوهَا حَلَّتُمْ وَهَلَكُتُمْ، فَخُذُّلُوا بِهَا وَأَنَا بِنَجَاتِكُمْ رَعِيْمٌ وسائل: ۱۶ / ۳۴۶ ، اصول کافی: ۱۸۶

قال رسول الله صلی الله علیه واله : مَنْ حَسِنَ ظَنَّهُ بِالنَّاسِ حَازَ مِنْهُمُ الْمَحَبَّةَ . عيون الحكم و الموعظ، کلمه ۷۵۲۹

تأثیرگذاری وکارکرد محبت تا آنجاست که امام سجاد علیه السلام در دعای مکارم الاخلاق از درگاه الهی
درخواست دارد: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَبْدِلْنِي مِنْ بِغْضَةِ أَهْلِ الشَّنَآنِ الْمَحَبَّةِ، وَمِنْ حَسَدِ أَهْلِ الْبَغْيِ
الْمُؤَدَّةِ، وَمِنْ ظِلَّةِ أَهْلِ الصَّلَاحِ الشَّقَّةِ . صحیفه سجادیه دعای شماره ۲۰

جادبه در حد اعلا

اخلاق نبوی بیشترین جاذبه را در برخورد با مردم و حتى دشمنان داشت آنها که به این خورشید معنوی پشت
کردند طرفی نبستند. راه های جذب ، شیفتنه خدمت بودن نه تنها افراد میانسال و بزرگ را به حساب آوردن بلکه
کودکان را مورد ملاحظت قرار دادن است از اخلاق پیامبر نقل شده : كَانَ مِنْ خُلُقِهِ أَنْ يَبْدَأْ مِنْ لَقِيَهُ بِالسَّلَامِ وَإِذَا لَقِيَ
مُسْلِمًا بَدَأَ بِالْمُصَافَحةِ الْمَحْجَةَ الْبَيْضَاءَ، فيض کاشانی، ج ۴، ص ۱۳۴ و ص ۱۳۰ .

و نیز : اذ لَقِيَهُ أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَأَوْلَى بِيَدِهِ نَأْوَلَهَا إِيَّاهُ فَلَمْ يَنْزَعْ عَنْهُ حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِي يَنْزَعُ عَنْهُ . مکارم

الاخلاق، ص ۱۷

و همچنین : يُشَيِّعُ الْجَنَائِزَ وَ يَعُودُ الْمَرْضِيَ فِي أَفْصَى الْمَدِينَةِ . بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۲۸

مردم شناس

احترام به نوع انسان مورد توجه اسلام بوده که همه در این شأن برابرند.

پیامبر اکرم (ص) فرمود: إِنَّ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَىٰ قَدْرِ عُغْوَلِهِمْ. کافی، ۲/۲۳

قال رسول الله صلی الله عليه وآلہ وسیدہ : إِنَّ النَّاسَ مِنْ لَدُنْ آدَمَ إِلَى يَوْمِنَا هَذَا مِثْلُ اسْنَانِ الْمُشْطِ لَا فَضْلَ لِالْعَرَبِيِّ عَلَىٰ

الْعَجَمِيِّ وَلَا لِالْأَحْمَرِ عَلَىٰ الْأَسْوَدِ إِلَّا بِالْتَّقْوَى. کنزالعمال ۲۴۸۲۲

قال رسول الله صلی الله عليه وآلہ وسیدہ : لیس شیئ خیرً من الف مثله الا الانسان کنزالعمال ۳۴۶۱۵

قال على عليه السلام : الناس في الحق سواء . نهج السعاده ۹۷/۲

عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَ قَالَ دَخَلَ يَهُودِيٌّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَ وَ عَائِشَةَ عِنْدَهُ - فَقَالَ السَّامُ عَلَيْكُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَ عَلَيْكُمْ - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَ يَا عَائِشَةَ - إِنَّ الْفُحْشَ لَوْ كَانَ مُمَثَّلًا لَكَانَ مِثَالَ سُوءٍ - إِنَّ الرَّفِقَ لَمْ يُوضَعْ عَلَى شَيْءٍ فَطُّ إِلَّا زَانَهُ - وَ لَمْ يُرْفَعْ عَنْهُ قَطُّ إِلَّا شَانَهُ - قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا سَمِعْتَ إِلَى قَوْلِهِمْ - السَّامُ عَلَيْكُمْ فَقَالَ بَلَى - أَمَا سَمِعْتَ مَا رَدَدْتُ عَلَيْهِمْ فَقُلْتُ عَلَيْكُمْ - فَإِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ مُسْلِمٌ فَقُولُوا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ - فَإِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ كَافِرٌ فَقُولُوا عَلَيْكَ . وسائل الشيعة، ج ۱۲، ص: ۷۸

ادب خدمتگزاری زائران (اخلاق کاری)

وظیفه شناسی و عمل به وظیفه (وجودان کاری)

روحانی کاروان که در شعاع فروغ رهبری و خدمت به ضیوف الرحمن قرار گرفته لازم است تبلیغ را وظیفه خود بداند: در قرآن از وظیفه مندی پیامبران در ابلاغ رسالت الهی به امت و صبر و برداری در راستای انجام مأموریت آیاتی آمده که بهترین راهنمای مبلغین می باشد به آیات سوره اعراف ایات ۶۸_۵۹ و ۷۳_۷۹ و سوره یس ایات ۱۳_۲۷ و سوره غافر ایات ۳۴_۲۸ مراجعه شود.

این ابلاغ رسالت و ادائی تکلیف الهی آن قدر مهم و توجه بوده که پیامبر اعظم (ص) نیز در چندین مورد از امت خویش نسبت به تبلیغ رسالت و ابلاغ دستور الهی اعتراف گرفته اند و یا خدا را بر انجام رسالت سنگین خویش شاهد می گرفتند و از جمله در روز غدیر خم فرمودند: انی مسئول و انکم مسئولون انی مسئول هل بلغتُکُم ؟ وانتم مسئولون هل بلغتُم ؟ فاماً انتم قائلون ؟ (زیدابن ارقم می گوید) قلنا یا رسول الله بلغت و جهدت قال: اللهم اشهد و انا من الشاهدين. خصال ص ۴۸۷ و بحار الانوار ۲۱/۳۸۱

شهادت به این امر درباره پیامبر (ص) و موصومین (ع) در متن زیارت نامه های آنان نیز آمده که امام علی (ع) درباره پیامبر اعظم (ص) شهادت میدهد و عرضه می دارد :

نشهد انّه قد بلّغ الرسالّة وادى النصيحة واجتهد للامّة تهذيب الاحکام ٨٣/٣ ويا در زیارت ائمه مظلوم بقیع (ع) و يا امام حسین (ع) شهادت به این امر آمده اشهد اتکم قد بلّغتم و نصحتم و صبرتم فی ذات الله وکذبتم وأسى اليکم فعفوتم ... کافی ج ٤ و ٥٥٩٥٧٦

عملکرد روحانی کاروان به نوعی خدمت به شریعت و صاحب شریعت است . امام صادق علیه فرمود: انما مؤمن اوصل الى اخيه المؤمن معروفا فقد اوصل ذلك الى رسول الله صلی الله علیه و الہ . کافی ج ٣٠/٤

خود را خادم بداند :

قال الصادق(ع): قال اللہ عَزَّ وَ جَلَ الْحَلْقُ عِيالی فَأَحَبُّهُمْ إِلَی أَطْفَلُهُمْ بِهِمْ وَ أَسْعَاهُمْ فِی حَوَائِجِهِمْ .
کافی، ج ٢، ص ١٩٩

قال رسول الله(ص): نَعَمُ الرَّجُلُ الْفَقِيهُ فِي الدِّينِ إِنْ احْتِيجُ إِلَيْهِ نَفَعٌ وَ إِنْ لَمْ يُخْتَجِّ إِلَيْهِ نَفَعَ نَفْسَهُ . الدعوات راوندی، ص ٢١

قال عیسیٰ ابن موریم(ع): إِنَّ أَحَقَ النَّاسِ بِالْخِدْمَةِ الْعَالَمِ . کافی، ج ١، ص ٣٧
نفس خدمت به مردم پسندیده است ولی خدمت به زائران خانه خدا از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.
پیامبر گرامی اسلام (ص) می فرماید:
مَنْ أَعَانَ مُؤْمِنًا مُسَاافِرًا فَرَجَ اللَّهُ عَنْهُ ثَلَاثًا وَ سَبْعِينَ كُبْرَةً وَ أَجَارَهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ مِنَ الْغَمٍ وَ الْهَمٍ وَ نَفْسَ كَرْبَلَهُ
الْعَظِيمِ يَوْمَ يَتَشَاغَلُ النَّاسُ بِأَنْفَاصِهِمْ . تفصیل وسائل الشیعه، ج ١١، ص ٤٢٩

امام خمینی(ره): تا حیات دارم خدمتگزار همه هستم، خدمتگزار همه ملت‌های اسلامی، خدمتگزار ملت بزرگ ایران، خدمتگزار دانشگاهیان و روحانیون، خدمتگزار همه قشرهای کشور، همه قشرهای کشور اسلام و همه مستضعفین . [صحیفه نور

مدارا و نرمی در تبلیغ:

پیامبر اعظم (ص) فرمود: امرت بمداراة الناس كما امرت بتبلیغ الرسالة. تحف العقول ۴۸. ابی برده از پدرش نقل می کند که: بعضی رسول الله (ص) ومعاذًا الى اليمن فقال: ادعوا الناس وبشّرها و لاتنفّرها و يسّرها و لاتعسّرها. صحیح مسلم

۱۵۸۷/۳

حضرت محمد صلی الله علیه و آل‌ه پیرامون نحوه مدارا با مردم می فرماید: **رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الْأَيْمَانِ بِاللَّهِ مُدَارَاهُ النَّاسِ** فی غَيْرِ تَرْكِ حَقًّ. تحف العقول، ص ۴۲
امام علی (ع) فرمود:
مُقَارَبَةُ النَّاسِ فِي أَخْلَاقِهِمْ أَمْنٌ مِّنْ غَوَائِلِهِمْ. نهج البلاغه، حکمت ۱۰۱

مشفق و دلسوز:

قوله تعالی: لقد جائزكم رسول من انفسكم عزيز عليه ما عاتم حریص عليکم بالمؤمنین رؤوف رحیم
۲۸ توبه عن الصادق (ع): علماء شیعتنا مرابطون فی الشغرالذی یلی ابليس و عفاریته یمنعونهم عن الخروج علی ضعفاء
شیعتنا و عن ان یتسلط عليهم ابليس و شیعته. احتجاج ۱/۱۳

نیکو سخن گفتن با مردم:
الامام باقر(ع): فی قول الله عزوجل (وقولوا للناس حسنا): قولوا للناس احسن ماتحبون ان یقال فيکم. کافی ۲/۶۵

نیکو گوش کردن و پاسخ گفتن:
الامام الصادق عليه السلام ثالثةٌ يُسْتَدِلُّ بِهَا عَلَى إِصَابَةِ الرَّأْيِ: حُسْنُ الْلَّقَاءِ وَحُسْنُ الْإِسْتِمَاعِ وَحُسْنُ الْجَوابِ؛
سه چیز نشانه درست اندیشی است: خوش برخوردي، خوب گوش دادن و نیکو پاسخ دادن. تحف العقول / ۳۲۲

توجه به افراد ضعیف کاروان :

برخی نسبت به افراد ضعیف مالی، جسمی با دید حقارت می نگرند در حالی که پیامبر اعظم (ص) فرمود: انما تنصرون بضعائکم. کنز العمل ۶۰۴۹
عنه(ص): انما ینصر الله هذه الامة بضعفها بدعوتهم و صلاتهم و اخلاصهم. درالمتشور ۲ ص ۷۲۴

عزت نفس:

زائران کاروان، خواهان کسب فیض و راهنمایی از روحانی خویشنده و این جز از گذر عزت نفس فرد روحانی به دست نمی‌آید. اگر زائران از روحانی عزت نفس نبینند، به موعظ و راهنمایی‌هایش با شک و تردید می‌نگرند. عزت نفس در وجود مقدس پیامبر رحمت (صلی الله علیه وآلہ) در حد کمال بود؛ چنان که خداوند از مکنون قلب آن پیامبر بزرگ الهی (صلی الله علیه وآلہ) بیان می‌کند: **قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ**. سوره فرقان، آیه ۵۷

احترام گزاردن به افراد:

برخورد همراه با محبت در جذب افراد کافی نیست، بلکه باید شخصیت افراد را نیز ارج نهاد و این هنگامی عملی می‌شود که روحانی، زائر را میهمان پیامبر (صلی الله علیه وآلہ) و خداوند بداند و با قطع نظر از دیگر ویژگی‌های زائران، به آنان احترام بگذارد تا آنان نیز احساس کنند دارای جایگاهی ویژه نزد روحانی هستند و بیشتر به او تمایل یابند که فرمود : **مَنْ حَسُنَ ظُنْهُ بِالنَّاسِ حَازَ مِنْهُمُ الْمَحَثَةَ** عيون الحكم و الموعظ، کلمه ۷۵۲۹

همکاری با مدیر:

در صد بالایی از موقفیت‌های روحانی و مدیر کاروان در تعامل صحیح و معافظت با یکدیگر در خدمت به حاجج و معتمرین است.

عن النبی (ص) : من مشی فی عون خیه و منفعته فله ثواب المجاهدین فی سیل الله ثواب الاعمال ص ۳۴۰

قال الصادق(ع) : الله فی عون المؤمن ما كان المؤمن فی عون اخيه بحار ۷۴ ص ۳۲۲

قال الصادق(ع) : قَضَاءُ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ حَتَّى عَدَ عَشْرًا.

کافی، ج ۲، ص ۱۹۴ در طول سفر و موارد تراکم کار مدیر شایسته است روحانی نزدیک مدیر باشد و در صورت نیاز او را یاری و یا از زائران بخواهد او را کمک کنند.

نزد مدیر رفتن و اصلاح امور کاروان را دنبال کردن هم موجب سرفرازی مدیر و هم موقفیت بیشتر روحانی و هم سرعت کار و تسهیل امور زائران و در جمع افتخاری برای کاروان است .

تغافل نسبت به عدم همکاری ها :

از حضرت علی علیه السلام در ذیل کریمه (وإذ أسرَ النَّبِيَّ إِلَى بَعْضِ أَرْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَأَتْ بِهِ وَأَطْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضِ فَلَمَّا نَبَأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَأَنِي الْعَلِيمُ الْخَيْرُ). سوره تحریم آیه ۳ نقل شده که فرمود: ما استقصی کریم قط لآن الله يقول عرف بعضه و اعرض عن بعض. مجمع البیان/ج ۱۰/ص ۴۷۴؛ روح المعانی/ج ۲۸/ص ۱۵۱

انسانهای وارسته به دنبال حاکم ساختن سخن خویش تا آخر خط (که معمولاً با شکستن طرف مقابل همراه است) نیستند زیرا خداوند می‌فرماید: او (پیامبر اکرم صلی الله علیه وآلہ وسیدہ) بخشی را خبر داد و از بخش دیگر خودداری کرد.

عن الصادق (ع): صلاح حال التعايش و التعاشر ملاً مکیال، ثلثاً فطنة و ثلثاً التغافل. بحار الانوار ج ۱۶۷/۷۴

گاهی به هر دلیل روحانی کاروان کمتر شاهد همکاریهای مدیر و یا عوامل کاروان و یا زائران است در این صورت باید با کمک گرفتن دوستانه از زائران علاقمند به همکاری کارها را سامان دهد و با هوشیاری علت عدم همکاری مدیر را کشف کند و به نحو صحیح تدبیر کند. مطلقاً باید به روی مدیر بیاورد و با تغافل از کنار این امر بگذرد و در برنامه های بعدی برای مدیر و یا عوامل کاروان نقش و مسؤولیتی را پیش بینی کند.

مراقبت از آراستگی خویش :

اگر روحانی کاروان در حال احرام یا هنگام سخن گفتن، از آراستگی لباس خویش غافل شود ناخواسته بر کیفیت کار خویش آسیب می‌رساند. باید توجه داشت که حفظ وقار و آراستگی ظاهری در همه حالات، پسندیده و مطلوب است؛ چنان که امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: السکينة عنوان العقل. عيون الحكم و الموعظ. کلمه ۹۸۷

گفتار مستند و محکم:

بیان مطالب مستند و پرهیز از مطالب بدون دلیل، چون مطالب غیر مستند موجب سست شدن مطالب مستند می‌گردد قرآن می‌فرماید: «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمَعَ وَالبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِنَّكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا». سورة اسراء ۳۶.

از چیزی که بدان آگاهی نداری، پیروی ممکن؛ همانا هریک از نعمت‌های شناوی بینایی و ادراک قلبی مورد بازخواست واقع خواهد شد.

اقتضای تعالیم قرآنی و سیره مucchomین علیهم السلام گفتار مستند به براهین محکم علمی و عقلی است و از باfte‌ها و گفتارهای بی اساس نهی کردند، آیات کریمه سوره طه در پیروی کورکرانه از راه سازندگان گوساله سامری نکوهش می‌کند که: أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَ لَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًا وَ لَا نَفْعًا (۸۹) مگر نمی‌بینند که [گوساله] پاسخ سخن آنان را نمی‌دهد و به حاشان سود و زیانی ندارد؟

در آیات قرآن به صورت مکرر با عبارات اولم یتفکروا، افلا یتذکرون و لعلهم یتذکرون از مؤمنین خواسته که از نیروی تعقل خداداد بهره بگیرید و در رخدادها و بحران‌ها راه را از چاه بازشناسید.

وقتی جمعی از مسلمانان گرفتن خورشید را به عنوان اندوه هستی در غم جانکاه غروب ابراهیم فرزند عزیز و گرامی پیامبر خاتم دانستند پیامبر بدون در نظر گرفتن این فکر بظاهر خیرخواهانه این گروه از اصحاب، توجهی نکردند و به عمق اینگونه اندیشیدن تاخته و روشنگری کردند.

معصومین (علیهم السلام) نیز در مقاطع مختلف یاران خویش را به تدبیر فرا می خواندند تا آنجا که از مهم ترین اقدامات امام عصر (عج) «احیاء السنن و اماتة البدع» است و در فرازهایی از دعای ندبه می خوانیم :

أَيْنَ الْمُنْتَظَرُ لِإِقَامَةِ الْأَمْمَتِ وَالْعِوَجُ؟ أَيْنَ الْمُدَّخَرُ لِتَجْدِيدِ الْفَرَائِضِ وَالسُّنْنَ؟ أَيْنَ الْمُتَخَيَّرُ لِإِعَاذَةِ الْمِلَّةِ وَالشَّرِيعَةِ؟ أَيْنَ مُحْبِي مَعَالِمِ الدِّينِ وَأَهْلِهِ؟ أَيْنَ هَادِمُ أَبْيَةِ الشَّرِكِ وَالنَّفَاقِ؟ أَيْنَ طَامِسُ آثَارِ الزَّيْغِ وَالْأَهْوَاءِ؟ أَيْنَ قَاطِعُ حَبَائِلِ الْكِذْبِ وَالْأَفْتَراءِ؟ ...

پاکسازی دین از کج رویها و خرافاتی که به نام دین انجام گرفته در حد و مقداری است که از امام عصر به عنوان محیی معالم الدين و اهله یاد می شود.

ناگفته روشن است بسیاری از زائران به برخی از مسائل که به عنوان دین بر آنان عرضه می شود معتقد نیستند برخی اظهار می کنند و بعضی از کنار آن می گذرند . بجاست روحانی کاروان با مطالعه معارف دینی را مستند در جان زائران اشراب سازد و آنان را برای سالها بیمه کند.

انتقاد پذیر

برخی از زائران گاهی نا دانسته بر عملکرد روحانی یا مدیر خرده می گیرند شایسته است روحانی با سعه صدر مطالب را بشنود و در صورتی که به حق سخن گفته اند بدون آنکه به دنبال توجیه باشد از طرف تشکر کند که موجب عزتمندی بیشتر روحانی می گردد و اگر سخن ناروائی باشد قبل از روحانی سائر زائران به او پاسخ خواهد گفت، امام صادق علیه السلام فرمود: **أَحَبُّ إِحْوَانِي إِلَيَّ مَنْ أَهْدَى إِلَيَّ عُيُوبِي**. مستدرک الوسائل ؛ ج ۸؛ ص ۳۲۹

در صفين على عليه السلام به اصحاب خویش فرمود:

فلاتکفوا عن مقالة بحق ، او مشورة بعدل ، فاتئ لست في نفسی ب فوق آن أخطی ، ولا أمن ذلك من فعلی الا ان يکفى الله من نفسی

هیچ سخن حق و یا مشورت عادلانه را فرو نگذارید، زیرا خویشن را فراتر و ایمن از خطای نمی دانم مگر آنکه خدا وند مرا حفظ کند. نهج البلاغه خطبه ۲۱۶

روحیه انتقاد پذیری همراه با آرامش ، انصاف و واقع بینی محبویت روحانی را افزایش می دهد و روحیه همگرائی را در کاروان زیادتر می کند و زائران به نوعی خود را در سرنوشت خویش سهیم می دانند .

تدبیر و تدبیر

هر کسی که مسئولیت اداره جمیع را به عهده میگیرد باید با برنامه ریزی ، تدبیر و عاقبت اندیشی کار را دنبال کند پیامبر اعظم صلی الله علیه وآلہ وسلم به عبدالله ابن مسعود فرمودند:

یا بن مسعود اذا عملت عملاً فاعمل بعلمٍ و عقلٍ و ایاک و ان تعمل عملاً بغیر تدبیرٍ وعلم فانه جل جلاله يقول : و

لا تَكُونُوا كَالّتِي نَقَضَتْ عَرْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا . (نحل ۹۲) بحار الانوار ۷۷ ص ۱۱۲

و در سخنی از امام علی علیه السلام نقل شده: التدبیر قبل الفعل بؤمن العشار. و یا التدبیر قبل العمل بؤمن الندم.

(غیرالحكم، ج ۱، ص ۳۷۲)

تدبیر و عاقبت اندیشی قبل از انجام کار ، انسان را از لغزش ایمن می سازد.

توانا در امانتداری مسئولیت:

در اصحاب پیامبر افرادی بودند که با جلالت مقام و منزلت توانائی اداره جمعتی را نداشتند و پیامبر به آنان

مسئولیت نمی دادند از جمله ابوذر غفاری آن شخصیت ممتاز و مبارز خستگی ناپذیر و زبان گویا و مدافعان از حریم

اسلام آنگاه که آمادگی خود را برای اداره منطقه ای از سرزمین اسلامی اعلام کرد پیامبر اکرم صلی الله علیه وآلہ وسلم

فرمودند:

یا ابادر انک ضعیف و انها امانة و انها یوم القيمة خزی و ندامة الا من اخذها بحقها و ادی الذی علیه فيها .

المعرفة والتاريخ یعقوب بن سفیان البسوی ۲ ص ۴۸۴

ریشه‌ها و عوامل شکست یا عدم موفقیت روحانی

منت گذاری:

خدمتگذاری به ضیوف الرحمن یک توفیق الهی شکرگذاری می طلبد و هرچه خدمت بیشتر ضرورت سیاستگذاری بیشتر و نباید با منت گذاری بر بندگان خدا را از خویش ناخرسند سازیم که خداوند فرمود:

لا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمُنَّ وَ الْاَذِي . بقره ۲۶۴

و امیر بیان علی علیه السلام فرمود: شر المحسنين المُمْتَنَ بِإِحْسَانِهِ.

غیرالحكم، ص ۳۸۹

بدترین احسان کنندگان منت گزاران بعد از احسان هستند.

قالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ(ع): إِيَّاكَ وَ الْمَنَّ عَلَيْ رَعِيَّتِكَ بِإِحْسَانِكَ أَوِ التَّزْيِيدَ فِيمَا كَانَ مِنْ فِعْلِكَ أَوْ أَنْ تَعْدَهُمْ فَتُتَبِّعَ مَوْعِدَكَ
بِخُلْفِكَ فِيَّاَنَّ الْمَنَّ يُبْطِلُ الْأَحْسَانَ وَ التَّزْيِيدَ يَذْهِبُ بِنُورِ الْحَقِّ وَ الْخُلْفَ يُوجِبُ الْمُقْتَدَ عِنْدَ اللَّهِ وَ النَّاسِ.

نهج البلاغه، نامه ۵۳

قالَ عَلَيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ(ع): اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْرِ لِلنَّاسِ عَلَيْ يَدِي الْخَيْرِ وَ لَا تَمْحُقْهُ بِالْمَنَّ.
بدیهی است منتگذاری نسبت به یک خدمت ارزشمند مانند گل آلود کردن دسته‌گل معطری است که هیچ کس در پذیرفتن آن رغبتی ندارد و به جای آرایش صدر مجلس، زباله محسوب می‌شود.

امام صادق عليه السلام فرمود: المَنْ يَهْدِمُ الْضَّيْعَةَ. کافی، ج ۴، ص ۲۵ باب المَنَّ. صحیفه سجادیه، دعای ۲۰

ثقل و سنجکن کردن مطالب

ثقل و غیر ساده بیان شدن مطالب توسط روحانی در کاروان و اگرایی ایجاد می‌کند و کار ارزشمند و بزرگ روحانی را کوچک و کمارزش می‌سازد. امام صادق عليه السلام فرمود:

رَأَيْتُ الْمَعْرُوفَ لَا يَصْلُحُ إِلَّا بِثَلَاثٍ حِصَالٍ تَصْغِيرٍ وَ تَسْتِيرٍ وَ تَعْجِيلٍ فَإِنَّكَ إِذَا صَغَرْتَهُ عَظُمْتَهُ عِنْدَ مَنْ تَصْنَعُهُ إِلَيْهِ وَ إِذَا سَتَّرْتَهُ تَمَمْتَهُ وَ إِذَا عَجَّلْتَهُ هَنَّأْتَهُ وَ إِنْ كَانَ غَيْرُ ذَلِكَ سَحَقْتَهُ وَ نَكَدْتَهُ . کافی، ج ۴، ص ۳۲.

تند خوئی :

سرسبزی طبیعت نشانه پذیرایی مستدام و با آرامش و نرمک نرمک آسمان است و رگبارها جز سیل، رانش زمین و خرابی به بار نمی‌آورد. روحانی تندخوا معارف الهی را از ذهن زائر زائل می‌کند. خداوند می‌فرماید:

فِيمَا رَحْمَةٌ مِنَ اللَّهِ لِنَتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيلًا الْقُلْبِ لَانْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَ شَاوِرْهُمْ
فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ. آل عمران: ۱۵.

و در روایتی از حضرت رضا به نقل از علی علیه السلام آمده که ایشان فرمود: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ خُلُقُ حَسَنٌ - وَالْكَافِرُ فَظُ غَلِيلٌ لَهُ خُلُقُ سَيِّئٌ وَ فِيهِ جَبَرِيَّةٌ. وسائل الشیعه الى تحصیل مسائل الشیعه، ۱۵۹۴۶ جلد، حدیث

در روایتی روایت تندخویی را از خصلت‌های کافر بر شمرده‌اند.

تجسس در امور مردم

قالَ رَسُولُ اللَّهِ(ص): لَا تَطْبُوا عَشَرَاتِ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّ مَنْ تَتَّبَعَ عَشَرَاتِ أَخِيهِ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَشَرَاتِهِ وَمَنْ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَشَرَاتِهِ يَفْضَحُهُ وَلَوْ فِي جَوْفِ بَيْتِهِ. كافی، ج ۲ ص ۳۵۵

درخواست از مردم در انجام امور شخصی

کسی که انجام امور شخصی خویش را از دیگران می‌خواهد آبروی خویش را در معرض خطر قرار داده است.

امام صادق (ع) فرمود: ایاکم و سئوال الناس فانه ذل فی الدنیا و فقر تعجلونه و حساب طویل يوم القيمة. کافی ۲۲/۴
باب کراهیه المسألة.

شهرت طلبی :

اگر روحانی به دنبال نامجوئی و شهرت باشد از دید مردم سقوط می‌کند و از پاداش کار تبلیغی نیز محروم می‌شود. خداوند می‌فرماید: تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَ لَا فَسَادًا وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُنْتَقَيْنَ.

(قصص ۸۳)

فی وصایا الصادق علیه السلام لحفص بن غیاث:
إِنْ قَدْرُّكُمْ أَنْ لَا تُعْرِفُوا فَاقْعُلُوا وَ مَا عَلَيْكَ إِنْ لَمْ يُشْنِ النَّاسُ عَلَيْكَ وَ مَا عَلَيْكَ أَنْ تَكُونَ مَذْمُومًا عِنْدَ النَّاسِ إِذَا كُنْتَ مَحْمُودًا عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى. (کافی، ج ۸، ص ۱۲۸)

گاهی روحیه شهرت طلبی در حرکت‌های و دسته‌جمعی خود را متجلی می‌سازد باید به هوش بود که در موارد ضروری این امر هم شیطان بیکار نیست. چنانکه علی علیه السلام فرمود: ما اری شیئاً أضر بقلوب الرجال من خلق النعال وراء ظهورهم. مجموعه ورام، ج ۱، ص ۶۵

البته اگر انسان فقط به فکر خدمت صادقانه و خالص باشد خداوند متعال او را بلند آوازه خواهد کرد. همانگونه که درباره یتیم عبدالله ابن عبدالمطلب عمل نمود و او را بلند آوازه هستی نمود و فرمود: وَ رَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ...
انشراح/ ۴

او که درود خدا بر او باد در این راستا می‌فرماید:
تَفَرَّغُوا مِنْ هُمُومِ الدُّنْيَا مَا اسْتَطَعْتُمْ فَإِنَّهُ مَنْ أَقْبَلَ عَلَيَ اللَّهِ تَعَالَى بِقُلْبِهِ جَعَلَ اللَّهُ قُلُوبَ الْعِبَادِ مُنْقَادَةً إِلَيْهِ بِالْفُؤُدِ وَ الرَّحْمَةِ وَ كَانَ اللَّهُ إِلَيْهِ بِكُلِّ خَيْرٍ أَسْرَعْ . بحار الانوار، ج ۱۶۸، ص ۷۴

و قالَ صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالَّهُ وَسَلَّمَ : إِذَا أَحَبَّ اللَّهَ تَعَالَى عَبْدًا نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَلَا إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ أَحَبَّ فُلَانًا فَأَحْبُبُهُ فَتَعِيهِ الْقُلُوبُ وَ لَا يُلْقِي إِلَّا حَبِيبًا مُحِبَّا مَذَاقًا عِنْدَ النَّاسِ . الجعفريات، ص ۱۹۶

وسواسي گرى :

پیامبر گرامی اسلام (ص) درباره ویژگی های عالم مطلوب می فرماید:

لا تجلسوا عند كل عالم يدعوكم إلا عالم يدعوكم من الخمس من الشك إلى اليقين و من الكبر إلى التواضع و من الرباء إلى الاخلاص و من العداوة إلى النصيحة و من الرغبة إلى الزهد . اختصاص مفيد، ص ۳۳۵

و این در حالی است که فرد وسواسي همیشه در حال شک و عدم یقین به سر می برد و همه را به نوعی ناپاک می آندیشد.

و على عليه السلام فرمود: لا تجعلوا علماكم جهلا و يقينكم شكا إذا علمتم فاعملوا و إذا تيقنت فاقدوها .

نهج البلاغه، حکمت ۲۷۴

بدیهی است روحیه وسواسي گرى در همه امور ناپسند است بویژه در انجام اعمال حج و عمره که مصیبی را برای زائران نسبت به این سفرهای پرهزینه و کم دست یافتنی بیار می آورد و اعمال را با شک و شبھه همراه می سازد.

فرصت سوزی یا از دست دادن فرصت ها :

توفیق خدمتگزاری به ضیوف الرحمن فرصت طلائی است کسی که قدر ندارد با حسرت در دنیا و آخرت رو برو می شود. على عليه السلام فرمود: أوصيكم بالعمل قبل أن يوحَّدُ مِنْكُمْ بِالْكَظَمِ وَ بِاغْتِنَامِ الصَّحَّةِ قَبْلَ السُّقُمِ وَ قَبْلَ "أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي عَلَيَّ مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ" (زمـ ۵۶) دعائیم الاسلام، ج ۲، ص ۳۴۸

رسول گرامی اسلام (ص) می فرماید: ان لِرِبِّكُمْ فِي أَيَّامِ ذَهْرِكُمْ تَفَحَّثُ، إِلَّا فَتَعَرَّضُوا لَهَا . بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۲۲۱

و فرمود: مَنْ فُتَحَ لَهُ بَابٌ مِنَ الْخَيْرِ، فَلْيَنْتَهِ، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَتَى غُلَقَ عَنْهُ . کنز العمل، متقی هندی، ج ۱۵، ص ۷۹۱

در هر حال فرصت عمر انسان در حال کم شدن است باید در مقابل از دست دادن عمر فرصتی را کسب کنیم،

على عليه السلام فرمود: إِنَّ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ يَعْمَلُانِ فِيكُمْ فَاعْمِلُ فِيهِمَا وَ يَا خَذَانِ مِنْكُمْ فَخُذْ مِنْهُمَا . غرر الحكم، ص ۱۵۱ او

نسبت به جوانان و نوجوانان کاروان برنامه ویژه داشته باشیم که امام صادق (ع) فرمود: بَادِرُوا أَخْدَاثَكُمْ بِالْحَدِيثِ قَبْلَ أَنْ تَسْبِقَكُمْ إِلَيْهِمُ الْمُرْجَعَةُ . تهذیب الاحکام، ج ۸، ص ۱۱۱ .

حرمت شکنی یا تحقیر مخاطبین :

عموم مؤمنین در پیشگاه خداوند از جایگاهی برخوردارند و جایگاه مهمان‌های خدا بویژه که از متقین باشند مضاعف است. وظیفه روحانی کاروان حفظ حرمتهاست امام صادق علیه السلام فرمود:

لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي بِلَادِهِ خَمْسُ حُرُمَةٌ رَسُولُ اللَّهِ (ص) وَ حُرْمَةُ آلِ رَسُولِ اللَّهِ (ص) وَ حُرْمَةُ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ حُرْمَةُ كَعْبَةِ اللَّهِ وَ حُرْمَةُ الْمُؤْمِنِ.

کافی، ج ۸، ص ۱۰۷.

و فرمود: لا تُحَقِّرُوا مُؤْمِنًا فَقِيرًا إِنَّ مَنْ حَقَرَ مُؤْمِنًا أَوْ اسْتَخَفَّ بِهِ حَقَرَهُ اللَّهُ وَ لَمْ يَرُلْ مَا قَاتَ لَهُ حَتَّى يَرْجِعَ عَنْ مَحْقَرَتِهِ

أَوْ يَتُوبَ . المحسن، ج ۱، ص ۹۷

و: مَنِ اسْتَدَلَّ مُؤْمِنًا أَوْ احْتَقَرَهُ لِقَلْلَةِ دَاتٍ يَدِهِ شَهَرَهُ اللَّهُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ عَلَيْ رُءُوسِ الْخَلَائِقِ . المحسن، ج ۱، ص ۹۷

و نباید ناتوانی افراد زمینه برای تحقیر آنان گردد. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

لَا تُحَقِّرُوا ضُعَفَاءَ إِخْوَانَكُمْ فَإِنَّهُ مَنْ احْتَقَرَ مُؤْمِنًا لَمْ يَجْمِعُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ . خصال صدوق، ج ۲،

ص ۶۱

عدم آمادگی نسبت به انجام وظائف :

افرادی که خود را جهت سفر و مخاطبین این دوره آماده نکرده و از تحولات و تغییرها در برنامه ها و یا اماکن اطلاع لازم کسب نکرده‌اند نمی توانند موفقیت مطلوب را کسب کنند بویژه اینکه زائر به کتابها و برنامه های متنوع پیرامون مسائل مختلف سفر معنوی حج و عمره دسترسی دارد که ضرورت به روز کردن اطلاعات روحانی کاروان را دو چندان کرده است .

عامل محروم شدن موقت یکی از روحانیون، غلط خواندن فرازی از زیارت ائمه مظلوم بقیع علیهم السلام و شهدای سرفراز احد رضوان الله علیهم بود.

فصل دوم

اصول وظایف روحانی

الف : تبیین مناسک و احکام :

از وظایف روحانی کاروان مناسک آموزی ، همراهی در انجام مناسک و احراز صحت اعمال زائران است و این امر محقق نمی شود مگر آنکه مناسک به نحو شایسته برای گروه های مختلف زائران تبیین و در هنگام انجام مناسک مورد نظرات و پس از اعمال کنترل گردد

کام اول: شنا.سایی زائر

اطلاع از سطح اطلاعات دینی مذهبی زائر و تقلید از مراجع ، اولین نیاز روحانی برای برنامه ریزی در تبیین احکام و مناسک است این اطلاعات را می توان با چند سؤال عمومی که حاوی نکاتی مانند سابقه تشریف، نام مرجع تقلید و ... در هنگام ثبت نام در کاروان به دست آورد.

گام دوم: دسته بندی احکام:

احکام مورد نیاز و در سطح مناسب عموم زائران به صورت ترتیبی دسته بندی شود به گونه ایی که زائر در هر مرحله احساس کند ضمن بهره بردن از مسائل باید در جلسه‌ی بعد به تکمیل مسائل خویش بپردازد و احساس بی نیازی به شرکت در جلسات در وجود او ایجاد نگردد.

گام سوم: مراجعات فتاوا :

روحانی موظف است فتاوی مراجع زائران را مورد توجه قرار دهد و مواردی که فتاوا در مسئله‌ای نزدیک و یا یکی است همان مسئله را بیان کند ولی در موارد اختلاف فتوا لازم است تدبیر نماید اگر اکثر زائران مقلد یک مرجع هستند در جلسه‌ی عمومی فتوای ان مرجع را بیان کند و فتاوی مرجع یا مراجع دیگر که اختلاف با فتوای ذکر شده دارد در جلسه‌ی خاص به اطلاع مقلدین مربوطه برساند تا در هنگام عمل با مشکل رو به رو نشوند

و جهت حفظ آموزش زائر و پرهیز از بهم ریختگی ذهنی فتاوای مشترک بیان شود و موارد اختلافی موثر در هنگام عمل مثل وجوب یا حرمت را با ظرافت بیان کند.

بنابراین در مقام شناخت زائر و مرجع تقلید وی و اختلاف فتاوا باید روحانی کاملاً مطلع و اشنا باشد ولی در تبیین ان با دقت و ظرافت برخورد کند تا اختلاف فتاوا موجب تضعیف باورهای زائر نگردد.

لازم به یاد آوری است بیان کردن فتاوای مختلف تأثیر منفی در نحوه یادگیری زائر و زمینه تحیّر و سست شدن باورهای دینی او می شود. ضمن آنکه مسئله گفتن توانائی و تدبیر خاص خود را طالب است. ساده سازی مسائل، تبیین هدف از اعمال و مناسک و دسته بندی آن در فراگیری بسیار مؤثر است.

گام چهارم: روش های بیان احکام و مناسک

۱. روش سؤال و پاسخ: در این روش روحانی چند سؤال را به صورت کلی و جزئی مطرح می کند و زائران در صورت تمایل پاسخ می دهند در این روش آمادگی زائران از فهمیدن مسئله بیشتر گشته پاسخ صحیح و یا توضیحات لازم توسط روحانی بیان می شود در این شیوه ممکن است زائر فتوای مرجع خویش را که با فتوای سایر مراجع فرق دارد بیان کند، شایسته است روحانی از زائر سؤال کند جوابی که دادید بر اساس فتوای کدام یک از مراجع است تا ضمن بررسی دقیق مسئله، روحانی فرصت تفہیم بهتر مسائل را داشته باشد

۲. روش موضوعی: در این روش موضوعات محور تبیین مسائل هستند و ویژگی این روش در این است که کلیه مسائل مرتبط با موضوع مورد بحث از ابواب مختلف فقهی یا مبتلا به جمع اوری می شود و بیان می گردد برای نمونه در موضوع وضو، احکام، اقسام و موارد نیاز مثلاً نماز، طوف، نماز طوف و... که نیاز به وضو دارند بیان می شود ولی احرام و سعی و قوف بیتوتیه رمی جمرات و... هیچ کدام نیاز به وضو ندارند البته با وضو بودن در کلیه ای حالات سفارش شده بویژه در سفر زیارتی حج و عمره و خاصه هنگام انجام عبادات و مناسک.

۳. روش رساله ایی: در این روش معمولاً به ترتیب از کلیات و فروع مختلف موضوع با توجه به ارتباط کامل فروع و در جهت اصل مسئله مورد بحث قرار می گیرد.

برای نمونه در طواف مسئله کلی طواف و مسائل مرتبط ان فقط در همین حیطه بحث می شود اگر از وضو و یا لباس و طهارت بدن و لباس سخن به میان می اید در جهت صحت طواف به صورت گذرا یاد می شود و شرایط

صحت و ضو احکام و ضو مبطلات و ضو و ... بحث نمی شود چون محور کلی طوف است و ضو یک فرع مرتبط است.

فرق روش رساله ایی و موضوعی در این است که در روش رساله ایی محور یک مسئله است و فروع مسائل مرتبط با آن است و کاری به ابواب دیگر فقهی ندارد ولی در روش موضوعی یک موضوع خاص در کل ابواب فقه مورد ملاحظه قرار می گیرد

۴. روش عملی احکام : در این شیوه روحانی احکام و مناسک را به صورت عملی برای زائران تبیین می کند مثلاً نحوه ی وضو گرفتن ، پوشیدن لباس احرام ، طوف ، سعی و ... این روش هر چند وقت گیر است ولی درصد فraigیری ان برای زائر بسیار زیاد است شاید حرکتی که امام حسن(ع) و امام حسین(ع) برای نشان دادن شیوه ی صحیح وضو گرفتن به ان فردیکه وضویش باطل بود را بتوان بهترین روش تبیین احکام شمرد البته برای افراد نایبنا باید به صورت فردی برنامه ریزی نمود.

۵. روش ابتکاری : نظر به تفاوت های زیاد زائران در ابعاد علمی اخلاقی و معرفتی ، روحانی باید برای تفهیم هر گروه و یا دسته ایی ابتکار عمل داشته باشد و از شیوه های نوئی استفاده کند بویژه برای حفظ مسائل در ذهن زائر می توان از حروف خاص یا با قطعه های ادبی و یا شعری مناسک و یا احکام استفاده نمود.

در گذشته بزرگانی همچون شیخ بها الدین عاملی و یا حاج ملا هادی سبزواری رضوان الله علیهمما از این سبک بسیار استفاده نموده اند.

جهت استفاده بیشتر به کتاب روش بیان احکام اثر حجت الاسلام والمسلمین فلاح زاده مراجعه شود.

برخی از احکام مبتلا به :

۱) مسائل طهارت :

هر چند عموم زائران از قشر مذهبی و یا تحصیل کرده جامعه هستند ولی یادآوری مسائل و احکام شرعی مبتلا به مانند احکام وضو و غسل و در بسیاری از کاروانها ضروری است. زائر حق دارد که مسائل مرتبط با صحت اعمالش را بداند و روحانی نیز وظیفه دارد که نسبت به اطلاع زائر از احکام پیش گفته اطمینان داشته باشد.

۲) مسائل کلی نماز:

احکام نماز و نماز در سفر و شرایط صحت نماز با بهره گیری از روایات معصومین در بخشی از جلسه لازم است. عنوان بحث نیز به عنوان یادآوری است تا به افراد برنخورد.

شاره به این مسئله نماز جماعت نیز مفید است که اسحاق بن عمار نقل کرده است: **قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنِّي أَذْخُلُ الْمَسْجِدَ فَأَجِدُ الْإِلَمَامَ قَدْ رَكَعَ وَ قَدْ رَكَعَ الْقَوْمُ فَلَا يُمْكِنُنِي أَنْ أُؤْذَنَ وَ أُقِيمَ أَوْ أَكْبَرَ فَقَالَ لَيِ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَأَذْخُلُ مَعَهُمْ فِي الرَّجْعَةِ فَاعْتَدْ بِهَا فَإِنَّهَا مِنْ أَفْضَلِ رَكْعَاتِكَ.** وسائل الشیعه، ابواب صلاة الجماعة، باب ۵، ح ۸

اسحق بن عمار می گوید: به امام صادق عليه السلام عرض کرد: من داخل مسجد می شوم در حالی که امام جماعت و مردم هم در رکوع هستند و من نمی توانم اذان و اقامه و سپس تکبیر بگویم. امام فرمود: چنین زمانی در نماز آنان شرکت کرده و در همان رکعت اقتدا کن که این رکعت از بهترین رکعات تو خواهد بود

(۳) تخمیس اموال: روش تخمیس اموال به شیوه های مختلفی انجام می گیرد و بهترین راه معرفی زائر به مرجع تقليید و یا نمایندگان ایشان در ایران است تا زائر برای سال های بعد نیز با دفتر مرجع تقليید خویش ارتباط داشته باشد. و در عربستان به دفاتر نمایندگی های مراجع عظام تقليید و در صورتی که زائر از روحانی بخواهد رأسا نسبت به تخمیس اموال او اقدام کند روحانی با رعایت فتوای مرجع تقليید وی صرفا محاسبه کرده و حدود بدھکاری احتمالی را اعلام می کند. واذ دادن شماره حساب به زائر پرهیز شود تا خدای نکرده مورد تهمت قرار نگیرد و در ادامه هدایت و راهبری کاروان دجار چالش با زائران نگردد.

۳. اهمیت و جوب تخمیس اموال:

تخمیس، در فقه شیعه از فرائض و واجبات مالی است امام صادق عليه السلام فرمود: **انِي لَاخَذَ مِنْ احْدَكُمُ الدِّرْهَمِ وَ انِي لَمَنْ أَكْثَرَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ مَالًا مَا ارِيدَ بِذَلِكَ إِلَّا أَنْ تَظَهِّرُوا** وسائل الشیعه، ج ۶، ۳۳۷، ابواب ما يجب فيه الخمس، باب ۱، حدیث ۳ توجه به این دو مسئله در رابطه با تخمیس اموال بسیار اهمیت دارد.

الف : به اتفاق فقهائی که تعلق خمس را به عین می دانند (از ظاهر ایه ۴۱ سوره انفال استفاده می شود: وَ اعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبَى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينِ وَ أَبْنِ السَّيِّلِ... که مرجع ضمیر خُمُسَهُ به ماغنیمتُم است) تصرف در مالی که متعلق خمس است، هر چند قصد دادن خمس آن را داشته باشد، جایز نیست مگر با اذن حاکم شرع.

البته به فتوای آیه الله زنجانی، تصرف در مالی که متعلق خمس است، تا زمانی که مقدار خمس (یک پنجم آن) باقی است، اشکال ندارد.

آیه الله زنجانی ، تصرف در مالی که متعلق خمس است، هر چند صاحب مال قصد پرداخت خمس آن را داشته باشد، بدون اجازه و اذن حاکم شرع جایز نمیدانند. ولی ایشان تصرف در مال متعلق خمس را، تا زمانی که مقدار خمس آن باقی است، جایز می دانند.

توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۹۰؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۹۳۶؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۸

المسائل الشرعیه، م ۱۷۹۸

ب : به نظر همه مراجع عظام مکلف، نمی‌تواند، بدون مراجعته به مرجع خود، خمس را به ذمه بگیرد و خود را بدهکار اهل خمس بداند و در آن تصرف کند.

توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۱ و ۱۷۹۲؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۹۸۳؛ نوری همدانی، توضیح المسائل، م ۱۷۸۷

۱۷۸۸؛ وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۹

مبدأ سال خمسی

آیات عظام امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، صافی و فاضل: شغل آزاداولین روز شروع کار و حقوق بگیر اولین روز دریافت حقوق.

آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، مکارم، نوری، وحید خراسانی: برای همه، شغل آزاد و یا حقوق بگیر اولین روز تحصیل درآمد. آیه الله سیستانی: مبدأ سال خمسی اولین روز شروع به کار است.

امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۲۶، از چاپ جامعه مدرسین، استفتائات، ج ۱، س ۱۳۵؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۹۹۴؛ بهجت، وسیله النجاه، م ۱۳۸۲، توضیح المسائل، م ۱۳۸۴؛ صافی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۴ و جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۰۸؛ فاضل، توضیح المسائل، م ۱۷۶۵ و جامع المسائل، ج ۱، س ۸۰۵ و ۸۱۰.

خوئی، منهج الصالحين، ج ۱، م ص ۲۳۵، م ۱۲۱۸؛ و التعليقة على منهج الصالحين، م ۱۲۱۸؛ زنجانی، المسائل الشرعیه، م ۱۷۷۳؛ تبریزی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۴، مکارم، توضیح المسائل، م ۱۴۸۶؛ نوری، استفتائات، ج ۲، س

۳۱۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۸۲ و حاشیه منهاج الصالحين، م ۱۲۱۸، ج ۱، ص ۳۷۳ . سیستانی، المسائل المنتخبة، م ۵۹۳ برای اطلاع بیشتر به فصل دوم آزموده های شماره ۱۱ پیرامون آسان ترین شیوه محاسبه خمس که توسط فاضل ارجمند حضرت حجۃ‌الاسلام والمسلمین ظهیری زید عزه تھیّه شده مراجعه فرمائید.

۴) بیان مناسک عمره و حج :

در این بخش با برنامه ریزی مناسک را ابتداء به صورت کلی و بعد با توضیح هر عمل و معنی و چهارچوب آن و ارتباط بین اعمال مناسک بیان می کند.

شیوه های بیان احکام و مناسک را پیش از این متذکر شدیم که برای صرفه جوئی عزیزان را به مناسک حج و عمره مراجع عظام تقليد ارجاع می دهیم.

ب راهنمائی و همراهی در انجام مناسک :

گام اول مدیریت بر حسن انجام :

برخی از زائران در انجام مناسک با استرس فراوان رو به رو میشوند و مسائل اموخته را از دست می دهند و چون ابتکار عمل را از دست داده اند با مراجعه به افراد مختلف با نظرات متفاوت رو به رو شده و گاهی اعمال و مناسک را باطل انجام می دهند از این رو لازم است روحانی کاروان زائران را هنگام انجام اعمال همراهی کند تا ضمن احراز صحت اعمال زائر، در کاروان با مشکل روبرو نشود.

البته این امر مورد انتظار زائران نیز می باشد زیرا عموم زائران به اتکای نظارت روحانی و انجام حج و عمره صحیح، همه جا در خدمت و گوش به فرمان روحانی بوده اند.

برای انکه زائران از همراهی با روحانی بیشتر بهره مند شوند جا دارد که روحانی با همکاری مدیر زائران را در دسته های کوچکتر تقسیم و با توجیه دستیاران افتخاری خویش در مقاطع مختلف اعمال، نظارت و کنترل کرده و از صحت اعمال زائران همراه کسب اطلاع کند.

گاهی دیده میشود کسانیکه سابقه‌ی تشریف دارند با چند نفر از زائران از جمع کاروان جدا شده و می خواهند جداگانه اعمال را انجام دهند در چنین مواردی روحانی باید ضمن دعوت این افراد آنان را به حضور در کاروان و

انجام اعمال با سایر همسفران تشویق نماید و در صورت اصرار بر انجام اعمال به صورت جداگانه توجیه شوند تا قبل از کنترل نهایی اعمال از لباس احرام خارج نشوند.

از جمله نکات حائز اهمیت جدا کردن افراد ناتوان و ویلچری است انجام اعمال انان در فرصت دیگری انجام میشود تا آنان بتوانند اعمال خویش را صحیح و با همکاری سائر زائران بانجام برسانند و برای دیگر زائران زحمتی ایجاد نشود.

توجه به افراد اسیب پذیر درون کاروان امر مهمی است که برای هر کدام لازم است کمک کاری در نظر گرفته شود تا ضمن همراهی در انجام مناسک آنان را یاری کنند.

گام دوم: کنترل اعمال :

۱- کنترل جزء به جزء : در این شیوه کنترل ، روحانی پس از انجام هر بخش از اعمال عمره و یا حج از زائران نسبت به اعمال انجام شده استفسار می کند تا زائران ضمن اطلاع از صحت اعمال انجام گرفته با اطمینان خاطر به انجام بقیه ای اعمال بپردازند.

فایده ای این شیوه در ان است که اگر کسی مشکلی و یا کاستی در انجام اعمال خویش داشته باشد با استفاده از فرصت حضور در مسجدالحرام و یا اماکن مربوطه نسبت به اصلاح عمل خویش اقدام می کند این نوع کنترل در مورد احرام و انجام ان در میقات قبل از حرکت مورد تأکید است.

۲. کنترل کلی به صورت فردی و یا جمعی : در کنترل کلی روحانی پس از انجام کل اعمال در مسجدالحرام و یا هتل نسبت به نحوه انجام اعمال از زائران یا به صورت فرد به فرد و یا در جلسه جمعی سوال می کند که مثلا در انجام طوفان باید این اعمال انجام می شد و این مسائل ترک می شد اگر کسی خلاف آن عمل کرده یا شک دارد در جمع و یا بعد به صورت فردی با روحانی کاروان در تماس باشد تا روحانی کاروان افراد داری اشکال را نسبت به اعمال انجام گرفته راهنمائی کند.

کنترل اعمال کلی هرچند کار پسندیده ای است ولی لازم است روحانیون جهت راهنمایی زائران و جلوگیری از گرفتاری، تذکر لازم داشته باشند .

*) بسیاری از زائران پس از بازگشت از مسجدالحرام استحمام می کنند و تغییر لباس می دهند در این صورت اگر اعمال انان اشکال داشته باشد به فتوای برخی از مراجع که اعمال را باطل می دانند گرفتار انجام محرمات احرام می گردند .

*) نظر به انجام عموم مناسک در شب و عدم استراحت، برخی از زائران نحوه انجام مناسک انجام گرفته را به خاطر ندارند و گاهی سؤال موجب ایجاد شک و تردید در صحت اعمال انجام شده می گردد. در این صورت کلی سؤال شود.

*) در صورت لزوم اصلاح و تکمیل اعمال انجام شده بویژه در مواردی که باید با لباس احرام انجام داد فشار سنگین روحی بر زائر وارد می کند و حلاوت سفر را به تلخی تبدیل می کند .

*) گاهی برای اصلاح اعمال نیاز بازگشت به مسجدالحرام به همراه روحانی یا مدیرکاروان است که در بسیاری از موارد به شب بعد موکول می گردد و برای زائر خسته کننده خواهد بود.
در این بخش به اجمال در مقام بیان وظیفه روحانی نسبت به تبیین احکام و مناسک مطالبی مطرح شد، ولی در بخش مربوط به بیان تجارب پیرامون نحوه انجام مناسک بیشتر توضیح داده می شود.

گام سوم اصلاح اعمال :

در صورتیکه زائری در اعمال انجام گرفته شک و یا مشکلی داشته باشد در درجه اول باید زائر را با عبارت های شما اطمینان داری که اعمالت این مشکل را دارد؟ و یا اینکه اشتباه نمی کنید؟ آیا همان کاری که ما و سایر زائران انجام دادند شما نیز انجام دادید؟ به عمق صحت ادعای او پی ببریم آنگاه از راههای ساده به بغرنج راهکاری را برای او مطابق فتوای مرجعش اعلام کنیم.

گاهی زائر انقدر محو تماشای مسجدالحرام می شود و یا اشتباه در مصدق می کند و کار را برای خود و روحانی سخت می کند . در اصلاح اعمال باید نکات ذیل را مورد توجه قرار داد .

۱. حفظ حرمت زائر و کوچک نشدن او در میان زائران و اعلام همکاری روحانی تا اصلاح کلیه موارد اعمال

۲. حتی المقدور در مواردیکه امکان ارجاع مسئله به فتوای مرجع دیگری وجود دارد ارجاع داده شود.

۳. در صورت باطل بودن اعمال نگوییم اعمال باطل است و تو محرم هستی که از ناحیه لبیس مخیط بر او کفاره لازم آید بلکه از او بخواهیم احتیاطاً لباس احرام را سریع بپوش و بیا تا حکم مسئله را بیان کنم آگاه کردن وی به بطلان اعمال آن قدر تأثیر منفی ندارد که وجوب کفاره تأثیر منفی می‌گذارد و چون ضرورتی برای آگاه ساختن وی نسبت به اعلام بطلان اعمال وی نیست باید با تدبیر عمل کرد.

۴. تلخی باطل بودن اعمال سال‌ها در ذائقه زائران خواهد ماند و تا آنجا که ممکن است از عبارت‌های - برای تکمیل و یا بیشتر ثواب بردن و یا اطمینان از صحت اعمال و ... استفاده شود تا با عبارات نرم و دلسوزانه اعمال اصلاح شود . و از اظهار همراهی ، همکاری و به نوعی همدردی ، فروغ عشق و علاقه وی به این سفر و صحیح انجام شدن اعمال را در وجود او پایدار سازیم.

۵. برخی روحانیون از زائران می‌خواهند که یکی از طواف‌های مستحبی را به نیت ما فی الذمه انجام دهند تا اگر یکی از طواف‌ها مشکل داشته این طواف جایگزین شود البته این امر برابر فتوای مراجع مختلف یا ضرورت ندارد و یا کار ساز نیست ولی برای زائر از نظر روانی آرامش بخش است.

لازم به یادآوری است بانوان محترمہ زمانی وارد مطاف شوند که تا حدود بیست دقیقه به وقت اذان‌های از مطاف خارج شوند زیرا از حدود یک ربع به اذان به ویژه اذان‌های نماز صبح، مغرب و عشا شروع به بیرون کردن بانوان از مطاف می‌کنند.

ج : حفظ و تقویت بنیه اعتقادی زائر

بسیاری از زائران خوش بینانه فکر می‌کنند چون مکه و مدینه مقدس وارزشمند است به تبع ان مردم این سرزمین هم از هر نقص و عیبی پیراسته‌اند البته برخی از اهل حجاز نیز بر این توهمند که یگانه روزگارند چون پیامبر(ص) ، قران ، کعبه و آیین اسلام در منطقه انان بوده و گاهی زائران با توجه به اهتمام انان به نماز جماعت و ظاهر اراسته نماز انان گمان می‌کنند اعتقادات و یا راه عقیدتی انان برتر است .

این امر مهم‌ترین محور اسیب پذیری عقیدتی زائر است وظیفه روحانی حفظ و تقویت بنیه اعتقادی زائر می‌باشد و ضروری است تا بر اساس نیاز زائران با صحبت‌های کوتاه و موثر مانند صحبت‌های کوتاه پنج دقیقه ای با محتوای مستدل ، مستند و مؤثر نسبت به حفظ و تقویت باورهای دینی زائر بپردازد و موارد ذیل را عملی سازد.

(روشنگری نسبت به راه امامان :

راه اهلیت پیامبر (ص) که از کانون وحی بهترین و بیشترین بهره ها را برده‌اند و باب ورود به مدینه علم و فضائل نبوی هستند که فرمود : (انا مدینه العلم و على بابها) حساسیت برانگیز نیست ولی از طرفی تثبیت ساز عقیدتی زائر است بیان فضائل معصومین ، نحوه تعامل سیاسی اجتماعی ، ارتباطات معنوی عرفانی انان و درنهایت پایداری واستقامت تا نوشیدن شربت شهادت امری روشنگر و احیاء کننده روحیه جستجوگری زائر نسبت به راه امامان را به همراه دارد .

عبدالسلام بن صالح الهرمی می‌گوید : سمعت ابا الحسن الرضا (ع) يقول:

رحم الله عبدا احیا امرنا فقلت له فكيف يحيی امرکم قال يتعلم علومنا ويعلّمها الناس فان الناس لوعلموا محسن
کلامنا لاتبعونا. معانی الا خبار ص ۱۸۰

(۲) الهمگیری از مشی معصومین در حرمین:

بیان تاریخ زندگی معصومین علیه السلام و اینکه بیشتر عمر خویش را جز امام دهم و یازدهم در مدینه بوده‌اند و در این شهر تلاشها ی چشمگیری انجام دادند و هر کدام با توجه به شرایط زمان خویش ، حفظ کیان اسلام و راه روشن امامت را وظیفه خود می‌دانستند. علی علیه السلام سه سال اخر عمر و امام حسین علیه السلام شش ماه اخر عمر و موسی ابن جعفر و علی بن موسی علیهم السلام هم پنج و دو سال اخر عمر را در غیر مدینه بوده‌اند . مدینه شهر معصومین است در این شهر امامان با سختی تمام یاران خود را در برابر توطئه‌های بدخواهان حفظ کردند و نسبت به رشد معنوی، اخلاقی و علمی آنان کوشیدند.

در روایت معلی بن خنیس است که امام صادق علیه السلام فرمود:

«يَا مُعَلَّى اكْتُمْ أَمْرَنَا وَ لَا تُذِعْهُ فَإِنَّهُ مَنْ كَتَمَ أَمْرَنَا وَ لَمْ يُذِعْهُ أَعْرَأَهُ اللَّهُ بِهِ فِي الدُّنْيَا وَ جَعَلَهُ نُورًا بَيْنَ عَيْنَيْهِ فِي الْآخِرَةِ
يَقُوْدُهُ إِلَى الْجَنَّةِ يَا مُعَلَّى مَنْ أَذَاعَ أَمْرَنَا وَ لَمْ يَكُنْهُمْ أَذَلَّهُ اللَّهُ بِهِ فِي الدُّنْيَا وَ نَزَعَ النُّورَ مِنْ بَيْنِ عَيْنَيْهِ فِي الْآخِرَةِ وَ جَعَلَهُ
ظُلْمَةً تَقُوْدُهُ إِلَى النَّارِ يَا مُعَلَّى إِنَّ التَّقِيَّةَ مِنْ دِينِي وَ دِينِ آبائِي وَ لَا دِينَ لِمَنْ لَا تَقِيَّةَ لَهُ»

وسائل الشیعه، ابواب الامر و النهی، باب ۲۴، ح ۲۳

ای معالی! امر و مسلک ما را کتمان کن و آن را شایع و منتشر نساز، بدرستی که کسی که کتمان کند مذهب ما را و شایع نسازد آن را، خداوند در دنیا به سبب این کتمان به او عزّت دهد و نوری در پیش روی او در آخرت قرار

دهد که او را به بهشت رهنمون سازد و اگر کسی مذهب ما را کتمان نسازد و آن را شیوع دهد، خداوند او را ذلیل و خوار سازد و در آخرت نور را از پیش روی او بگیرد و ظلمتی که او را به جهنم بکشاند برای او قرار دهد. معلّی! تقیه جزئی از دین من و پدرانم می‌باشد و کسی که تقیه نکند از دین خارج است.

۳- بهره از موضع گیری اصحاب :

ابو الاسود دئلی " از بزرگان علم و فصاحت و از شیعیان خالص امیر مؤمنان علیه السلام بود. معاویه اطلاع یافته بود دختر ابوالسود علاقمند به عسل است . برای فریفتن او حلوای خاص یا عسل زعفرانی برای او فرستاد. دختر کوچک تا چشمش به عسل افتاد مقداری از آن عسل در دهانش گذاشت. پدرش به او گفت: یا بُتْنی! الْقِيَهِ فَإِنَّهُ سَمٌّ؟ این عسل گر چه شیرین است، ولی به هدف شومی برای ما فرستاده شده است و از این طریق می خواهند ما را از محبت و ولایت علی علیه السلام دور کنند... آن دختر با انگشت زدن به دهان خویش هر چه خورده بود، بیرون ریخت و اشعار زیر را انشاء کرد:

أَبَا الشَّهَدِ الْمُزَعْفَرِ يَأْبَنْ هِنْدٍ
نَبِيُّكَ لَكَ إِسْلَامًا وَ دِينًا
مَعَادَ اللَّهِ كَيْفَ يَكُونُ هَذَا
وَ مَوْلَانَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ

يعنى: اى پسر هند! با عسل زعفرانی می خواهی اسلام و ایمان را [از ما بگیری و ولایت را به همین ارزانی] به تو بپروشیم! پناه بر خدا [از این معامله]! چگونه این کار ممکن است، در حالی که مولای ما [و امام ما] امیر مؤمنان است. سفینه البحار، شیخ عباس قمی، ج ۱، ص ۶۶۹

۴) پاسخگوئی به سوال های زائران :

باید به زائری که خواستار فهمیدن و اطلاع از مسائل اعتقادی است به عنوان نعمت الهی نگاه کرد و به سوالهای وی گوش داد و با دقت ارام ارام نسبت به اصلاح اعتقادی وی پرداخت و در تنویر افکار و رشد اعتقادی او سهیم شد . انگاه که حضرت عبدالعظیم حسنی خدمت امام هادی علیه السلام رسید و عرضه داشت : یا بن رسول الله انّی اُرید اُن اعرض عليك دینی، فَإِنَّ كَانَ مَرْضِيًّا أَثْبَتْ عَلَيْهِ حَتَّى أَلْقَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. فقال: «هاتها أبا القاسم». فقلت: إنّی

أقول: إنَّ اللَّهَ تبارك وتعالى واحد ليس كمثله شيء..... فقال علي بن محمد - عليه السلام: يا أبا القاسم: «هذا والله دين الله الذي ارتضاه لعباده، فثبتت عليه ثبتك الله بالقول الثابت في الحياة الدنيا وفي الآخرة» التوحيد للصدوق باب

التوحيد والتشبيه ٣٧ / ٨١

این شیوه اصحاب معصومین، بزرگان دین و علماء عاملین بوده که با مراجعه به معصومین و اساتید شبه شکن و یقین افرین نسبت به آنچه شنیده و یا به ذهنشان رسیده سؤال می کردند. در این امر رعایت ۱) آگاهی از سطح بینش و اطلاعات دینی مخاطب ۲) استفاده از تمثیل برای فهم بهتر مسائل ۳) اعلام سابقه داشتن این شبهه و پاسخ علماء و رهبران دینی در گذشته ۴) دقیق، کوتاه و رسا بودن پاسخها مورد تأکید است.

۵) بهره گیری از هشدارها :

در سخنان پیامبر (ص) و امامان علیهم السلام کم نیست مواردی که پیروان خویش را امر به بصیرت افزائی و پرهیز از گرفتاری در فتنه ها هشدار داده اند پیامبر (ص) فرمودند:

لیس الاعمی من یعمی بصره انما الاعمی من تعیی بصیرته کافی ۱۰۳ | ۲

در سخنی دیگر از ایشان نقل است که : **لیغشین امتی من بعدی فن کقطع اللیل المظلوم یصيح الرجل فيها مومنا و یمسی کافرا و یمسی مومنا و یصيح کافرا یبيع اقوام دینهم بعرض من الدنیا قليل. کنز العمال ۳۰۸۹۳**

و امام علی علیه السلام فرمود : **فقد البصر اهون من فقدان البصیره غرر الحكم ۶۵۳۶**

از این رو ضرورت دارد تا انسان با هر پدیده ای با بصیرت و هوشیاری برخورد کند. اهمیت این امر را در نیاشنی معصومین علیهم السلام نیز می توان شاهد بود از جمله در ادعیه مأثوره سعی بین صفا و مروه می خوانیم :

... اللَّهُمَّ اسْتَعِمْلِنِي عَلَى كِتَابِكَ وَ سُنْنَةِ نَبِيِّكَ وَ تَوَفَّنِي عَلَى مِلَّتِهِ وَ أَعِذْنِي مِنَ الْفِتْنَةِ... کلینی، محمد بن

یعقوب، الکافی، جلد، دارالکتب الاسلامیه - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ه. ق..

۶) نگاهی به تبلیغ معصومین علیهم السلام :

امامان معصوم علیه السلام در حرمین شریفین به شیوه های مختلف به تبلیغ و بیان مسائل اعتقادی می پرداختند و در تقویت باور های یاران مؤثر بودند. در کتاب حج الانبیاء و الائمه علیهم السلام ص ۳۴۷ و ص ۳۸۶

را با عنوان ما سئل عن الإمام علیه السلام فی المسجد الحرام آورده است . سخنان امام حسین علیه السلام در مکه

ودعای عرفه و وصیت امام باقر علیه السلام به فرزندشان امام صادق علیه السلام نسبت به برگزاری مراسم مرثیه سرائی برای امام معصوم علیه السلام در منی طی ده سال ویا سخنان امام صادق علیه السلام در روز عرفه که با صدای بلند بر اهمیت جایگاه امامت و رهبری اعلام فرمودند: انّ رسول الله (ص) کان الامام ثم کان علی بن ابی طالب

ثم الحسن ثم الحسین بحار الانوار ج ٤٦/٢٣٠

و یا پاسخ به شباهت و مسائل شرعی عن ابی جعفر و ابی عبد الله علیہما السلام قالا:

حجّ عمر أَوْلَ سَنَة حِجَّ وَهُوَ خَلِيفَة، فَحَجَّ تَلْكَ السَّنَة الْمَهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ وَكَانَ عَلَيْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامْ قَدْ حَجَّ تَلْكَ السَّنَة
بِالْحَسِنِ وَالْحَسِينِ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرَ، قَالَ: فَلَمَّا أَحْرَمَ عَبْدَ اللَّهِ لِبْسَ إِزارًا وَرَدَاءَ مَمْشِقَيْنَ مَصْبُوغَيْنَ بَطِينَ الْمَشْقَ، ثُمَّ أَتَى
فَنَظَرَ إِلَيْهِ عَمَرٌ وَهُوَ يَلْبَيِ وَعَلَيْهِ الْإِزارُ وَالرَّدَاءُ وَهُوَ يَسِيرُ إِلَى جَنْبِ عَلَيِّ عَلَيْهِ السَّلَامْ، فَقَالَ عَمَرٌ مِنْ خَلْفِهِمْ: مَا هَذِهِ
الْبَدْعَةُ الَّتِي فِي الْحَرَمِ؟ فَالْتَّفَتَ إِلَيْهِ عَلَيِّ عَلَيْهِ السَّلَامْ فَقَالَ: يَا عَمَرُ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَعْلَمَنَا السَّنَةَ، فَقَالَ عَمَرٌ: صَدِقْتَ
وَاللَّهِ يَا أَبَا الْحَسِنِ لَا وَاللَّهِ مَا عَلِمْتَ أَنَّكُمْ هُمْ ... حِجَّ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَئْمَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ؛ ص ٢٣٦

۷. بهره‌گیری از آیات و روایات

تذکر : در برخورد با تبلیغات وسم پاشی های و هابیها نباید وارد بحث شد و نباید از معركه گریخت بلکه پاسخی از قرآن و یا سخنان معصومین علیهم السلام برای چند شبهه نخ نما شده را به صورت کوتاه در اختیار داشت و کوتاه و گذرا گفت و رفت مثلا :

توسل یا طلب حاجت از غیر خدا : می‌گوئیم با آنکه رازقیت از صفات اختصاصی خداوند است خداوند مؤمنین را در آیه ۵ سوره نسا رازق برشمرده می فرماید : (وَ لَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَاماً وَ ارْزُقُوهُمْ فِيهَا
وَ اكْسُوْهُمْ وَ قُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا) و پیامبر ص را در آیه ۷۴ سوره توبه بی نیاز کننده می فرماید : (... وَهُمُوا بِمَا لَمْ
يَنَالُوا وَمَا تَقِمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا إِلَيْكُمْ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا
وَالآخِرَةِ...) و در آیه ۵۹ سوره توبه (ولو انهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله ..) مشابه آن را بیان میکند.

و نمونه دیگر آنچه بین امام صادق علیه السلام و ابی حنیفة، واقع شد، کراجکی فی کنز الفوائد از ابی عبد الله علیه السلام نقل می کند: انّ أَبَا حَنِيفَةَ أَكَلَ مَعْهُ فَلَمَّا رَفَعَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامَ يَدَهُ مِنْ أَكْلِهِ قَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ هَذَا مِنْكَ وَمِنْ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ» فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ يَا أَبَا عَبْدَ اللَّهِ، أَجْعَلْتَ مَعَ اللَّهِ شَرِيكًا؟!

فَقَالَ اللَّهُ: وَبِلَكَ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ: «وَمَا نَقْمُو إِلَّا أَنْ أَعْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ» «الْتَّوْبَةُ ٧٤»، ويَقُولُ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ: «وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُوتُنَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ» «الْتَّوْبَةُ ٥٩».

حَيْفَةً: وَاللَّهِ لَكَانَى مَا فَرَأُتُهُمَا قَطُّ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، وَلَا سَمِعْتُهُمَا إِلَّا فِي هَذَا الْوَقْتِ» كنز الفوائد، ص ١٩٦

آنچه از برداشت اصحاب وکسانی که پیامبر را درک کرده اند رسیده و نقل شده است طلب حاجت و یا توسل به قبر پیامبر راجائز می دانستند. برای نمونه زمانی که در دوره حاکمیت عمر قحطی رخ داد یکی از اصحاب به قبر

پیامبر متول شد و عرضه داشت: يا رسول الله (استسوق لامتك فانهم قد هلكوا...) فتح الباری ٢/٥٥٧

از توسل بزرگان اهل سنت در قرون اول مانند ابن حبان متوفای ٣٥٠ ه و محمد بن مومن با تفااق استادش ابن خزیمه به زیارت مرقد امام رضا علیه السلام می رفتند و طلب حاجت می نمودند .

كتاب الثقات ٨/٤٥٦ وتهذیب التهذیب ٣٩٩/٧

در شرح حال بزرگان اهل سنت کم نیست موارد توسل به قبور علماء و یا اصحاب مانند توسل شافعی به قبر ابوحنیفه و توسل احمد حنبل به قبر شافعی و اهل سمرقند برای طلب باران به قبر بخاری متول شدند.

مناقب ابی حنیفه ١٩٩/٢ وسیراعلام النبلاء ١٢/٤٦٩

قصیده حجره شریفه که قرنها بر اطراف مضجع شریف پیامبر (ص) مورد استفاده بود گویای اعتقاد جمیع مسلمانان بود تا آنکه پس از تسلط وهابی ها ٩ بیت از ١٦ بیت را که با تفکرات ابن تیمیه و محمد بن وهاب هماهنگ نبود سیاه کردند که عبارت بود از:

د) اصلاح رفتاری زائر :

مهمنترین ماموریت پیامبر اسلام (ص) پس از تو حید و ارتباط خلق با خالق خویش اصلاح رفتاری انسانها است که فرمود: بعثت لاتم مکارم الاخلاق بدیهی است روحانی کاروان درمدت سفرجهت نگاهبانی و حراست از ذخایر معنوی زائران باید موارد ذیل را عملی سازد ولی یادمان باشد که علی علیه السلام فرمود: من نصب نفسه للناس اماما فعليه ان يبدا بتعليم نفسه قبل تعليم غيره وليكن تاديهه بسييرته قبل تاديهه بلسانه و معلم نفسه و مودبهها احق بالاجلال من معلم الناس و مودبهم. نهج البلاغه حکمت ٧٠

از این رو روحانی جهت اصلاح رفتاری زائر که یادگار گرانبها سفر معنوی حج و عمره خواهد بود برنامه ریزی خواهد کرد.

۱) شناسائی نقاط اسیب پذیر زائر :

زندگی گروهی ، حضور در سرزمینی دورتر از جامعه خویش ، فراغت از کار و تلاش روزانه ، وجود سرگرمی های دنیاگی و شبکه های تلویزیونی و....می تواند زمینه عدم تعهد فردی و اجتماعی -تبلي-پرسه زدن در بازار ها و بی برنامگی را برای زائر فراهم کند.

روحانی با شناسائی عوامل تخریب اخلاق و معنویت زائر به هشیارسازی و برنامه ریزی برای پر کردن اوقات فراغت وی می پردازد و قبل از انکه زائر با فراغت روبرو شود با برنامه های متنوع روبرو خواهد شد.

۲) شناسائی روحیات فردی :

بیشتر زائران در یک طیف اخلاقی قرار دارند ولی در جمع کسانی هستند که عجول و بی قرارند یا زود رنج و متوقع هستند و یا بی تفاوت و توجهی به حقوق جمعی گروه ندارند این روحانی کاروان است که طیب دوّار بطبع است و باید برای هر گروه به گونه ای که در حد فهم آنان باشد در جلسات عمومی ویا خصوصی راهنمائی کند تا متوجه مشکل خویش شوند و به اصلاح خود بپردازنند.

بیان خاطرات یاران پیامبر (ص) و امامان معصوم (ع) در حرمین شریفین فرصت بی بدیلی را برای روحانی کاروان در راهنمائی زائران فراهم می سازد ضمن انکه روحانی میتواند در مقام بیان خاطرات سفر های گذشته (با رعایت روحیه زائر و به صورت غیر مستقیم) نیز تاثیر گذار باشد گاهی روحانی کاروان برای حضور به موقع افراد کاروان در بر نامه ها ، با تشویق و تقدیر از افرادی که رعایت می کنند زمینه اصلاح رفتاری بقیه را فراهم می سازد .

۳) با زائران بهانه گیر چه کنیم ؟

در برخی از کاروان ها افرادی حضور دارند که بهانه گیر ویا گاهی معرض هستند و سعی می کنند به عموم برنامه های کاروان انتقاد کنند و در کاروان جو نارضایتی بوجود اورند ویا در مقابل حرکت سازنده روحانی صفات ارائه کنند . هر چند ممکن است وجود این افراد در کاروان کم باشد ولی روحانی کاروان با ایجاد فضای رفاقت و دوستی

با زائران باید این افراد را شناسائی کند و با گفتگوی با انان از خواسته هایشان اطلاع پیدا کند ان گاه با تدبیر و صبر و حوصله و پرهیز از خشم و تهدید نسبت به خاموش سازی اتشفسان درونی این افراد اقدام کند و روحیه بهانه گیری آنان را به حالت تشکر از خداوند و صبر و آرامش تغییر دهد و این امر جز با شناسائی عوامل بهانه گیری و اقدام به درمان آن ممکن نیست در برخی از روایات ریشه بهانه گیری ها را بخل می دانند امام علی علیه السلام می فرماید **كثرة التعلل أية البخل بحار الانوار ۲۰۹** و پیامبر اسلام صلی الله علیه و الہ فرمود : **أقل الناس راحة البخيل** بحار الانوار ۳۰۰ بخیل همیشه به دنبال سود بیشتر و هزینه کرد کمتر است از این رو خدمات را ناچیز می بیند و اقدام به گیر دادن و بهانه جوئی می کند.

امام علی بن الحسین علیهم السلام فرمود : **يَا بُنَيَّ انْظُرْ حَمْسَةً فَلَا تُصَاحِبُهُمْ وَ لَا تُحَادِثُهُمْ وَ لَا تُرَاقِفُهُمْ فِي طَرِيقٍ وَ إِيَّاكَ وَ مُصَاحِبَةَ الْبَخِيلِ فَإِنَّهُ يَحْذِلُكَ فِي مَا تَحْوَى مَا تَكُونُ إِلَيْهِ ..** مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۳۳۶

مباحث بخل زدا در این راستا تأثیر فراوان دارد.

باید به این نکته توجه کنیم شانه خالی کردن ، و واگذار کردن این امر به مدیر ، یا اقدام مردمی در توجیه این افراد کارساز نخواهد بودو در مواردی حل مشکل را سخت تر می کند.

۴) با زائران گوشہ‌گیر چه کنیم ؟

برخی از زائران چون سابقه تشریف دارند و یا کم رو و انزوا طلب هستند در جلسات حاضر نمی شوند در این موارد نیز روحانی لازم است با ایجاد ارتباط با انان و یا دوستانشان و سراغ گرفتن از انان نسبت به همگرائی و حضورشان در جمع تاکید کند و یا دعوت نماید تا در توجیهات عمومی و جلسات حضور داشته باشند تا هنگام انجام مناسک با مشکلی روبرو نگردند معمول اشکال های مناسکی مربوط به این گروه و یا افراد وسوسی است . بنابر این لازم است روحانی پس از انجام هر عمل نسبت به صحبت عملشان و تایید ان اقدام نماید . بدیهی است بی توجهی به این گروه گاهی منجر به تشدید روحیه خود کم بینی ، افسردگی و یا بی تفاوتی و عدم صحبت اعمال آنان می گردد.

۵) با زائران پناه‌جو چه کنیم؟

عموم مردم نسبت به روحانیت نگاه مثبت دارند این امر ریشه در فدایکاریهای سلف صالح علمای ایشارگر تاریخ اسلام و تشیع دارد این مردم به حق علما را وارثان پیامبر ص و اهل بیت علیه السلام می‌دانند از این رو گاهی اسرار درونی خود را زن و یا مرد برای روحانی بیان می‌کنند.

علی علیه السلام فرمود : لا تَوْدُعْ سَرَّكَ إِلَّا عِنْدَ كُلِّ ثُقَهٍ . بحار الانوار ۲۳۵/۷۷

و از روحانی چاره جوئی می‌خواهند در حقیقت انان به روحانی کاروان پناه آورده اند و برای روحانی کاروان آزمون بسیار سختی پیش آورده اند، باید به خدا پناه برد و از ذات ربوبی استعانت جست ، نکند روحانی در این آزمون مردود شود.

در اینجا روحانی کاروان لازم است :

الف: با درنگ و فکر کردن پاسخ مفید را بیان کند. و در صورت نیاز او را به عالم عاملی معرفی کند.

ب: اسرار بندگان خدا را برای احدهای باز گو نکند .

ج: از فکر خدمت به زائر خارج نگردد. و به وساوس شیطان در بهره‌جویی از زائر پناهندۀ به خود برنياید.

امام صادق علیه السلام فرمود : ان اردت ان يختتم بخير عملک حتى تقبض و انت فى افضل الاعمال فعظم الله حقه ان تبذل نعماءه فى معاصيه و ان تغتر بحلمه عنک و اکرم کل من وجدته يذكرمنا او يتحل مودتنا . عيون اخبار الرضاع

۲ ص ۴.

۶) با گردشگران چه کنیم؟

در تعدادی از کاروانها بویژه کاروانهای مراکز استانها کسانی یافت می‌شوند که این سفر را به عنوان سفری تفریحی انتخاب می‌کنند و برنامه‌های خود را از ایران تنظیم کرده اند که در مدینه و مکه و جده به چه فروشگاه هایی بروند و چه اجنبایی با چه مارکی خریداری نمایند گاهی نه تقليد می‌کنند و نه قرائت نماز را بلد هستند و به مناسک عمره و یا حج توجه لازم را ندارند. شاید مسائل دیگری در جبهه گیری این زائران مؤثر باشد

روحانی کاروان در گام نخست باید نسبت به شناسائی علل وریشه‌های فاصله گرفتن این گروه از زائران از روحانی مانند عدم سابقه ارتباط با روحانی ، احساس عدم نیاز به روحانی ، حاشیه داشتن نسبت به حکومت،

سختگیری برخی از روحانیون بويژه در مسئله تحمیس ، تکراری صحبت کردن روحانی ، ساده پنداری مناسک ، نوع رفتار روحانی درشت خو متوقع و یا کم کار ، عدم رعایت مقتضای حال دست یابد زیرا این امور هر کدام می تواند روحانی را از توفیق خدمتگذاری به جمعی از زائران محروم سازد. بنابر این شناخت این علل و تلاش در اصلاح و برطرف کردن آنها گام اوّل برنامه ریزی تحوّل در کاروان است. بدیهی است ورود به حوزه فکر واندیشه افراد مختلف و اصلاح هر کدام به راهکارهای جداگانه نیازمند است آن گاه زمینه برای موارد اصلاحی از طرق ذیل فراهم

می شود :

- ۱) شناسائی زائران غیرهمراه و کشف انگیزه آنان از تکروی
- ۲) شناسائی راه های ارتباط، جذب و اصلاح بینش آنان
- ۳) احترام به شخصیت عموم زائران و پرهیز از موضع تهمت و توجه ویژه به فردی خاص از زائران
- ۴) دلسوزی به افراد ضعیف کاروان و عدم طمع به صاحبان مال که فرمود: **و شرط عليهم الزهد في درجات هذه الدنيا**.
- ۵) وقت گذاری برای حفظ زائران مرتبط واقناع آنان نسبت به سوال های ناپرسیده آنان
- ۶) برای این افراد نصیحت (**أبلغُكُم رسالاتِ رَبِّيْ وَ أَنَا لَكُمْ ناصِحٌ أَمِينٌ ٦٨ اعراف**) و موعظه (و إِذْ قَالَ لُقْمَانَ لِابنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ... ١٣ لقمان) را باید در قالب بیان خاطرات و یا انتقال تجارب بیان نمود عموم این گروه از نصیحت گریزانند .
- ۷) استخدام جملات همگرائی زا ، ساده گوئی (پرهیز از عبارات مغلق) و بهره از سیره معصومین علیهم السلام و تاریخ صدر اسلام .
- ۸) بیدارسازی و جدان زائران نسبت به قدردانی از نعمت های الهی و سپاسگزاری آن .
- ۹) همراه سازی بیان مناسک و احکام با اشاره به فلسفه و اسرار مناسک و زیارت
- ۱۰) در صورت امکان حضور روحانی در اتاق زائران و یا دعوت آنان به اتاق خویش.
- ۱۱) بیان حج و زیارت معصومین علیهم السلام ، خانواده و فرزندانشان

- ۱۲) شیوه بیان مسائل آرامش بخشن ، راهگشا و آسان «ما جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ... حج ۷۸»، و «بِيُّبِدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَ لَا يُبِدُ بِكُمُ الْعُسْرَ». بقره ۱۸۶
- ۱۳) احساس مسئولیت نسبت به صحبت اعمال زائر در همگرائی تأثیر مستقیم دارد.
- ۱۴) استفاده هدفمند از برنامه زیارت دوره با تهیه مطالب مؤثر و مفید برای زائران مورد نظر به صورت غیر مستقیم
- ۱۵) در بعضی از موارد لازم است قبل از صحبت روحانی ، فرد و یا افرادی که مورد قبول زائر هدف ما در کاروان است با او صحبت کند و روحانی با اطلاع از صحبت‌های انان نسبت به اصلاح فکری و رفتاری این افراد اقدام کند. به این مسئله باید توجه داشت که به راحتی نمی توان در قلب افراد نفوذ کرد و اصلاح رفتاری نمود.
- ۱۶) در مواردی با هم اتاق کردن زائران بد حجاب با زائران خوش بخورد محجبه زمینه تغییر در رفتار آنان فراهم گردیده .
- ۱۷) توجه به این نکته حیاتی است روی گشاده، چهره بشاش و انرژی مثبت در کلام برای جذب باید صد در صد باشد و اخم و چهره در هم کشیدن در حد ضرورت، بنابراین باید در جمع دیگران به اصلاح رفتاری زائری پرداخت یا در جلوی شوهر خانمی تحقیر شود و...
- ۱۸) گوشزد کردن این مسئله که نگاه بزرگان دین به زائر خانه خدا نگاه قبل از اعزام نیست و این تشرف هم احترام و پرستیز آور است و هم مسئولیت زاست خداوند همسران پیامبر مخاطب قرارداده می فرماید: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ التَّقِيَّةُ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعُ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَ قُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا احزاب ۳۲ اینکه این بانوان همسران پیامبر و در اجتماع مورد توجه هستند مسئولیت‌هایی به همراه دارد زائران حرمین شریفین نیز مسئولیت به مقدار قرب جایگاه معنوی خویش دارند.
- ۱۹) شرح حالی از وصل یافتنگان سرزمین وحی و ترغیب ، در جذب زائران و مراقبت از اعمال و رفتارشان مؤثر است.
- ۲۰) بیان این امر که سرزمین وحی سرزمین تسلیم به درگاه الهی است این دعای حضرت ابراهیم علیه السلام است که رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَ مَنْ ذُرِّيْتَنَا أَمَّهُ مُسْلِمَةً لَكَ وَ أَرِنَا مَنَا سِكَنَا (بقره ۱۲۸) و در ادامه روی گردان و آنان که تسلیم نیستند را افراد سفیه برمی‌شمارد : وَمَنْ يَرْغُبُ عَنْ مَلْهَةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفَهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَنَا فِي الدُّنْيَا

وإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لِمَنِ الصَّالِحِينَ * إِذَا قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلَمَ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ * وَوَصَّى بَهَا إِبْرَاهِيمَ بْنَيْهِ وَيَعْقُوبَ يَا بْنَيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُم مُسْلِمُونَ (سورة بقره آیات ۱۳۰ تا ۱۳۲)

۷) بازائران پرخاشگر چه کنیم؟

ریشه پرخاشگری رامی توان در یکی از عوامل چهارگانه زیر جستجو نمود.

(*) علل شخصیتی (بیماریها ، ناهنجاریهای روحی روانی ، اضطراب ، هیجان ، احساس حقارت ، غرور و....)

عمل خانوادگی (ناهنجاری های خانوادگی فقر اقتصادی، مرگ یکی از والدین ، پائین بودن سطح سواد خانواده)

(*) عمل بدآموزی های دوره تحصیلی(روش‌های انضباطی غلط ، معاشرت با دوستان ناباب، تحقیر و نسبت ناروا

زدن

(*) علل اجتماعی (محرومیت ، سد کردن هدف افراد در جامعه ، ناکامی، رفتارهای افراد جامعه در معاشرت)

برای اصلاح زائران نا آرام و پرخاشگر باید به ریشه‌ها توجه کرد و روانشناسانه به اصلاح هر مورد پرداخت روحانی کاروان لازم است در حد کمک های او لیه خود را برای مقابله با ناهنجاری های این گونه زائران آماده کند و از آیات قرآن، شاهد های تاریخی و تمثیل ها و راهنمایی های استادی مشاوره استفاده کند. و به این حقیقت توجه داشته باشد که فرد پرخاشگر بیمار است باید برای درمان روحی او تدبیر کند.

۸) بازائران جلسه گریز چه کنیم :

عوامل موثر در برگزاری جلسه مطلوب عبارتند از گوینده ، محل برگزاری (از نظر سهل الوصول بودن، تهويه مطبوع داشتن، روشن و چشم نواز بودن، دارای میز و صندلی، صوت و تصویر) پشتیبانی خوب مدیر و دعوت از زائران، ولی این امور نیازمند عملیاتی شدن موارد ذیل است.

۱. روانشناسی مخاطب و انتخاب سوژه مناسب، جذاب و مورد نیاز
۲. زمان جلسه را از ایران مشخص کنیم و سرساعت شروع و سر ساعت تمام کنیم
۳. جلسه را با ایات نورانی قرآن شروع و با روایات اهلیت(ع) ادامه دهیم که بسیار جاذبه ایجاد می کند و همه‌ی سطوح استفاده می کنند .

۴. انتقال انرژی مثبت با رفاقت و احساس صمیمیت بین روحانی و زائر
۵. به کارگیری سابقه دارها در کاروان و دادن مسئولیت به آنان.
۶. احوالپرسی و استفسار از غائیین در جلسات و در صورت نیاز به کمک‌های روحانی، همکاری و مساعدت به آنان.
۷. مباحث زنده، کوتاه و مفید باشد.
۸. پر کردن اوقات فراغت زائر و اهداء جایزه به آنان.
۹. احترام به فرزندان کوچک زائران و جذب آنان که در جذب پدران و مادران مؤثر است.
۱۰. در هر جلسه تمثیل یا داستان نو و تازه‌ای برای زائران در نظر گرفته شود.
۱۱. ساعت جلسه با برنامه‌های دیگر زائر بویژه استراحت آنان تداخل نداشته باشد.
۱۲. حالت کلاسی و پرسش و پاسخی و صمیمی داشته باشد.
۱۳. سعی کنیم مطالب جلسه را در جای دیگر نگوئیم و پاسخ به سوالات را در همان جلسه بدھیم.
۱۴. باید مطالب مورد نیاز زائر باشد.
۱۵. در طول سفر جلسه هر روز را به نام یکی از معصومین نامگذاری کنیم و از قبل اعلام کنیم در این روز به مهمانی رهنمودها و خیرخواهی این امام می‌رویم.
۱۶. برخورد گرم و احترام به شخصیت زائر و پرهیز از کلماتی که نشاندهنده خود بر تربیتی روحانی است.
۱۷. در جلسات مدینه ذکر توسل با انتخاب افراد خوش صوت برگزار شود.
۱۸. بهره از مطالب جاذبه دار تاریخی و اماکن بویژه در مسجدالحرام.
۱۹. جایزه دادن به زائران که پاسخ سوالات جلسه‌ی قبل را خوب داده‌اند.
۲۰. در جلسات از شخصیت‌های علمی-روحانی درون کاروان نیز استفاده شود تا بر جاذبه افزوده شود.
۲۱. حالات عملی معنوی روحانی و حفظ زی طلبگی بیشترین تأثیر را در نهایه کردن معنویت در کاروان دارد.
۲۲. ترجمه‌ی فرازهایی از ادعیه برای زائران تأثیرگذار تر است تا قرائت صرف دعا.
۲۳. از آیات قرآن به صورت کاربردی و پیام دار میتوان استفاده کرد.

۲۴. زائر وقی احساس کند روحانی وظیفه شناس و دلسوز و شفیق زائران است تأثیر مثبت در حفظ معنویت آنان دارد

۲۵. پرهیز از مظاهر دنیاگرایی و امور خلاف انتظار زائران

۲۶. ارتباط معنوی روحانی به درگاه الهی و درخواست توفیق تأثیرگذاری مطلوب در زائران .

۲۷. سوژه‌شناسی برای مخاطبین یک ضرورت و تأثیر گذار می باشد همین طور در آشنا ساختن زائر با عترت پیامبر(ص) .

۲۸. ایجاد مسابقات متنوع تاریخی ، قرآنی و سیره و اخلاق معصومین علیهم السلام.

۹) نسبت به بدآموزی‌های سرزمین وحی هشدار دهیم :

بی‌توجهی و عدم رعایت هنجرهای دینی توسط برخی از زائران در رفتار افراد دیگر تأثیر خواهد گذاشت و به صورت بدآموزی مُسری، زائران دیگر را نیز آلوده می‌کند.

قابل یادآوری است که سرزمین وحی پذیرای زائران زیادی از سراسر جهان اسلام است و هر کدام با منش و تفکرات و آداب خود حضور می یابد در بعضی از کشورهای اسلامی حکومت لائیک سر کار هستند اهتمامی برای حجاب بانوان وجود ندارد و حضور این بانوان با حجاب حداقلی در سرزمین وحی کار مهمی تلقی می‌شود. بدیهی است زائر عفیف و ارزشمند سرزمین شهیدان جان بر کف ایران اسلامی نمی‌تواند از آنها الگو بگیرد؟

نمونه‌هایی از بدآموزی‌ها

- پا بر هنر حرکت کردن بانوان در مسجد الحرام (برداشت از فتوای مرجعی و یا لمس پا با کف مسجد)
- استلام حجرالاسود در لابلای فشار نامحرمان (در حالی که استلام حجر برای بانوان مستحب نیست)
- نشستن روی پله‌ها و راههای ورودی مسجدالحرام
- استفاده از لباس‌های احرام نازک و یا تنگ به بهانه گرمی هوا
- صحبت با یکدیگر با صدای بلند و احياناً خنده صدادار
- نشستن و نماز خواندن در مسیر و سر راه
- عدم همراهی و یا پذیرش راهنمایی مامورین حرم و مقاومت در مقابل آنان

- تردد تک نفره بانوان در ماشین‌های شخصی و اطمینان کردن به رانندگان
 - احساس یله و رها بودن در برخی از زائران و عدم رعایت حداقل‌ها در پوشش و رفتار اجتماعی
 - غرور کاذب برای برخی از خادمان کم ظرفیت در قبال تقدیرهای زائران و به هیچ انگاشتن زائر
 - چشمگیر بودن ساخت و ساز حرمین شریفین و نادیده گرفتن تلاش‌های داخل کشور
 - تکروی زائران دارای سابقه تشرف
 - نشستن و اشغال پشت مقام به بهانه نماز جماعت و تنگ کردن محوطه برای کسانی که نماز طواف واجب دارند.
 - خواندن نماز و یا نماز طواف در بین صفوف طواف‌کنندگان
 - کوبیدن دربهای حرم، سر کردن چادرهای مجلسی، بخل ورزیدن جهت خرج کردن، خروج از مسجد هنگام اذان، راه رفتن در صف نمازگذاران، انداختن عریضه در بقیع، بلند گفتن تلبیه هنگام نماز مغرب و عشا توسط خانم‌ها، بوسیدن دیوار بقیع و مسجدالنبی، بلند و گروهی خواندن ادعیه طواف وسیعی توسط خانم‌ها.
 - ساده انگاشتن و بی‌توجهی به تذکرات روحانیون و مدیران کاروان و انجام اموری که موجب تذکر اهل سنت می‌شود مثل نماز خواندن بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب و بعد از نماز عصر تا اذان مغرب و...
- ه) رعایت و حفظ شئون روحانی:**
- در فصل اول پیرامون ویژگیهای روحانی تأثیرگذار با بهره گیری از قران و حدیث اشاره شد و به اخلاقیات کاری روحانیون نیز پرداختیم اکنون از زاویه شئون روحانی و حفظ آن نکاتی مورد توجه قرار می‌گیرد.
- (ا) انتظارات از روحانی:**

یکی از وظائفی که اساتید بزرگ اخلاق با استناد به کتاب و سنت از روحانی بویژه روحانی کاروان می‌خواهند رعایت شئون امامت و رهبری در حیطه وظایف محوله است که هر کسی خود را امام دیگران قرار داد باید از خود شروع کند و رعایت دستورات الهی و دینی را داشته، دلآل الی الله باشد، اسوه حسن، دارای لینت کلام (فبما رحمة من الله لنت لهم) گذشت و بخشش (فاغف عنهم واستغفر لهم) و به حساب آوردن زائران که (وشاورهم فی الامر) و

احترام گذاشتن به آنان «وَمَنْ يُعْظِمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ» و اهل عمل بودن (کونوا دعاة الناس بغیر **الستکم**) و در مسائل سیاسی در شعاع عملکرد رهبری فراجنایی عمل کند.

زائران در طول سفر به رفتار و عملکرد روحانی توجه ویژه دارند و تا روحانی نتواند ارتباط معنوی والگوئی بین خود وزائران ایجاد کند نمی تواند تاثیرگذار باشد و وظیفه خود را انجام دهد و تا زائر روحانی خود را نپذیرد و قبول نداشته باشد با جان و دل به گفته های او گوش نمی دهد و سفر را سفر معنوی نمی داند.

زائر انتظاردارد که عملکرد روحانی هماهنگ با گفتار وی باشد اگر از دنیا گریزی سخن به میان می اورد خود نیز عمل کند و اگر از زینت بودن برای اهل بیت گفته شود این روحانی کاروان است که باید پیشتاز دیگران باشد. امام خمینی رضوان الله تعالیٰ علیه در پیام خویش به روحانیون می فرمایند : من متواضعانه و به عنوان یک پدر پیر از همه فرزندان و عزیزان روحانی خود می خواهم که از زی روحانی خود خارج نشود .

رهنمودهای امام خمینی(ره) به روحانیون محترم کاروانها ص ۱۸

مسلم است آنچه موجب جایگاه رفیع و محوبیت امام راحل رضوان الله تعالیٰ علیه در جان انسانها شد و ملیونها پیش مرگ آن امام بوجود آمد التزام عملی ایشان به اوصاف پیش گفته بود و امروز نیز برخی از خرده گیران علیه نظام جمهوری اسلامی ایران در مورد زندگی مقام معظم رهبری و فرزندانشان اعلام کردند در زندگی ایشان و فرزندانشان حتی یک نقطه خاکستری وجود ندارد .

در جهت حفظ شئون روحانیت بیش از هر چیز باید عامل به سخن امام صادق علیه السلام بود که فرمود :
انما شیعة على من عف بطنه و فرجه و اشتد جهاده و عمل لخالقه و رجا ثوابه و خاف عقابه فإذا رأيت أولئك
فاولئك شیعة جعفر. کافی ۲/۲۳۳

این روایت بلند به اصول عوامل موفقیت روحانی کاروان درکسب رضایت خالق و مخلوق اشاره دارد، پرهیز از خواسته های نفسانی، مجاهدت و کوشش در خدمت ، قصد قربت در عمل، امیدوار به عنایات ربانی و بیمناک از کیفر الہی صفاتی است که از روحانی، خادمی تشنہ خدمت و امیدوار به لطف خدا بدون هیچ چشم داشتی می سازد .

از روحانی این انتظار می رود در صورتی که احساس کرد توانای سنبی یا جسمی برای اداره کاروان ندارد خود انصراف دهد و رعایت ایفای حقوق زائر را ، بر علاقمندی حضور در سرزمین وحی مقدم دارد.

اطلاعات عملکردهای روحانیون کاروان گواهی می‌دهد عموم افرادی که از صفات خدمتگذاران زائران محروم می‌گردند. عامل به این روایت نیستند و یا در حسن معاشرت و پاسخگوئی به نیازهای علمی دینی زائر کوتاهی کرده‌اند.

۲) حفظ حرمت لباس:

لباس پر افتخار روحانیت از دیر باز مورد احترام عموم انسانها بوده است تا انجا که پیروان هر دین و عقیده ای به روحانی و مربی دین دیگر با نگاه محترمانه‌ای برخورد می‌کنند. لباس روحانیت هم حرمت فیزیکی و ظاهری دارد و هم حرمت معنوی در حرمت فیزیکی آراستگی در پوشیدن لباس کامل، نظافت و استفاده از لباسهای رنگ روشن و چشم نواز مورد تاکید است. برخی گمان می‌کنند ساده بودن با تمیز و نظیف و مرتب بودن منافات دارد در حالیکه می‌توان ساده و در عین حال نظیف بود.

امام راحل رضوان الله تعالیٰ علیه ضمن سادگی در پوشیدن لباس روحانی به نظافت انقدر توجه داشتند که وقتی برای حضور در جمع مردم حاضر می‌شدند ضمن دقت در پوشیدن لباس با نگاه در اینه لباس خود را تنظیم و محسن را شانه میزند و آن گاه در جمع دیدار کنندگان حضور می‌یافتدند.

درباره نوع پوشش امام صادق علیه السلام نقل شده که لباس آن حضرت لباس تمیز و ارزشمند و لباس زیرین لباس غیر لطیف و سختی بود و معصومین علیهم السلام تاکید داشتند اصحابشان تمیز باشند.

پیامبر پاکیها (ص) فرمود : **تَنْظِفُوا بِكُلِّ مَا أَسْتَطَعْتُمْ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى بِنِي الْأَسْلَامَ عَلَى النَّظَافَةِ وَلَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا كُلَّ نَظِيفٍ . وَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ النَّاسَكَ النَّظِيفَ** کنز العمال ۲۶۰۰ و ۲۶۰۰۰

حرمت معنوی لباس از حرمت فیزیکی و مادی ان مهمتر است که در ابتدای همین فصل به صورت اختصار بیان گردید.

امام صادق علیه السلام فرمود : **يَا بَنَى النَّعْمَانَ إِنَّ أَرْدَتَ إِنْ يَصْفُولَكَ وَدَّ أَخِيكَ فَلَا تَمَازِحْنَهُ وَلَا تَمَارِيْنَهُ وَلَا تَبَاهِيْنَهُ وَلَا تَشَارِنَهُ** لاتشارنه، بحار الانوار ۷۸ ص ۲۹۱

شوخی نابجا، جدال، فخر فروشی و ستیزه‌جوئی حرمت معنوی لباس را می‌شکند.

عموم مردم از روحانیون که خود را مصدق علماء امتی افضل من انبیاء بنی اسرائیل می دانند ، توقع بهره دهی همانند خورشید باطراوت همانند سبزه و گشاده دست همانند اسمان را دارند و مورد قبول انان نیست که روحانی برای خدمتی که انجام می دهد تقاضائی داشته باشد چون انان متوجه نیت روحانی نیستند روحانیون از گذشته زمان به مردم یاد دادند که خیر خواه انان هستند چون مبلغ دین و شریعتی هستند که خداوند از قول بزرگ روحانی و پیامبر می فرماید : **قل لا اسالکم عليه اجرا الا المؤدة في القربى**. سوری، ۲۳.

و مردم را بر خویش مقدم می داشتند در بهره مندی از برکات و نعمات الهی ، ولی خود در خط مقدم جان فشانی از همه جلوتر بودند علی علیه السلام درباره ایثارگری پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرماید: **كَتَأَذَا أَحْمَرَ الْبَأْسَ ولَقِيَ الْقَوْمُ الْقَوْمَ اتَّقَيْنَا بِرَسُولِ اللَّهِ فَمَا يَكُونُ أَحَدٌ أَقْرَبُ إِلَى الْعَدُوِّ مِنْهُ**. مکارم الاخلاق ۵۳/۱

برخی از زائران ناتوان در اصلاح قرایت و یا انجام بعضی از اعمال متوقع هستند تا روحانی کاروان با تدبیر خویش اعمال انان را کامل نماید و آنان را از دغدغه صحت اعمال خارج کند اینجاست که روحانی شایسته مانند بقیه سفر قربه الى الله به خواسته زائر پاسخ مثبت دهد و او را از غم و غصه صحت اعمال نجات داده و انتظاری جز قبولی صاحب بیت نداشته باشد ، که آن و لی النعمة و التوفيق.

(۳) عدم غرور نسبت به جایگاه:

یکی از مهلكات روانی برای روحانی کاروان و شئون معنوی او غرور است شاید امکان تعداد تشرف برای برخی از افراد زمینه غرور ایجاد کند در صورتیکه تعدد تشرف و حضور در مهبط وحی و بام معنوی هستی ، مسئولیت پاسخگوئی انسان را زیادتر میکند.

روزی حضرت رضا علیه السلام مرکب خود را برای آوردن احمد ابن ابی نصر بزنطی کوفی (وی از اصحاب اجماع و راویان عظیم المنزله نزد امامان هشتم و نهم علیهم السلام بوده) فرستادند و از او در خانه خویش در صریای مدینه پذیرائی کردند و شب هنگام استراحت در منزل حضرت رضا علیه السلام ، آنحضرت فرمود : **بَيْتُكَ اللَّهِ فِي عَافِيَةٍ ، وَكَنَّا عَلَى السُّطُحِ فَلِمَّا نَزَلَ (ع)** من عندي قلت في نفسي : قد نلت من هذا الرجل كرامة ما نالها احد قط ! فإذاً هاتف یهتف بی : يا احمد ، ولم اعرف الصوت حتى جاءني مولی له فقال: أجب مولای ، فنزلت فإذاً هو مقبل إلى فقال : **كَفَكَ ، فَنَوَّلْتُهُ كَفَّى** فعصرها ثم قال : **إِنَّ امِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ أَتَى صَعْصَعَةَ بْنَ صَوْحَانَ عَائِدًا لَهُ فَلِمَّا أَرَادَ ان**

یقوم من عنده قال : يا صعصعة بن صوحان لافتخر بعيادتی ایاک ، و انظر لنفسک فکأنَ الامر قد وصل اليك و
لايلهينك الامل استودعك الله و اقرأ عليك السلام كثيراً . قرب الاسناد ص ١٦٧

بنابراین جایگاه روحانی کاروان دارای مسئولیت سنگینی است بویژه در این دوره که زائران سالها در انتظار
تشرف به سر می برنند و عموم آنان عمره وداع را بجا می آورند لختی درنگ و تفکر در این امر زمینه ای برای غرور
باقی نمی گذارد .

(و) توجه به سیاستهای ابلاغی :

هر سازمان و مجموعه ای در هر شرایط برای خود چهار چوبها و قواعدی را باید مورد توجه قرار دهد که در
شرایط فردی ملاحظه نمی گردد . حضور در سرز مین وحی با توجه به نوع حکومت و دیدگاه عقیدتی سیاسی
حاکم بر آن ، محدودیتهایی را ایجاد می کند که عمل به تنظیمات اعلامی را برای عموم بویژه روحانیون کاروان که
در خاکریز اول این مسائل قرار دارند ضروری می سازد . شاید ترک سیاستها و دستورالعمل های ابلاغی در موردی و
یا مواردی مشکل ایجاد نکند ولی بی توجهی به ان از طرف مقابل واکنش هائی برای سائر زائران در پسی دارد زیرا
انچه از همکاریهای ظاهری مشاهده می شود محدوده ای است که در طی سالها همکاری مسئولان دو کشور بر ان
توافق نموده اند و زیرا گذاشتن ان به معنی از دست دادن همه سرمایه خواهد بود .

(ا) گرد هماییهای توجیهی :

از گذشته زمان جهت هماهنگی عمومی و به روز کردن اطلاعات روحانیون نسبت به قوانین و مقررات و
تواافقات سازمان حج و زیارت، بعثه مقام معظم رهبری، سازمانهای مرتبط و دولت و شرکت‌های عربستانی و قوانین
متغیر، گردهمایی‌های در داخل و خارج کشور برنامه ریزی می شده که ضمن اطلاع رسانی موارد یاد شده از تازه
های فتاوی مراجع و نوآوری های فرهنگی نیز اطلاع‌رسانی می گردید .

شرکت به موقع در این نشست ها و یادداشت مطالب می تواند در موقع نیاز کمک بسیار مفیدی برای روحانیون
کاروان باشد گاهی بیان مسائلی که در هر کاروان رخ می دهد و بیان راهکارها و استفاده از تجربه های دیگران اطلاع
رسانی جمعی و همفکری گروهی را در پی دارد بدیهی است از این نشست ها خوب باید بهره گرفت .

۲) حضور در برنامه های اعلامی:

حضور فعال و به موقع در برنامه های اعلامی مانند دعای کمیل که با شکوه فراوان درهتل ها و یا بین الحرمین برگزار می شود و یا در مراسم برائت که تأثیر بی بدلیل بین المللی دارد و توجیه زائر نسبت به دست اورد این برنامه ها و رعایت دستور العمل ها به خاطرات عبادی زائران روح سیاسی و توجه به محرومان و نفرین بر مستکبران را اضافه می کند و ابعاد حج را کامل می گرداند.

۳) پرهیز از تکروی:

امکان بهره مندی مناسب از حرکت جمعی دهها هزار نفره کاروان حج ایران و در نگاه کامل تر کاروان چند میلیونی حاجاج کشورهای اسلامی جز با رعایت مقررات عمومی و پرهیز از خواسته های شخصی و گروهی محقق نمی شود.

در روایت اسلامی تک روی و ریشه های ان مورد هشدار و نکوهش قرار گرفته علی علیه السلام می فرماید:
ایاكم والفرقه فان الشاذ عن اهل الحق للشیطان كما ان الشاذ من الغنم للذئب. غرر الحكم ۷۸۶۸ و ۷۸۹۹
عوامل تکروی در بسیاری از موارد خواسته های نفسانی افراد، نشان دادن خویش و ابراز وجود است گاهی با اطمینان به اینکه برنامه جمعی کم خطأ تر و به ثواب نزدیکتر است پرچم مخالفت بر می دارند روحانی و مدیر کاروان لازم است تدبیر خویش را در راستای برنامه ریزی کلی بعثه وساز مان بکار گیرند و کاروان را در همان جهت عمومی حرکت داده سامان بخشی نمایند .

گاهی ریشه تک روی افراد اعتقادی است که در جمعبندی خویش به تفکر لزوم وحدت امت اسلامی دست نیافته اند و گمان می کنند باید بدون عمل به تقيیه مداراتی بر ظواهر مسائل مذهب پای فشد مثلا در نماز بر مهر سجده کرد، تکبیرهای پایان نماز را با بالابردن دستها عمل کرد و در نماز قنوت خواند ،

بدیهی است اگر در جامعه کاملا فهیم و دارای تفکر وحدت و تقریبی اهل سنت چنین عملی انجام گیرد مشکلی پیش نخواهد امد همانگونه که در نماز جمعه مفتی اعظم سوریه مرحوم شیخ احمد کفتارو بودیم ایشان دستور داد تا برای مهمان های ایرانی حصیر آوردند و خود نسبت به اینکه چرا شیعیان بر مهر یا بر حصیر سجده می کنند برای حاضران توضیح داد و به نحو مطلوب اطلاع رسانی نمود که در عهد پیامبر اسلام (ص) مدتی کف مسجدالنبی رمل و تراب بود و در زمانی با حصیر فرش کردند و شیعیان به همین دلیل بر خاک و سنگ و یا حصیر سجده می کنند ولی

در جامعه عربستان امکان اظهار عقیده به کسی نمی‌دهند زیرا بدخواهان، شیعه را گروهی خارج از اسلام به حساب می‌اورند و در توهمند خود را تنها پیروان راستین راه پیامبر صلی الله واله وسلم می‌دانند و کوچکترین اظهار نظر و یا ارائه علائم مذهبی را از هیچ مذهبی بر نمی‌تابند و با شدت تمام برخورد کرده و هر کجا نتوانند خواسته خود را عملی سازند با زور شرطه و شهادت شاهدان غیر حاضر وضعیت را به نفع خویش ورق می‌زنند بدیهی است در شرائط موجود بهره و تأثیری در روحیات وهابیها ایجاد نمی‌شود البته اگر تاثیر مثبتی داشت وظیفه ای احساس می‌شد و با وضع موجود بیشتر باید دقت نمود تا مخاطب شریفه (ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکه) (بقره ۱۹۵) قرار نگیریم البته هر کجا و به هر مقدار انسان تاثیر گذار باشد تکلیف هست.

با توجه به مسائل کلی جهان اسلام و جایگاه شیعه و توطئه های شبانه روزی استکبار و ایادی ان ،راه امامان بهترین شیوه تعامل امروز شیعیان است آن بزرگواران با اهل سنت و هر نحله فکری زندگی می کردند و کلام خویش را در جای خود نیز بیان کرده ، تنש زائی هم نداشتند تا جائی که بزرگان فرق اهل سنت افتخار می کردند از بهره های علمی معنوی انان کسب فیض کنند مالک بن انس می گوید: «ما رأَتْ عَيْنٌ وَ لَا سَمِعَتْ اذْنُ وَ لَا حَطَّرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ أَفْضَلُ مِنْ جَعْفَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلِمًاً وَ عِبَادَةً وَ وَرْعًا». (بقیع الغرقد، ص ۱۶۵ به نقل از تهذیب التهذیب،

.۸۹/۲

۴) تلاش در رشد جمیع روحانیون:

تو فیق سفر حج و زیارت و خدمتگذاری به مهمان‌های خدا و معصومین علیهم السلام را با انعکاس تجربه‌های خوب و اموخته‌های در این سفرها سپاسگذاری کرد امروزه همه ما سر سفره تجربه روحانیون گذشته نشسته ایم انچه داریم را به روحانیون دیگر یاد دهیم تا آنان نیز بتوانند بکار بگیرند و با مشکل کمتری روبرو شوند. و روحانیون مانند برادر بزر گتر معین‌های محترم رایاری دهنند و معین‌های محترم کاروان نیز در استفاده از فرصت همراه بودن با روحانی که سفرهای پیشتری مشرف شده اشکال‌های خود را به حداقل پرسانند.

ز: برنامه های فرهنگی:

یکی از مهم‌ترین برنامه‌های فرهنگی ایجاد ارتباط معنوی زائر با خدای خویش و حضور در نماز‌های جماعت مسجد النبی و مسجد الحرام است برخی از زائران رغبتی در شرکت در نماز جماعت از خود نشان نمی‌دهند و

دوری راه ، گرمای هوا ، شلوغی و کمبود جا برای نماز و .. را بهانه عدم شرکت می کنند در حالی که حضور زائران شیعه در نماز جماعت اهل سنت ضمن آنکه حضور در برنامه عبادی و مورد تأکید و عمل معصومین علیهم السلام بوده است در شرایط فعلی جهان اسلام و گروههای مختلف مسلمانان یک ضرورت است.

قال أبو عبد الله (ع): «مَنْ صَلَّى مَعَهُمْ فِي الصَّفَّ الْأَوَّلِ كَانَ كَمَنْ صَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ (ص) فِي الصَّفَّ الْأَوَّلِ

وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۹۹

عَلَيْيٌ بْنُ جَعْفَرٍ فِي كِتَابِهِ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ(ع) قَالَ: صَلَّى حَسَنٌ وَ حُسَيْنٌ خَلْفَ مَرْوَانَ وَ نَحْنُ نُصَلِّي مَعَهُمْ

وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۱

سماعه قال: سَأَلَهُ عَنْ مُنَاكِحَتِهِمْ وَ الصَّلَاةِ خَلْفَهُمْ؟ فَقَالَ: هَذَا أَمْرٌ شَدِيدٌ لَنْ تَسْتَطِعُوا ذَاكَرَهُ قَدْ أَنْكَحَ رَسُولُ اللَّهِ(ص) وَ صَلَّى عَلَيْيٌ (ع) وَرَاءَهُمْ، همان ج ۸، ص ۳۰۱

توجهی زائر در نحوه نماز با اهل سنت لازم است. برخی از زائران خواستار اطلاع از کیفیت اذکار رکوع و سجود و یا تشهد و قرائت در رکعت سوم و چهارم هستند اهل سنت در تشهد آخر چه می گویند که اینقدر طول می دهند؟ آنان در تشهد آخر صلوات مشهور به صلوات ابراهیمی می خوانند و اذکار تشهدشان عبارت است از :

التحيات لله و الصلوات و الطيبات السلام عليك ايها النبي و رحمة الله و بركاته السلام علينا و علي عباد الله الصالحين اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله اللهم صل على محمد و علي آل محمد كما صليت علي ابراهيم و علي آل ابراهيم انك حميد مجید اللهم بارك علي محمد و علي آل محمد كما باركت علي ابراهيم و علي آل ابراهيم انك حميد مجید اعوذ بالله من عذاب النار و عذاب القبر و فتنة المحييا والممات و فتنة المسيح الدجال(آنگاه با چرخش صورت به طرف راست یک سلام) السلام عليکم و رحمة الله(با چرخش صورت به طرف چپ یک سلام) السلام عليکم و رحمة الله. در رکعت سوم و چهارم نیز حمد قرائت می شود و ذکر رکوع و سجود. سعی شود در نماز جماعت مسجد النبي بر امام مقدم نشویم و فاصله با صفحهای جلویی نسبت به اتصال رعایت شود.

نماز جماعت استدارهای در مسجد الحرام به فتوای برخی از فقهاء اشکال دارد. لذا شایسته است مأمورین در جهتی بایستند که رو بروی امام جماعت یا از او جلوتر و نزدیک تر به کعبه نباشند.

امام جماعت مسجد الحرام نماز صبح، مغرب، عشاء و جمعه را نزدیک مقام ابراهیم یا درکعبه و نماز ظهر زیر مآذنه (سمت راست راه باب الصفا زیر گنجه) و نماز عصر را در کنار رکن عراقی به نماز می ایستد.

یک مهم دیگر: معمولاً امام جماعت در نماز صبح روز جمعه سوره سجدهدار (بیشتر «حمد سجده» را) می خواند و در رکعت اول بعد از قرائت آیه سجده یکباره همگی به سجده می روند زائر باید روز جمعه بعد از اذان صبح، نماز صبح را بجا آورد و هنگام تشکیل جماعت نماز را به جماعت نیز بخواند تا در صورتی که سوره سجدهدار در نماز خوانده شد مشکلی پیش نیاید. این امر با فتوای همه مراجع موافق است.

یاد امام عصر عج

در روایات شیعه آمده است فلسفه حج و طواف، زیارت و ملاقات با امام معصوم و عرض مراتب پیروی و یاری ایشان است عن ابی جعفر علیه السلام : انَّمَا أُمِرَ النَّاسُ أَنْ يَأْتُوا هَذِهِ الْأَحْجَارَ فَيَطَّوَّفُوا بِهَا ثُمَّ يَأْتُونَا فَيُخْبِرُونَا بِوْلَاتِهِمْ وَ يَعْرِضُوا عَلَيْنَا نَصْرَهُمْ . بحار جلد ۹۹ صفحه ۳۷۴ و وسائل ۱۰ ص ۲۵۲

بسیار مهم است که در این سفر زائر به یاد امام از دیده ها پنهان، جان جانان علیه افضل الصلاة والتحيات باشد و زائران را نیز به این مهم سفارش کند مگر نه آنست که مسجد الحرام محل طواف و ظهور ایشان است ، شایسته است در این سرزمین برای سلامتی آنحضرت صدقه دهند و به یاد ایشان، مادر گرامی و پدر ارجمندان صلوات و طواف تقديم کنند. و در تبیین راه کسب رضایت آن حضرت و معصومین علیهم السلام زائران را توجیه کرد که امام صادق علیه السلام فرمود: إِنَّمَا شِيعَةُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْمُتَبَاذِلُونَ فِي وِلَائِتِنَا الْمُتَحَابُونَ فِي مَوَدَّتِنَا الْمُتَزاوِرُونَ لِإِحْيَاءِ أَمْرِنَا الَّذِينَ إِذَا غَضِبُوا لَمْ يَظْلِمُوا؛ وَ إِذَا رَضُوا، لَمْ يُسْرِفُوا، بَرَكَةً عَلَى مَنْ جَاوَرُوا سِلْمًا لِمَنْ خَالَطُوا. تحف العقول ۳۰۰

بسیاری از علاقمندان آنحضرت در طواف وسعي ، عرفات ومشعر و منی عاشق وار نام آن پرده نشین از نگاه ها غایب را برابر لب جاری و به این وسیله اظهار ارادت می کنند.

از مکه آغاز کنیم که چهل روز صبحها بعد از نماز صبح دعای عهد بخوانیم و عهد و پیمان خویش با آنحضرت را هر روز تجدید نمائیم.

نیایش در حرم :

یکی از فرصت های معنوی حضور در سرزمین وحی نیایش شبها در مسجد النبی ص و یا مسجد الحرام است شایسته است در شبها مهمنانی با ادعیه صحیفه سجادیه بویژه دعای ۲۰ (دعای مکارم الاخلاق) دعای به پدر و مادر) دعای ۲۵ (دعای به فرزندان) و... با خدای خویش ارتباط برقرارکنند و نماز شب را نیز در اولین زمان انجام آن بجا آورند و آنگاه راهی محل اسکان شوند دقت کنند نماز صبح این گروه قضا نشود البته برخی از زائران نیمه اوّل شب را استراحت می‌کنند و برای برنامه نیایش از نیمه دوم شب بهره می‌برند. افرادی که عادت دارند تا بعد از نیمه شب بیدار باشند شایسته است نماز شب را در مسجد الحرام یا مسجد النبی (ص) به جا آورند و پس از آن به محل استراحت رهسپار شوند.

طواف گروهی :

بسیاری از مؤمنین به دلایلی از جمله ناتوانی مالی توفیق تشرف به مکه و انجام طواف محروم هستند جمع زیادی به سفر معنوی زائران چشم امید دوخته‌اند شایسته است حاجیان به نیابت آنان طواف کرده تا ثواب این عمل در صحیفه حسنات آنان درج گردد. در طواف مستحبی افراد زیادی را می‌توان شریک ساخت ولی سفارش می‌شود کسانی که انسان از نظر دینی به آنها مديون است مورد توجه ویژه قرار گیرند بعد از پدر و مادر و خانواده و بستگان و رهبران و معلمان و همسایگان شاید کسی صاحب حق تر از کسانی که به دست انسان حقشان از بین رفته باشد نداشته باشیم، کسانی که به دست ما آبرویشان ریخته، تحقیر و تعییر شده‌اند، مالشان ضایع شده و توان استفاده حق خود را ندارند نباشد. از این رو شایسته است در طواف خویش و یا طواف اختصاصی به نیابت‌شان طواف کنیم. این کارها را نباید به روز آخر واگذار کنید.

ک) بیان اسرار و معارف:

ای صبا نکهتی از خاک ره یار بیار

ببر اندوه دل و مژده دلدار بیار

نکته روح فزا از دهن دوست بگو

نامه خوش خبر از عالم اسرار بیار

دیوان حافظ شیرازی

در میان زائران جمعی هستند که علاقمند استفاده از اسرار و معارف مناسک حج و عمره هستند می خواهند بدانند دلیل اینکه بالباس احرام و ذکر تلبیه باید مشرف شد چیست چرا هفت شوط باید طواف و سعی نمود چرانماز طواف باید خلف مقام بجای اورد تقصیر چه سری دارد ؟

باید دانست که بسیاری از این افراد نسبت به فلسفه سایر عبادات و اعمال بی خبرند بهترین راهکار برای تبیین اسرار حج و عمره گذر از مراحل زیر است .

گام اول هستی شناسی:

در این مرحله بیان هدف از خلقت و خلقت انسان با بهره گیری از ایات و روایات ارائه می شود خداوند کریم می فرماید: **ما خلقت الجن والانس الا ليعبدون** سوره ذاریات آیه ٥٦

در این مقام پیرامون عبادت ، بندگی و تسليیم بودن در درگاه الهی صحبت می شود .
علی علیه السلام می فرماید : اذا احب الله عبداً لهمه حسن العباده غرر الحكم ٤٠٦٦

گام دوم: فهم عبادت :

لذت در عبادت فهمیدن و درک کنه و باطن عبادت است یعنی این عبادت و پرستش در مقابل چه کسی است او که نیازمند عبادت ما نیست بلکه با پیروی واطاعت او مراتب تسليم فرمان او بودن را اعلام می کنیم. پیامبر اکرم صلی الله علیه واله فرمود : عبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك. کنز العمال، ٤٣٦١٤

علی علیه السلام فرمودند: لا خير في عباده ليس فيها تفقه. تحف العقول ٢٠٤
وحضرت رضا علیه السلام فرمودند: ليست العباده كثرة الصيام والصلوة وإنما العبادة كثرة التفكر في امر الله. (تحف العقول ٤٤٢)

گام سوم: پاکسازی درون :

بدیهی است کسب معنویت و نورانیت عبادت نیازمند پاکسازی روح و روان از الودگیها و گناهان است هیچگاه شعاع نورانی خورشید با آئینه غبار و زنگار گرفته جذب و منعکس نمی گردد در این مقام نیز مهمانی معنوی خداوند با پرهیز از گناه ، پاکی درون و ادای حقوق مردم امکان پذیر است .

پیامبر اکرم صلی الله علیه واله فرمودند : **العبادة عشرة اجزاء تسعه اجزاء في طلب الحلال.** بحار ١٠٣ / ١٨ .

امام صادق عليه السلام فرمودند: **وَاللَّهِ مَا عَبْدُ اللَّهِ بَشَّيْ افْضَلُ مِنْ اَدَاءِ حَقِّ الْمُؤْمِنِ.** اختصاص ۲۸

بنابراین پی بردن به رموز دقیق عبادات نیازمند پاکسازی درون و خالص سازی عمل است تا چشم تیز بین سبب سوراخ کن پیدا کند و اسرار عبارات را دریابد .

حديث جان مگو با نقش دیوار

به مستوران مگو اسرار مستنی

گام چهارم : شروع با بیان اسرار عبادات روزانه:

نماز که ستون دین و عامل وصال پاکان و برگ قبولی سایر عبادات است اسرار فراوانی دارد و در صورتی که كامل انجام شود اسرار سازنده ان نماز گذار را با هستی دمساز نموده به تحمید و تسبيح پروردگار پرداخته و اشار معنوی فراوانی رابه ارمغان آورد.

در این صورت است که (انَ الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنكر) سوره عنکبوت ایه ۴۵ می شود .

امام صادق عليه السلام فرمود : لو كان على باب أحدكم نهر فاغتسل منه كل يوم خمس مراتٍ هل كان يبقى على جسدك من الدرن شيء؟ إنما مثل الصلاة مثل النهر الذي ينقى كلما صلى صلاة كان كفارة لذنبه الأذنب اخرجه من الايمان مقيم عليه . (بحار الانوار ۲۳۶/۸۲)

درین گناهان کبر ، خود برتر بینی از اعظم کبائر شناخته شده که در روایت از امام صادق عليه السلام آمده : **الكبر** رداء الله فمن نازع الله شيئاً من ذلك أكته الله في النار. بحار الانوار، ج ۷۷/۵

یکی از اسرار نماز رشد عبودیت و روحیه پرستشگری و دور شدن نمازگزار از خود بینی و تکبر است از این رو حضرت زهرا علیها السلام می فرماید: **فرض الله الصلاة تنزيها من الكبر.** بحار الانوار، ج ۸۲/۲۰۹

وامام باقر عليه السلام فرمودند: **الصلاۃ تثبیت الاخلاص وتنزیہ عن الكبر.** امالی طوسی، ۲۹۶.

برای زائر نماز که به صورت روزانه در چندین نوبت با ان همراه است ، فهم معنی و سرّ ایاک نعبد و ایاک نستعين را با طهارت جسم ، لباس و روان و رو به قبله و با حضور قلب خواندن و به رکوع و سجده رفتن زمینه مساعدی خواهد شد تا به فهم اسرار سایر عبادات از جمله اسرار حج و عمره دست یابد .

وقتی به این حقیقت پی برد که نماز سخن گفتن با خداست در نماز انسان با معبد خود به مناجات می پردازد که (المصلی یناجی رب) واز غیر خدا خالی است و به همین دلیل زمانی که از نماز خارج می شود و به این سفر معنوی پایان میدهد به بندگان صالح خدا سلام می دهد واز سفر ملکوتی ارتباط با خالق ملک به ملک وارد می شود.

برگرفته از فتوحات المکیه ٤٣٢/١

همانگونه که با تکبیره الاحرام سفر معنوی و مناجات با پروردگار نماز گذار شروع می گردد و در بازگشت به ملک با سلام سفر معنوی خود را به پایان می برد در اعمال و مناسک حج و عمره نیز با احرام و تلبیه این سفر معنوی شروع می گردد و با حلق و تقصیر به پایان می رسد .

امام راحل رضوان الله تعالى علیه در اخرین صفحه کتاب سر الصلوة می فرماید :

پس تکبیرات افتتاحیه برای شهود تجلیات است از ظاهر به باطن و از تجلیات افعالی تا تجلیات ذاتی و رفع ید در انها برای رفع حجاب است تا وصول به مقام قرب معنوی و معراج حقيقی و تکبیرات اختتامیه برای تجلیات ذاتیه تا تجلیات افعالیه است و رفع ید در انها برای اشاره به عدم احتجاج و مرفوعیت حجاب است و الحمد لله اولا و اخرا و ظاهرا و باطننا. سر الصلاة ص ١١٧

گام پنجم: اسرار حج :

خانه عشق بود جامه تزویر برآر	کور کورانه به میخانه مرو ای هشیار
سر و پایی اگرت هست در آن پانگذار	عاشقانند در ان خانه همه بی سر و پا
ساغر باده از ان میکده اميد مدار	تو که دلسته تسبیحی ووابسته دیر
گر که خواهی شوی اگاه ز سرالاسرار	پاره کن سبجه وبشگن در این دیر خراب
سر خود گیرو ره عشق به رهوار سپار	گر نداری سرعشاقد و ندانی ره عشق
پر زنان پرده در ان رو به دیار دلدار	باز کن این قفس وپاره کن این دام از پای

دیوان حضرت امام خمینی ره ، ص ١٢٤

عارف کامل مرحوم قاضی سعید قمی راه رسیدن به معرفت کامل حج را نیازمند انجام سه امر میداند، اول دستیابی به راز های مناسک حج دوم دستیابی به رازهای مقامات و اماکن حج و سوم با بهره گیری از سخن صادق ال رسول علیه السلام در مصباح الشریعه دستیابی به عرفان حقایق و متخالق شدن به ان است .

اسرار عبادات و حقیقت نماز ص ۲۹۷ و ۲۳۷

اگر در روایات اسلامی امده است که **الحج والعمره سوقان من اسوق الآخرة** (کافی ج ۴ ص ۲۶۰) و حاجی و عمره گذار را مهمان و ضیوف خداوند بیان کرده (خصال ص ۶۳۵) و حج کامل را ملاقات با ولی خدا قلمداد فرموده (عيون اخبار الرضا علیه السلام ۲/۲۶۲) درسی است برای حاجی که به رمز و راز این مناسک و اعمال پی ببرد .

گر تارک حج در صفت یهود و نصاری محسور می شود (کافی ۴/ ۲۶۸) ولیک و سعدیک حج گذار با مال حرام با پاسخ **لالیک ولاسعدیک** روبرو می گردد(تهذیب الاحکام ۶ / ۳۶۸) و تصریح شده است که **اتمّوا الحج و العمرة لله** (بقره ۱۹۶)

گویای ان است که در این مقام باید با بصیرتی کامل و قلبی خاضع و توشه ای خالص گام نهاد تا درهای معرفت را به سوی انسان باز کنند .

زائر خانه خدا باید از میقات اغاز کند جلوتر نرود و قبل از میقات هم صحیح نیست حضور یابد در میقات یا محاذی ان باشد همانگونه که از امام نباید پیشی گرفت و یا عقب افتاد بلکه ملازم بود که **واللام لکم لاحق** ، در میقات باید به دست خود لباسی که خود انتخاب کردی جنسش ، رنگش ، اندازه اش ، مدلش ، بافت کارخانه و... راکنار گذاری و لباس سفر به سوی سرای جاوید را به تن کنی و با خود زمزمه کنی که **موتوا قبل ان تموتوا** ، آری همین گونه سفر اخرت اغاز می شود و اکنون باید برای این عمل و عبادت با قصد قربت که هیچ کس و هیچ چیزی در نظر نباشد تلبیه گفت می خواهیم به پیامبر بزرگ خدا ابراهیم علیه السلام پاسخ بگوئیم به کسی که خداوند از پیامبر خاتم و حبیب خواست پیرو راه او باشد (اتبع ملة ابراهیم حنیفا...سوره نحل ۱۲۳) او در هزاران سال پیش اعلام حج و ندای پرستش خدا را در این سرزمین سر داد و امروز ما به اعلان و دعوت او لیک میگوییم و خدا را به وحدانیت و سپاسگذاری از الطافش بر این امر شاهد می گیریم .

قبل از تلبیه این ذکر واجب حج و پس از ان ادعیه وارد شده که هر کدام رمز و راز های فراوانی از این سفر الى الله را در بردارد علی علیه السلام می فرماید: انگاه که زایر خانه خدا تلبیه می گوید دو ملک الهی به او بشارت می دهند (و ما يبَشِّرُ اللَّهُ عَبْدًا إِلَّا بِالْجَنَّةِ) وسائل الشیعه ۳۷۵

لختی درنگ در مقامی ایستاده و لبیک می گوید که حبیب الهی سرور کائنات که درباره او فرمود : **لولاک لما خلقت الافلاک** تلبیه گفته است هم نوا با ولی و اولیای الهی شده اید که با رنگ رخساره ای زرد و با تنی لرزان در پیشگاه لطف بیکران الهی تلبیه می گفتند و وقتی از انان سوال می شد چرا تلبیه را ادا نمی کنید ؟ پاسخ فرمود : می ترسم عرضه بدارم لبیک (اجابت کردم ، امدم) واز جانب پروردگار پاسخ اید لا لبیک ولا سعدیک خصال صدق

۱۶۷ / ۲۱۹

نکته : نظر به اینکه در این اثر به دنبال بحث پیرامون تجربه های مفید و موثر در مورد بیان اسرار و معارف حج هستیم به همین مقدار بسنده می کنیم و یادآور می شویم بحث از اسرار و معارف به خودی خود جاذبه احساسی دارد و تاثیر عملی ان کم است انچه مهم است دست یابی به معارف و اسرار حج اقداماتی را لازم دارد که بیان ان برای همه زایران هم تاثیرگذار و هم امید افرین است این اقدامات و یا مراحل مقدمات حج مقبول است که در گامهای گذشته به ان پرداخته شد .

اسرار زیارت : در حدیث شریف از علی علیه السلام نقل شده که فرمود : اتموا برسول الله صلی الله علیه واله وسلم حجّکم اذا خرجتم الى بيت الله فانّ تركه جفاء و بذالك أمرتم واتمو بالقبور التي الزممكم الله عز وجل حقها و زيارتها و اطلبوا الرزق عندها . خصال، ص ۶۱۶

حضور در مدینه النبی (ص) و عرض سلام به آن پیامبر اعظم و اهلیت کرامش رازهایی رادر دل نهفته دارد .
۱) سلام به آن حضرت در عالم حیاء و یا بعد از حیاتشان یکی است که امام صادق علیه السلام از قول پیامبر صلی الله علیه و آلہ نقل فرمود: «مَنْ زَارَنِي حَيَاً أَوْ مَيِّتاً كَنْتُ لَهُ شَفِيعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قرب الإسناد ۶۵: ۲۰۵
۲) اعلام وفاداری به راه آن حضرت است و درخواست توفیق الهی در اطاعت از فرامین و دستورهای ایشان

(۳) به نوعی تجدید عهد و به روز کردن پیمان خویش است اینکه در کنار شخصیت پیامبر ص قرار گرفته ام کسی که او را مقام محمود است و منزلت آنکه لعلی خلق عظیم ، چقدر تفکرم ، رفتار شخصی و تعامل اجتماعیم شبیه اوست و چقدر فاصله دارم .

شیر را بچه همی ماند به دو تو به پیغمبر چه می مانی بگو .

(۴) ما خود را امت این پیامبر (ص) میدانیم و پیامبر در این مسجد حدود یک دهه برای مردم وعظ وخطابه داشته با حضور در مسجد النبی (ص) و نشستن در مقابل منبر دیده دل باز کنیم و خود رادر سالهای دهه اول هجرت بینیم پیامبر (ص) سخن از جهاد دارند غزوه بدر ، احد، احزاب ، خیبر ، فتح مکه ، حنین..توجه ان حضرت به اقشار اسیب پذیر و تقسیم قوت خویش و خانواده را با اصحاب صفه و... این گونه زیارت تنظیم کننده است راستی ما با کدام یک از اصحاب پیامبر شبیه تریم عمار؟ مقداد؟ حنظله؟ حمزه؟ ابودجانه؟ عثمان؟ ویا.....انها که مطیع کامل بودند ویا آنان که شامل مصدق... من تخلف عن جیش اسامه شدند؟

آنان که : اذا ما اتوک لتحملهم قلت لا اجد ما احملكم عليه تولوا و اعينهم تفیض من الدمع حزنا. سوره توبه ایه

۹۲

یا آنان که : وعلى ثلاثة الذين خلّفوا حتى اذا ضاقت عليهم الارض بما رحبت...؟ سوره توبه ایه ۱۱۸ آنان که : الذين استجابوا لله والرسول من بعد ما اصابهم الفرح للذين احسنوا منهم واتقوا اجر عظيم. سوره ال عمران آیه ۱۷۲

یا آنان که: انّ الذين تولوا منكم يوم التقى الجمعان انّما استزلهم الشيطان بعض ماكسروا؟ سوره ال عمران ایه ۱۵۵ و این از پر ثمرترین نوع زیارت است ،زیارت غنی شده با تفکر که فرمود : تفکر ساعه افضل من عبادة سبعین

سنة

(۵) اثار کار خالصانه : جهان هستی در امر هدایت و معرفت خویش ، خود رامدیون پیامبران الهی واولیاء معصوم و این ذوات مقدس را الطاف الهی و عنایات ربانی میدانند و عنایات ربانی نازل نشده جز انکه این ذوات مقدسه حرکت خالصانه داشتند از خود هیچ مطلبی و نکته ای به دین اضافه نکردند و در کتاب حیات بخش الهی نیز می خوانیم :

ما ينطق عن الهوى ان هو الا وحي يوحى سوره نجم ايه ۳ و همچنین : لو تقول علينا بعض الاقاويل لاخذنا منه

باليمين سورة حاقة ايه ۴

اين همه اوشه هاکه مشاهده می شود به دست يتيم عبدالله انجام گرفته که شاهان جملگی گدای درگاه او و فرزندان او هستند نتيجه عمل خالصانه پيامبر رحمت ص است که تسلیم نشد و فرمود : (لکم دینکم و لی دین) در نحوه زيارت پيامبر اعظم (ص) از معصومین (ع) روایاتی نقل شده که هر کدام در فراخور فرد یا افراد مخاطب متفاوت بوده است. در مواردی زيارت پيامبر با سلام و در جايی ديگر با شهادت و اعتراض و در زيارت ديگر دعا به درگاه الهی شروع شده است يکی از زيارت نامه های ان حضرت نحوه زيارتی است که امام رضا (ع) به احمد بن محمد بن ابی نصر یاد دادند. اين زيارت نامه عبارتست از :

۱) چهار سلام به پيامبر با عنوانين رسول الله ، حبيب الله ، صفوه الله و امين الله

۲) سه شهادت و اعتراض به تلاش های پیگیر پيامبر (ص) نسبت به نصیحت امت، جهاد فی سبیل الله و عبادت و بندگی خدا تا مرتبه ی یقین

۳) درخواست پاداش الهی و صلوات ابراهیمی برای پيامبر (ص)

توجه به محتوای اين زيارت نامه و توجيه زائران میتواند نگاه زائران را در نحوه زيارت و عرض ارادت به پيامبر گرامی اسلام هدفمند سازد و از طرفی الگو گيري زائر از پيامبر اعظم می باشد
پيامبر (ص) فرستاده ی خدا / دوست خداوند / برگریده و امين الهی
پيامبر (ص) ناصح مردم / مجاهد راه خدا / و عابدی دست یافته به مرتبه ی یقین
این موارد می توانند تأثيرات مثبتی داشته باشد .

ل) معرفی اماكن اسلامی درسها و عبرتها :

قال الله تعالى : **فُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِ** (روم : ۴۲) يکی از دستورهای الهی سیر در زمین و دقت و مطالعه در احوال گذشته گان و اثار انهاست اين امر از جایگاه ويژه اي برخوردار است تا انجا که خداوند خطاب به پيامبر (ص) می فرماید «**فَلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ...**» اين پیام را به مردم برسان و در برخی از آيات نسبت به کسانیکه توجهی به این مسئله ندارند توبیخ گونه سئوال می کند.

چرا به سیر در زمین و مطالعه احوال پیشینیان نمی پردازند؟ (جهت مطالعه بیشتر به سوره های ال عمران آیه ۱۳۷ / انعام آیه ۱۱ / عنکبوت آیه ۲۰ / روم آیه ۹ / فاطر آیه ۴۴ مراجعه نمایید)

تاریخ پر حادثه و رمز و راز صدر اسلام در پنهانی حجاز و شمال یمن و جنوب شامات رخداده است و کمتر منطقه‌ی مهمی در غرب عربستان وجود دارد که شاهد یکی از فدایکاریهای پیامبر اسلام (ص) و یا یاران باوفای ایشان نباشد بویژه حرمین شرفین که کانون رویدادهای فشرده‌ای بوده است و آغاز اثار تاریخی ان با هبوط حضرت ادم پیوند خورده است. در هزاران سال پیش حضرت ابراهیم (ع) با بازسازی کعبه شریفه و اسکان همسر و فرزند عزیزش حضرت اسماعیل دینی را پایه گذاری کرد که با تلاش بی وقفه فرزند آن حضرت پیامبر گرانقدر اسلام احیا گردید.

هر چند در طول تاریخ همتی بر حفظ اماکن نبوده، گذر زمان، دیدگاه انسانها، قرائت‌های مختلف بسیاری از اماکن و محل وقوع ازرا به دست فراموشی سپرده است ولی همچنان حرمین شریفین تنها جغرافیای است که بیشترین اماکن اسلامی را در دل خود جای داده و یاداور سرفرازیهای انسان کامل است.

در یک تقسیم بندي می‌توان اماکن را به اماکن اسلامی دینی و اماکن تاریخی تقسیم کرد ولی نظر به اینکه اماکن تاریخی به معنی خاص خود کمتر باقی مانده و هر کدام از اماکن تاریخی، مانند سوق عکاظ و یا مغمس و یا دارالندوء از منظر دینی نیز میتوان بر آن توجیهی تصور کرد بهتر است اماکن را به اماکن ۱) تاریخی تا ظهور اسلام و ۲) اماکن اسلامی تا هجرت پیامبر (ص) و ۳) اماکن اسلامی پس از هجرت پیامبر (ص) تقسیم گردد.

در این تقسیم بندي مجموعه‌ی مسجدالحرام، مسعي، مشاعر عبادی حج، مقبره‌المعلی و ... به عنوان اماکن قبل از ظهور اسلام دسته بندي می‌شود.

و اماکنی همچون مولد النبی، غار حراء، مسجد البیعه، مسجد الاجابة، مسجد المختفی، غار ثور در مکه و قبرستان بقیع، محل دفن عبدالملک در مدینه، مدفن مادر پیامبر در ابواء و ... اماکن اسلامی تا هجرت پیامبر (ص) به حساب می‌اید

و سایر اماکن مکه و مدینه منوره به عنوان اماکن اسلامی پس از هجرت تاریخ ساز پیامبر اعظم (ص) محسوب می‌گردد.

کلیه اماکن کارزار و غزوات و یا سریه های اسلامی نیز در بخش دیگری شمارش و توضیح داده خواهد شد روحانیون کاروان ها در مقام آمر به معروف و ناهی از منکر (مبلغ اعزامی) از فرصت بازدید اماکن استفاده کرده ضمن زنده نگه داشتن یاد و خاطره ارزشمند فداکاری پیامبر گرامی اسلام و آئمه مucchomین علیهم السلام و اصحاب بزرگوار آن حضرت رضوان الله علیهم زائران را به درس های رخدادهای اماکن آشنا ساخته و عبرتهای اماکن را گوشزد میکند هر چند بخش زیادی از اماکن اسلامی مکتوب در کتاب ها تخریب شده واژ بین رفته است.

جناب آقای نجفی (رحمه الله علیه) نویسنده کتاب مدینه شناسی آورده است : در دوازده سفر پژوهشی و هزاران مکاتبه و مباحثه و مطالعه منابع روز در عرض ربع قرن و آنچه که حالا حافظه من اجازه می دهد تا سال ۱۹۹۹ در مدینه اثری از این آثار نیافتیم: خانه جعفر بن محمد، خانه حسن بن زید، خانه سعد بن خیثمه، خانه کلثوم بن هدم، خانه خالد بن ولید، خانه آل عمر بن خطاب، خانه ابی بکر، خانه عثمان بن عفان، خانه ابو ایوب انصاری، خانه ام حرام بنت ملحان. مسجد بنی قریظه، مشربه ام ابراهیم، مسجد بنی ظفر، کهف بنی حرام ، مسجد ابی بن کعب، مسجد بنی خداره، مسجد واقم، مسجد القرصه، مسجد الشیخین، مسجد دار النابغه، مسجد بقیع الزبیر، مسجد بنی خُدره، مسجد السنح، مسجد بنی بیاضه، مسجد بنی خطمه، مسجد بنی امية الْاوَسِی، مسجد عتبان بن مالک، مسجد مالک بن سنان، (در مناخه)، مسجد بلال بن رباح، مسجد بنی دینار (المغسله)، مسجد المصرع (در احد)، مسجد الفُسح، قبة الثنایا، مسجد النور، مسجد الخربه (لبنی عبید)، مسجد بنی زریق، مسجد بنی مازن بن النجار، مسجد راتج از بنی عبد الاشهل. چاه اریس، چاه اعوف، چاه انس بن مالک بن نصر، چاه انا در هنگام محاصره بنی قریظه، چاه اهاب، چاه البصّه، چاه بضاعه، چاه جاسوم (چاه ابن الهیثم بن التیهان)، چاه جمل، چاه حاء، چاه سقیا، چاه العهن، بقاع اهل بیت، ازواج و بنات الرسول، عباس و اصحاب رسول، فاطمه بنت اسد، بیت الأحزان. بقاع احد را دگر ندیدم و در بین راه مکه و مدینه و مناطق شمالی و شرقی و غربی؛ مسجد معرس، مسجد شرف الروحاء، مسجد عرق الظیبه، مسجد المنصرف، مسجد الرویشه، مسجد ثنیه رکوبه، الاثیة العرج، مسجد لحی جمل، مسجد السقیا، مسجد مدلجه تعهن، مسجد الرماده، مسجد الأبواء، مسجد البیضه، مسجد عقبه هرشی، مسجد غدیر خم، مسجد ام معبد، مسجد ذفران، مسجد الصفراء، ثیه مبرک، مسجد العشیره، چاههای ینبع، مسجد الصبهاء، شمران، مسجد اطم الشیخین در راه احد و ... دیگر اثری پیدا نیست. فصلنامه «میقات حج»، ج ۳۳، ص: ۱۲۱

م) ایجاد همگرائی معنوی در کاروان :

یکی از مهم‌ترین نقش‌های روحانی کاروان ایجاد روح معنوی در کاروان است هرچند در سرزمین وحی به مقدار نورانیت سرزمینی فشارهای شیاطین نیز فراوان است و دام‌های زیادی همچون ریای عمل ، شبکه‌های ماهاواره‌ای، بازارگردی، کارهای بیهوده و بی‌رغبتی از حضور و ماندن در مسجدالنبو و... سر راه زائر پهن می‌کنند تا زائر را از حضور در اماکن متبرک و فیض معنویات محروم کند.

عوامل تاثیر گذار معنوی :

زيارات و انجام مطلوب مناسک عمره و حج : سفر عمره و حج نوع مهندسی تشریع آن آمیخته با جلسات معارف و تبلیغ چهره به چهره باجمع‌های کوچک و ارتباط با خدا و بهره‌گیری از نمازهای مستحبی بویژه نماز شب که ضمن آثار و برکات فراوان کانون معنویت است می‌باشد.

جلسات ختم قرآن: نکته‌ها و آموزه‌های قرآنی، داستان‌های قرآن در سرزمین وحی، انتظارات قرآنی، حفظ ادعیه قران و سوره‌های کوچک، قرائت، ادعیه مأثوره بویژه دعاهاي ۲۰ / ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه، ختم اذکار مأثور مانند صلوات و تسبيحات، تهليلات و... برنامه‌ریزی و زمان‌بندی، نذر، عهد، قسم و مراقبت و جرمیه نسبت به انجام برنامه‌های یاد شده سهم مهمی در اقدامهای عملی معنوی دارد.

پرهیز از خستگی و کسالت روح، که انسان را از مرکز نسبت به کار معنوی مورد نظر باز می‌دارد عدم غفلت از شیطان: توجه به نیرنگهای شیطان و پناه بردن به درگاه الهی از شرّ و سوسه‌ها و خطوات شیطان در همه حالات که فرمود : **فِإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَأَسْتَعِدْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**. نحل/ ۹۸

ایجاد روح امیدوار: علاقمند سازی و ایجاد روح امید و مبارزه با یأس و نامیدی و تلقین‌های منفی در تقویت بعد معنوی مؤثر است.

قوله تعالیٰ : وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُحِبُّ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلِيَسْتَجِبُوا لِي وَ لِيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ

۱۸۶/ بقره/ یَرْشُدُونَ

تقویت روحیه همگرایی: اهتمام به تقویت روح همگرائی و اخوت دینی در کاروان و تلاش بازدارنده زائران از غیبت، سخن چینی، فخر فروشی، تعصب های بیجا نسبت شهر و یا منطقه خویش بویژه در کاروانهایی که از چند شهر و یا منطقه شکل گرفته است.

قالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام): إِنَّمَا أَنْتُمْ إِخْوَانٌ عَلَىٰ دِينِ اللَّهِ مَا فَرَقَ بَيْنَكُمْ إِلَّا حُبُّ الْسَّرَّائِرِ وَ سُوءُ الضَّمَائِرِ

نهج البلاغه، خطبه ۱۱۳

لازم است عوامل تفرقه و انگيزه‌ها شناسایی شود و با بهره‌گیری از بیان معصومین عليه السلام به اصلاح نفس و رفتار زائر اقدام کرد.

قالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ(ع) : فَإِنْ كَانَ لَا بُدًّا مِنَ الْعَصَبَيَّةِ فَلْيُكُنْ تَعَصُّبُكُمْ لِمَكَارِمِ الْخِصَالِ وَ مَحَامِدِ الْأَفْعَالِ وَ مَحَاسِنِ الْأَمْوَارِ الَّتِي تَفَاضَلَتْ فِيهَا الْمُجَدَّاءُ وَ النُّجَادَاءُ مِنْ بَيْوَاتِ الْعَوَبِ وَ يَعَسِيبِ الْقَبَائِلِ بِالْأَخْلَاقِ الرَّغِيَّةِ وَ الْأَخْلَامِ الْعَظِيمَةِ وَ الْأَخْطَارِ الْجَلِيلَةِ وَ الْأَثَارِ الْمَحْمُودَةِ نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲

ن) کنترل بحران‌ها :

نظر به جایگاه روحانی و احترام و انتظار عمومی از روحانی شایسته است روحانی کاروان در حوادث غیر متربه با همکاری مدیر نسبت به ساماندهی برنامه‌های کاروان اقدام کند.

-اگر در کاروان فردی گم شد و پیدا نشد.

-اگر در کاروان برخورد فیزیکی بین اعضای کاروان و یا اتباع سایر کشورها به وجود آمد.

-اگر در مسیرهای بین شهری اتوبوس دچار حادثه ای شود.

-اگر اتوبوس‌ها به موقع نیامدند و یا به موقع به مقصد نرسیدند و یا هتل مطلوب زائران نباشد.

-اگر برای اعضای کاروان حادثه‌ای ناگوار رخ داد.

-اگر مدیر توانایی اداره کاروان را از دست داد.

-اگر در بین زائران، افراد ناتوان حضور دارند و هیچ کمک و همراهی ندارند.

در بحران‌ها و مسائلی این چنین چه کنیم ؟

الف - پیش‌بینی بحران و بررسی نقاط بحران‌خیز و آسیب‌پذیر(مطالعه، بررسی)

ب - تهیه برنامه اقتضایی برای مواجهه با بحران (ایجاد آمادگی)

ج - تشکیل تیم مدیریت بحران و آموزش نیروی انسانی و ارائه راهکارهای مناسب

د - تکمیل برنامه‌ها از طریق اجرای آزمایشی استفاده از بحران و تبدیل آن به فرصت مناسب باید با تدبیر و تدبیر افراد به آرامش دعوت کرد، و با شناسائی افراد توانای داخل کاروان و کمک گرفتن از آنان، تقسیم کار و مأموریت بین آنان و داشتن شماره‌های تماس با ستادهای پشتیبانی و اطلاع رسانی به مسئولین بر بحران غلبه کرد.

آسیب شناسی عملکردی روحانیون:

اکنون که بحث وظائف روحانیون به پایان رسید شایسته است برخی از آسیب‌های عملکردی روحانیون که اثر مستقیم در کاهش پذیرش مردمی و یا تقلیل سطح نفوذ کلام روحانی در کاروان را به همراه دارد مذکور گردد.

۱. تکیه کردن روی خمس در حالی که خمس واجبی است مانند سایر واجبات هرچند در رابطه با حلیت لباس احرام و طواف امری کلیدی است ولی جایگاه روحانی کاروان به لحاظ مأموریت ارزشمندش نباید زیر سؤال ببرود.
۲. بُروز اختلاف و نبود هماهنگی بین روحانی ، معین و معینه و نداشتن تقسیم کار مناسب
۳. به روز نبودن اطلاعات روحانی نسبت به مسائل مناسک و اماکن و یا توجیه نکردن زائران به رعایت بایدها و نبایدهای سرزمین وحی.
۴. نداشتن آمادگی جهت عرض ارادت در جلسات مدینه و بهره ندادن به زائر از روضه خوانی
۵. به عهده گرفتن مشکلات اجرائی و یا توجیه کردن کاستی‌های اجرائی (وظیفه روحانی توجیه زائر در عدم غفلت از بهرگیری فرصت‌های سفر و درخواست از مدیر جهت پیگیری حقوق زائر است.)
۶. واگذار کردن اداره جلسات به روحانیون دیگر و یا ائمه جماعات که موجب حذف ارتباط تبلیغی و روانی - عاطفی روحانی با زائران را به دنبال دارد و در موقع انجام مناسک با مشکل روبرو می‌شوند.
۷. سلیقه‌ای برخورد کردن مثل نوع نیتها و بیان آنها .

۸. ایجاد استرس و دلهره برای زائران به انگیزه تمکین بهتر زائران جهت حضور در جلسات ، این مسئله عموما نتیجه معکوس داشته و حلاوت زیارت را از زائر گرفته.
۹. برخی افراد یا با دلسوزی و پیشنهاد زائر و یا درخواست شخصی کار خرید سوغاتی برای روحانی را به زنها و یا همراهی با آنان در بازار محول کرده اند که بازتاب های خوبی نداشته است.
۱۰. همراهی فقط بانوان به غار حرا و یا غار ثور و یا توجه ویژه و خاص به برخی بانوان زائر .
۱۱. کمتر رسیدن به کاروان و دنبال کارهای شخصی خود از خرید گرفته تا
۱۲. مردم را غیر صالح بداند و خود را اصلاح شده تصور کند .
۱۳. نا توانی در اصلاح رفتار زائر، برای نمونه نحوه برخوردهای زائران در فرودگاه هنگام بازگشت است که نشان دهنده عدم تذکر و توصیه لازم به زائران در حفظ رعایت حقوق یکدیگر و مقدم بر همه نماز خواندن قبل از دریافت بارها است.
۱۴. بهانه دادن به دست خرد گیران جهت بزرگنمایی بعضی از اشتباهات کوچک روحانی .
۱۵. طرح مباحث اختلافی و جناجی برخورد کردن و گرفتار شدن در آسیب های سیاسی آن و جوئلای مسموم ، در هر کاروان از جناح های فکری _ سیاسی کشور وجود دارد روحانی هرچند خود نیز در یکی از جناحهای سیاسی قرار دارد ولی در مدت مأموریت باید کاملا فراجناحی برخورد کند و به هیچ وجه از دیدگاه طیف خاصی دفاع نکند و فقط در چهارچوب میثاق ملی ، رهبر معظم انقلاب مد ظله و محکمات انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی و دستاوردهای خون شهدا دفاع کند .
۱۶. غفلت از این واقعیت که همه رفتار های روحانی زیر نظر است از نوع و نحوه خوراک گرفته تا ، در هر نشست و برخاست دو برابر عدد حاضران رفتار ، گفتار و عملکرد روحانی توسط حواس مختلف زائر ضبط می گردد تازه این جدای از قدرت ذهن خوانی که بعضی از زائران دارند و گاهی دقیق نیز هست می باشد.
۱۷. خود را جدا از مردم دانستن و انتظار احترام ویژه و یا امتیاز طلبی به خاطر روحانی بودن داشتن، رهبر کبیر انقلاب اسلامی و جانشین بزرگوارشان به تأسی از امامان معصوم با مردم مرتبط و قدردان مردم بودند و این

سرمایه بزرگ در پیچهای تند تاریخ انقلاب اسلامی نقش آفرینی کرده از این روحانی که اعزامی بعثه رهبری معظم انقلاب است انتظار می‌رود عملاً در این راستا عمل کند.

۱۸. نفس اختلاف فتواها ایجاد سؤال می‌کند، باید روحانی فتوا و اجمال مبانی مراجع را بشناسد و به سؤال‌ها پاسخ دهد و اگر بعد از اطلاع از مقاله زائر پاسخ سؤال را نمی‌داند اعلام کند نمی‌دانم، باید مراجعه کنم تا موجب بدینی زائر نگشته و تذکر مهم بودن عمل طبق فتوای مرجع تقلید را القاء نماید.

۱۹. بعضی از روحانیون بر اساس مجوزهایی که از مراجع دارند و یا محل مصرف وجوهاتی که متعهد شده‌اند برای پرداخت خمس شماره حساب شخصی به زائران می‌دهند و یا بخشش‌های غیر متعارفی دراموال متعلق خمس دارند، این گونه امور در صورت صحیح بودن در محدوده فعالیت روحانی در داخل کشور، در سفر عمره و حج به عنوان کار غیر معروفی است که نباید انجام شود.

فصل سوم :

برخی از تجارب در سفر معنوی :

شناسایی و برنامه ریزی

باتوجه به سخنان معصومین علیهم السلام تمام توجه در امرتبیغ متوجه شخص مبلغ است او موثر محرك و فعال و الهام بخش کاروان است اوست که «ان صام صام الناس و ان افطر افطر الناس» اکنون در این سفر معنوی بیش از هرگز او که دلال الى الله است باید آماده این سفر معنوی باشد و جانش را با اکسیر توبه جلا دهد و با صیقل اخلاص تلولو بخشد و اگر این آمادگی وجود ندارد به سفر نرود روحانی وظیفه دارد که این جایگه بلند و نعمت بزرگ خداوندی ، راهبری زائران بیت الله الحرام را به نیکی پاسداری کند . تا همسفران ارج نهند و مصدق سخن امام علی (علیه السلام) شوند که فرمود : مَنْ وَقَرَ عَالِمًا فَقَدْ وَقَرَ رَبَّهُ . (عيون الحكم و الموعظ، کلمه ۷۶۲۹) و تا رسیدن روحانی به آن درجه پنج گام پیش روی اوست .

کام اول : اخلاص

قوله تعالیٰ «واتموا الحج و العمرة لله» سوره ی بقره آیه ۱۹۶ نبی خاتم صلی علیه و الہ و سلم فرمود : یا اباذر ما من خطیب الا عرضت علیه خطبه يوم القيمة و ما اراده بها .

امالی طوسی ۵۳۰

کام دوم : توسل

هر سرباز گوش به فرمان ، همیشه متظر دستور فرمانده و شادمان به توجه و یا قدردان او از خدماتش میباشد عنایت فرماندهی و راهبری اوست که سرباز را فاتح قله های صعب العبور می کند بدیهی است درخواست یاری از کسی که به یاری بزرگان شافت و در دوره بحرانی که برای مرحوم ایهالله سید ابوالحسن اصفهانی (ره) پیش آمد پیام داد : (أَرْجِعْنَ نَفْسَكَ وَ اجْعَلْ مَجْلِسَكَ فِي الدَّهْلِيزِ وَ اقْضِ حَوائِجَ النَّاسِ نَحْنُ نَنْصُرُك)

سریاز خویش که در مأموریت، خدمت به زائران بیت الله الحرام و مشاهد اجداد طاهرینش علیهم السلام دلال
الی الله است یاری خواهد کرد و از دامهای شیطانی نجات خواهد داد.

گام سوم: معاهده

خداآوند به زائران خانه‌اش توجه خاص دارد و همانگونه که از خانه حفاظت می‌کند و در قرآن می‌خوانیم: انَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرامِ الَّذِي جَعَلْنَا لِلنَّاسِ سَواءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدُ فِيهِ بِالْحَادِ
بِظُلْمٍ نُدِقَّهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ (سوره ابراهیم ایه ۲۵)

از زائران نیز دفاع می‌کند و کسانی را که در خدمتگذاری زائر کوتاهی کنند از توفیق درک لذت حضور در
سرزمین وحی محروم می‌سازد بنابراین باید با خدای خود پیمان خدمت به زائر را بیندیم و براین عهد و پیمان ثابت
قدم باشیم و به خود یادآوری کنیم آن کسی که بناست پاداش خدمت مارا بدهد ولی نعمتی است که هستی هستی از
اراده اوست و عارف به ضمائر است. و تعهد کرده است که پاداش خادمان را چند برابر عطا کند.

گام چهارم : به روزرسانی اطلاعات و آموخته‌ها

اطلاع از آخرین فتاوای مراجع عظام تقليید و یا تغييرات در فتاوا، اطلاع از آخرین شباهات دست‌ساخته وهابی‌ها،
مقررات و تغييرات در اماكن حرمین شریفین، ضرورتی است که عازم به سفر قبل از حرکت باید اين اطلاعات را
کسب کرده باشد تا با مخاطبین در اين سفر با کوچکترین مشکلی روبرو نگردد.

گام پنجم : توجه و مراقبت پیوسته در سفر:

رعايت اخلاص، توسل و معاهده در گرو توجه مستمر به عهدی است که با خدای خویش بسته است. سفر عمره
و حجج ، ناملايمات و برخوردهای بد برخی از ساکنین سرزمین وحی، درخواست‌های مختلف زائران، بی‌توجهی
بعضی از همسفران و... هر کدام توانائی آن را دارد که روحانی را از عهد و پیمانی که با خدای خویش بسته غافل
سازد و خدای ناکرده با بی‌صبری این سفر را بر خود و زائران تلخ گرداند.
ولی برداری و شکیباتی و توجه به کسب رضایت صاحب الیت است که می‌تواند انرژی مثبت عطا کرده،
امدادرسانی کند.

گام ششم: پر کردن اوقات فراغت:

پیامبر گرامی اسلام (ص) فرمود: ان الله يغض الصحيح الفارغ لافي شغل الدنيا و لافي شغل الآخرة. (نهج البلاغه، ابن ابی الحدید ۱۴۶/۱۷ و حضرت سجاد علیه السلام در دعای مکارم الاخلاق به درگاه الهی عرضه می‌کند: اللهم صلی علی محمد و آل محمد و آلفنی ما یشافنی الاهتمام به واستعملنی بما تسألنی غداً عنه و استفرغ ایامی فی ما خلقنی له... و ارزقی صحة فی عياده و فراغاً فی زهاده. (صحیفه سجادیه، دعای ۲۰)

از زمانی که ثبت نام زائر در کاروان انجام و کاروان تا حدودی شکل گرفت زمینه فعالیت روحانی فراهم می‌گردد. در این مرحله روحانی باید با بکار گیری تمام اندوخته‌های علمی تجربی خویش و با استعانت خداوندی مسئولیت سنگین دلال الى الله بودن را بعده بگیرد و مرحله به مرحله زائر را تا اوج طواف کعبه شریفه و اظهار بندگی و عبودیت در درگاه الهی همراهی کند. برای آماده شدن زائر لازم است ارکان چهارگانه هماهنگ و عملیاتی شود.

ارکان چهارگانه عبارتند از: زائر، روحانی، مدیر، و برنامه‌های معنوی سفر و کاروان است و باید به این حقیقت توجه داشت که کاروان‌ها با هم مشابهت دارد ولی در نیازها و روحیات زائران با هم متفاوت و هر کدام نیازمند برنامه ریزی جداگانه است.

پله‌های سفر معنوی

(۱) شناخت اجمالی زائر:

شامل، تحصیلات، تقلید، تعداد مرد و زن، سابقه تشریف، شغل و مذهب اطلاعات مقدماتی است که روحانی برای اولین جلسه نیاز دارد تا برای این کاروان پیش‌بینی‌های لازم را داشته باشد

(۲) تفاهم و هماهنگی با مدیر در برنامه ریزی:

بر نامه‌های معنوی سفر به صورت اصلی و جایگزین بین روحانی و مدیر قطعی می‌گردد. تا در هر مرحله ای که امکان اجرای برنامه اصلی فراهم نبود از برنامه جایگزین استفاده شود. در برنامه ریزی نسبت به تنوع برنامه‌ها استفاده از زائران با تحصیلات بالا، رعایت مناسبت‌ها اعیاد یا وفیات، جلسه ویژه بیان خاطره‌ها و یا دل نوشته‌ها و یا برداشت‌های سفر برای کاروانهای جوانان در نظر گرفته شود.

قابل تأکید است در صورت بر نامه ریزی فردی و بدون هماهنگی با مدیر نباید انتظار همکاری از مدیر داشت و کلیه فشار کار به عهده روحانی گذاشته می شود و در صورت خودداری مدیر از مساعدة عموم کارها ابتر خواهد ماند.

الف) جلسات قبل از سفر :

قبل از سفر عمره مفردہ ۳ جلسه و قبل از حج تمتع ۱۰ یا ۱۲ جلسه کاروانی برای زائران در نظر گرفته شده تا با تقسیم مناسب بین روحانی و مدیر و احیاناً پزشک کاروان مسائل مهم قبل از سفر توسط هر کدام از افراد بیان و اطلاع رسانی شود در این میان شاید روحانی بتواند پنجاه تا شصت درصد وقت را به برنامه های معنوی سفر و اماده سازی زائر اختصاص دهد.

در جلسه اول : این جلسه مهمترین جلسه با کاروانیان است که ان قبلاً قبل ماسوحاها و اگر خدای نکرده روحانی نتوانست رضایت زائر را نسبت به برنامه ها ، تعامل و کار ارائه شده کسب کند در جلسات دیگر این امر بسیار سخت خواهد شد . در این جلسه نحوه ورود روحانی / احترام به زائران / نحوه تعامل با مدیر / ورود به مباحث / تبیین و جمع بندی مباحث / نحوه عرض ارادت به اهل بیت علیهم السلام / اعلام برنامه های دیگر همه و همه مورد توجه دقیق فرد زائران می باشد . از این رو شایسته است روحانی ضمن توجه به مقلب قلوب انسانها :

- ۱) مطالب خود را دسته بندی کرده و به اطلاع زائران برساند
- ۲) مطالب گویا ورسا و مستند باشد
- ۳) مطالب متنوع و مختصراً باشد
- ۴) حرمت و جایگاه زائر حفظ شود ، نگاه ها سرشار از محبت به مهمان الهی و به صورت یکسان
- ۵) به زائر اطمینان داده شود که به لطف خدا در خدمت شما هستم و با همکاری شما عمره ویا حج کامل را انجام خواهیم داد
- ۶) دعوت به تشریک مساعی و تعاون و همگرائی عمومی در کاروان و با مدیر محترم کاروان
- ۷) تأکید شود که مناسک دقیق است ولی با دقت و توجه به راحتی انجام پذیر می باشد

- ۸) نظم روحانی در شروع به موقع و اتمام به موقع جلسات کاروان بویژه در جلسه اول که منظم خواهد بود .
- ۹) تنوع در جلسه: شروع با قرائت قران ۵ دقیقه / صحبت و سخنرانی روحانی حداقل ۴ دقیقه / ذکر مصیبیت حد اکثر ۱۰ دقیقه / تذکر های مدیر ۱۰ تا ۱۵ دقیقه / که مدت زمان جلسه یک ساعت تا یک ساعت و ۱۰ دقیقه خواهد شد البته قبل و بعد از جلسه با اعلام قبلی ، روحانی در خدمت زائران در محل برگزاری جلسه حضور خواهد داشت.
- ۱۰) موضوع بحث جلسه روز بعد در خاتمه هر جلسه اعلام شود.
- ۱۱) از نقش انقلاب اسلامی و شهداء و فداکاریهای امام راحل (قدس سره) به مناسبت یاد شود .
- ۱۲) یادآوری این نکته که (آنما یتقبل اللہ من المتقین) ضرورت تقویت عنصر تقاو و راه های آن
- ۱۳) شکل دھی ذهن زائر با اعلام برنامه های مدینه و مکه و اینکه اطلاع رسانی زمان و عنوان جلسات در طبقات هتل محل اسکان نصب خواهد شد ، زائران برنامه دیگری را در این زمان در نظر نگیرند.
- ۱۴) معرفی کتاب های مفید پیرامون احکام ، مناسک ، اسرار و معارف و تاریخ اسلام و...
موضوع و مطالب جلسات ایران : اهمیت و فضیلت سفر عمره و حج / بیان روایات ادب سفر و آداب معاشرت / لزوم بالا بردن آستانه شکیبائی جهت تحمل سختیها / باید های قبل از سفر پرداخت حقوق دیگران مانند خمس و یا زکات و یا کسب حلیت از کسانی که حقشان ضایع شده/ توجه به امر تقليید(رجوع به کارشناس و متخصص مسائل دینی) / تخمیس مال/ تصحیح فرائت / نوشتن وصیت نامه و بیان انتظاراتی که انسان از فرزندان و نزدیکان خود دارد و اهمیت تدوین ان/ توصیه به شروع ارتباط ویژه با خدا و توبه و نماز شب در ایران / آداب اولین تشرف و زیارت پیامبر و ائمه مظلوم بقیع علیهم السلام و زیارت شان و خواسته ها و نحوه زیارت معصومین / توصیه به تهیه حداقل سوگات قبل از سفر در داخل کشور و اختصاص سفر به کسب معنویات /توصیه به حفظ حرمت تشیع در عربستان بویژه از ناحیه خانم ها/ تذکر به نحوه نماز در هواپیما (در صورت واقع شدن نماز بویژه نماز صبح در هواپیما) / توصیه به شرکت در نماز جماعت و کتاب دعا و هنگام حضور در مسجد النبی (ص) و توجه به موارد فرق در نحوه نماز با اهل سنت از جمله امام بسم الله الرحمن الرحيم را آهسته می گوید ، عدم تکتف و آمین که انجام آن موجب بطلان نماز می گردد ، طولانی بودن قیام بعد از رکوع ، نداشتن قنوت ، طولانی بودن تشهید و نحوه

سلام نماز / تو صیه به تهیه و همراه داشتن سجاده ، جاکفشه و کارت هتل / یادآوری احکام طهارت وضو ، غسل ، تیمم ، بیان اجمالی از مناسک عمره و یا حج ، احرام و نیاز های لباس احرام مرد ، دم پائی و لباس بانوان و شرایط لباس احرام انان که شایسته است گشاد و ضخیم باشد.

فلسفه احرام و طواف / سعی و مسائل مربوط به اسرار / و سائر مناسک / بیان وضع نماز در سرزمین وحی از نظر قصر و اتمام (تمام خواندن نماز به جماعت و قصر به صورت فرادا).

اشاره ای به سرزمین وحی جغرافیائی که تاریخ اسلام در ان شکل گرفته و بیان اجمال تاریخ اسلام به صورت مقاطع تقسیم شده مثلا دوره های تبلیغ فردی پنهانی/تبلیغ اشکار /دوره مقاومت و محرومیت / هجرت اغاز شکوفائی / دوره استقلال با تعیین قبله / نبردهای منطقه ای و دفاع از خویش / دوره توسعه و گسترش اسلام که با فتح خیر آغاز شد.

در تصحیح قرائت که کار نسبتا وقت گیر و لازمی است می توان از ائمه جماعت محل سکونت زائران ویا نوار قرائت حمد و سوره و اذکار واجب نماز و تکرار آن و یا افراد صحیح خوان هم سفر و آشنا کمک گرفت.
لازم به یادآوری است که در جلسات ایران زائر باید نسبت به رعایت مسایل مورد اختلاف توجیه شود تا در طول سفر بتواند به خوبی عمل کند. هشام بن حکم از امام صادق علیه السلام نقل می کند که آن حضرت فرمود:

إِيَّاكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا عَمَّا لَمْ يُعِيرُ بِهِ فَإِنَّ وَلَدَ السَّوْءِ يُعِيرُ وَالِّدُهُ بِعَمَلِهِ كُوْنُوا لِمَنِ انْقَطَعْتُمْ إِلَيْهِ زَيْنًا وَ لَا تَكُونُوا عَلَيْهِ شَيْنًا
صَلُّوا فِي عَشَائِرِهِمْ وَ عُودُوا مَرْضَاهِمْ وَ اشْهَدُوا جَنَائِرَهُمْ وَ لَا يَسْقِيُونَكُمْ إِلَى شَيْءٍ مِنَ الْخَيْرِ فَأَنْتُمْ أُولَئِي بِهِ مِنْهُمْ وَ اللَّهُ مَا
عِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْحَبْءِ قُلْتُ وَ مَا الْحَبْءُ قَالَ التَّقِيَّةُ.

وسائل الشیعه، ابواب الامر و النهی، باب ۲۶، ح ۲

پیرهیزید از عملی که ما را به وسیله آن خوار سازید، بدروستی که فرزند بد، با اقدام ناشایست خود موجب زیر سوال رفتن پدر می شود. شما نیز در برخوردهایتان زینت ما باشید و باعث زشتی و آبرو ریزی ما نشوید.
در نماز جماعت آنها(اهل سنت) شرکت کنید و از مرضیهای آنها عیادت نمایید و در تشییع جنازه شان حاضر شوید و نباید آنها در انجام عمل خیر بر شما سبقت بگیرند؛ زیرا شما در انجام عمل خیر از آنها سزاوار ترید. به خدا قسم خداوند به چیزی که محبوبتر از خباء؛ یعنی تقیه باشد، عبادت و پرستش نشده است.

ب) در مدینه النبی (ص) و مهمانی پیامبر رحمت :

۱) در سخنرانیهای روزانه هر روز از یک یا دو مقصوم مدینه روایتی نقل شود و درس های زندگی آنان و در پایان عرض ارادت گردد .

۲) تبیین مناسک عمره به صورت دسته بندی شده و تکرار بحث روز قبل در یکی دو دقیقه و ورود به بحث جدید

۳) توجیه نحوه ورود به میقات و انجام احرام و بیان شرایط لباس احرام و دم پائی ، لباسهای احرام نازک و بدن نما نباشد ، معطر نباشد. در نحوه پوشیدن لباس احرام آقایان توصیه شود تا لباس احرام از بالای ناف تا نیمه ساق پارا بپوشاند و مقداری از لبه های بالای لباس احرام روی کمربند قرار گیرد. و در صورت بلند یا طویل بودن لباس احرام آنرا تا بزنند. سعی شود لبه لباس احرام بالا و پایین نباشد و زیر پای زائر نرود و لبه های بالای لنگ روی کمربند و یا همیان که بسته شده تازده شود تا حفاظ بهتری باشد تا زدن لبه های بالا می تواند بر محکم شدن لنگ به بدن مؤثر باشد. در استفاده از ردا هم نباید آن را اطراف گردان جمع کرد. چون قسمت های بالای بدن بر هنر می شود. ضمناً تذکر دقت کامل به حفظ لباس احرام و جلوگیری از پیداشدن بدن به ویژه در جمع کاروان و بانوان تأکید شود.

بانوان نیز از نازک و یا زیستی نبودن لباس احرام اطمینان داشته باشند.

۴) توجیه نحوه حضور در مسجدالحرام و انجام عمره
فاصله هتل تا مسجدالحرام / ورود و خروج از سمت و درب مسجدالحرام برای زائران بویژه سفر اولی ها لازم است در صورت در اختیار داشتن نقشه یا لوح فشرده اماکن زیارتی از اسمان محل هتل مکه و فاصله و نحوه تردد به زائر اطلاع رسانی شود .

۵) ضرورت جدا گذاشتن لوازم احرام در ساک کوچک / اطمینان دادن و استرس زدائی از عموم زائران / شناسائی افراد ناتوان و بانوان معذور و راهنمائی و بیان وظائف آنان /

ج) در میقات فرشتکان شجره :

- ۱) با هماهنگی قبلی با مدیر از مدیر خواسته شود نحوه حرکت و زمان حرکت به سوی میقات و مکه را اطلاع رسانی کند و تأکید کند در صورت حرکت جمعی گم شده نخواهیم داشت ضمن آنکه تابلوها و راهنمای وجود دارند.
- ۲) مشخص کردن محل توقف اتوبوس تا هنگام بازگشت زائران اشتباه نکنند.
- ۳) ابتدا تکلیف احرام بانوان برنامه ریزی شود تا توسط معینه و یا مبلغه و یا روحانی و یا خانم‌های فاضله کاروان حرم شوند.
- ۴) یادآوری مستحبات احرام، غسل در صورت امکان، خواندن نماز مستحبی احرام، ذکر و یاد خدا و در صورت امکان قرائت آیاتی از قرآن بویژه سوره‌های محمد (ص)، حج و فتح
- ۵) تاکید به ارتباط قلبی و توبه نسبت به گذشته خویش حداکثر در صورت امکان زمانی (یک ربع) برای ارتباط فردی و توبه با خدای خویش در نظر گرفته شود و بعد با حضور افراد کاروان، زمزمه ذکر توبه و استغفار و دعای اعتذار امام سجاد علیه السلام (دعای ۳۸ صحیفه)، خاطره شیرین احرام در محلی که پیامبر و معصومین علیهم السلام در این محل حرم شده اند با ترجمه و ذکر تلبیه و بیان نیت (شخصی، نیابی) احرام محقق می‌شود. از تکرار تلبیه در حال دور زدن در مسجد شجره پرهیز شود و نسبت به افراد کم شنوا و یا کم بینا و... جداگانه تلبیه تکرار گردد.
- ۶) هنگام خروج افراد از مسجد شجره از حرم شدن همه افراد اطمینان حاصل کند و تذکر دهنده کسی چیزی جا نگذاشته باشد.
- ۷) وقت سوار شدن کاروانیان در هر اتوبوس مستحبات تا ورود به حرم و مکه یادآور شود.
- ۸) در ایستگاه بین راه روحانی حتی المقدور از احوال سایر زائران در اتوبوس‌های دیگر اطلاع پیدا کند تا جمع بیشتری از حضور روحانی بهره ببرند.
- ۹) در مسیر مدینه به مکه و یا جحفه به مکه از وقوع نبردها در حوالی مسیر مانند حمراء الاسد بدر و یاغزوه بنی المصطفی (در نزدیکی وادی ستاره و قدیه) یاد شود و در فاصله ۱۹۰ کیلومتری مکه مکرمه به محاذات جحفه می‌رسید که تکرار تلبیه مستحب است / یاد خدا و ذکر تلبیه تا ورودی حرم امن الهی (مسجد تنعیم) سفارش شده.

د) در مکه مكرمه مهمانی خدا :

پیش از این در بخش وظایف روحانیون ، نسبت به تبیین مناسک واحکام وکترول مناسک به عنوان وظائف روحانی اشاره کردیم و اکنون به بیان تجارب و آزموده ها پیرامون انجام مناسک می پردازیم .

(۱) تصمیم‌گیری نسبت به انجام اعمال قبل یا بعد از نماز صبح ، درصورتی که حداقل چهار ساعت تا اذان صبح باقی باشد و همه اتوبوس ها رسیده باشد و زائران جوان یا میانسال و سرحال و آماده باشند مناسب است مناسک عمره در شب انجام گیرد.

البته توجه به توانمندی عموم زائران لازم است شاید اگر استراحت کنند برای انجام اعمال اماده تر خواهند بود و در صورت حرکت روز برای انجام اعمال باید نسبت به فتاوای مراجع در مورد استظلال در شهر مکه پیش بینی لازم انجام گیرد .

استظلال در شهر مکه ، عرفات و منا به فتوای آیه الله زنجانی حرام و به فتوای ایات عظام خامنه‌ای، سیستانی ، بهجهت ، تبریزی و خویی بنابر احتیاط واجب استظلال جایز نیست، ولی بقیه مراجع استظلال را مجاز می دانند، بنابراین می توان مقلد مراجعی که احتیاط واجب دارند را به فالاعلم یا مرجع مساوی ارجاع داد.

(۲) توجیه زائران نسبت به همراه داشتن وسائل مورد نیاز مانند تسبيح برای اذکار سعی و یا طوف ، قیچی و ناخن گیر برای تقصیر، کتاب دعا، کیسه کفش

(۳) قبل از ورود به مسجدالحرام و قرائت ادعیه ورود به مسجد، لازم است نسبت به وضو و طهارت بدن و لباس احرام زائران احرار گردد.

پس از ورود به مسجد الحرام زائران در گوشه ای خارج از مسیر تردد با سجده شکر نسبت به این توفیق معنوی از الطاف الہی سپاسگزاری میکنند و در کناری دقایقی با نگاه به صف طواف کنندگان با نحوه انجام طواف آشنا می گردند آنگاه مدیر و روحانی با توجه به نیت طواف (عمره مفرده و یا تمتع و..) زائران را وارد مطاف می کنند.

نباید زائران را از مقابل حجرالاسود یا نزدیک آن به داخل صف طواف کنندگان برد بلکه از نقطه ای دورتر از حجرالاسود بدون نیت وارد مطاف می شوند تا به نزدیک کعبه و نقطه آغاز طواف (حجرالاسود) برسند.

بایدهای طواف و نماز طواف

۱) توجیه زائران که بعد از طواف پشت مقام ابراهیم علیه السلام نماز طواف را خواهیم خواند و اگر کسی عقب افتاد و یا ما را گم کرد خونسردی خود را حفظ کند و بعد از نماز طواف در نقطه حضور یابید

۲) در صورت امکان زائران به دسته‌های کوچکتر تقسیم شوند تا در طواف از طولانی شدن صفت کاروان و قطع ارتباط جلوگیری گردد.

۳) یادآوری آموخته‌های جلسات نسبت به حدود مطاف، واجبات و شرایط طواف و اینکه نیت ما هفت شوط طواف از حجر الاسود تا حجر الاسود است. بنابر این اگر قبل از حجر الاسود شروع و بعد از حجر الاسود به پایان بردم فقط از حجر تا حجر آن مورد نیت بوده و طواف صحیح واقع شده است.

۴) در ادعیه طواف غیر از ادعیه آداب الحرمین می‌توان از اذکار معروف و شناخته شده برای زائر استفاده کرد مثلاً در چهار شوط اول به ترتیب هر یک از چهار ذکر تسبیحات اربع (سبحان الله، الحمد لله، لا اله الا الله، الله اکبر) خوانده شود و در شوط پنجم استغفار الله و شوط ششم صلوات و در شوط ششم هر دعایی که می‌خواهد بخواند.

حضرت ابراهیم علیه السلام در کنار خانه برای مطالب مهمی دعا کردند که می‌تواند الگوی خوبی برای محورهای دعا کردن زائران باشد. در سوره بقره می‌خوانیم :

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَفَعَّلَ مِنَ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (۱۲۷)

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرَيْتَنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ (۱۲۸)
رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَنْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيْهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۱۲۹)

از جمله برای قبولی اعمال، برای نسل خود که خداشناس و فرمانبر دستورات الهی باشند، اینکه به آنان معارف و احکام الهی را آموزش دهند و از نسلشان راهبر الهی آفریده شود، تا به تعلیم و تربیت انسان‌ها بپردازد و...

۵) آرام حرکت کردن و زمزمه اذکار (آهسته خواندن اذکار مورد تأکید است) خداوند در قرآن می‌فرماید: ادعوا رَبِّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِلِينَ (سوره اعراف / ۵۵) و همچنین می‌فرماید: وَادْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاَصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ (سوره اعراف / ۲۰۵) و در روایات نیز آمده است : خیر الدعاء (الذکر) الخفی و خیر الرزق ما یکفی: (نور النقلین، ج ۳، ص ۳۲۱) و (کنز العمال ۱۷۷۱)

۶) یادآورشونیم که در هنگام طواف جز طواف و ذکر و دقت در انجام صحیح طواف و به یاد داشتن شماره های اشواط طواف کار دیگری انجام ندهیم دست کشیدن به کعبه یا حجر اسماعیل و بوسیدن کعبه و حجرالاسود و.. بعد از انجام اعمال است.

توجه به این امر که وقتی به حجرالاسود می‌رسیم فرد یا افراد با دقیقی شوطی که وارد می‌شویم را اعلام کنند تا زائران با اطمینان کامل طواف خود را به انجام برسانند کار پسندیده ای است. زائرانی که در عدد اشواط طواف یا سعی شک می‌کنند، ضرورت دارد با همراهی روحانی یا اعتماد به دیگران عدد اشواط را حفظ کنند.

در پایان طواف برای رفتن به محل نماز طواف (پشت مقام ابراهیم) پس از مقابل حجرالاسود آرام آرام بدون نیت طواف، همراه جمعیت به سمت راست ادامه مسیر داده تا به راحتی بتوان از صفت طواف کنندگان خارج شد پس از طواف تأکید شود نماز طواف را با آرامش پشت مقام ابراهیم علیه السلام هرچند با فاصله به نحوی که مقام ابراهیم علیه السلام فاصله بین نمازگزار و کعبه باشد خوانده شود.

- در نماز طواف به فرش سجده نکند و دقت کنند تا ترددات افراد آرامش رکوع و سجود را بهم نزنند.

- نظر به کمبود جا و فشردگی نمازگزاران سعی شود از سوره های کوتاه و حدائق اذکار استفاده شود و مراتب راز و نیاز را به زمان و مکان دیگری در مسجد الحرام موکول کنند.

- افرادی که قرائتشان مورد تأیید روحانی کاروان قرار گرفته برای زائرانی که قرائتشان مشکل داشته نماز طواف را بخوانند لازم به یادآوری است این اقدام باید پیش از این در کاروان مشخص و هماهنگی انجام گرفته باشد.

- از افراد آسیب‌پذیر داخل کاروان و کسانی که نیازمند کمک دیگران هستند غفلت نشود و به آنان کمکرسانی گردد. و حتی المقدور آنان را به افراد توانا بسپارند تا در تمام مراحل انجام مناسک آنان را همراهی کنند.

شایسته است روحانی کاروان قبل از حرکت جمعی برای انجام سعی در محلی که از قبل اعلام شده، نسبت به صحبت اعمال انجام شده از زائران استفسار نمایند و کنترل مناسک انجام گیرد وزائران با نوشیدن جرعة‌ای از آب زمزم (نوشیدن آب زمزم قبل از سعی مستحب است) جهت انجام سعی حرکت کنند و نقطه ای را نیز در مروه برای انجام تقصیر معین کنند.

بایدهای سعی

- ۱) کسانی که برای انجام سعی نیازمند صندلی چرخدار هستند به همراه مدیر و همراهشان حرکت کنند و هم همراه و هم هدایت کننده صندلی چرخدار نسبت به حدود تردد در منطقه صفا و مروه کاملاً توجیه شوند تذکر این نکته به زائرانی که صندلی چرخدار را می‌رانند ضروری است که با آرامش و پرهیز از عجله کار را دنبال کنند تا به سلامتی خود و انجام بقیه اعمال لطمه‌ای وارد نکنند. و از چرت زدن و یا خوابیدن افراد جلوگیری شود.
- ۲) سایر زائران به همراه روحانی از نزدیکترین مسیر خود را به صفا محل شروع سعی می‌رسانند و با نیت (سعی صفا و مروه در عمره و یا حج تمتع به جا می‌آورم قربة الى الله) سعی را انجام می‌دهند.
- ۳) در سعی طهارت شرط نیست، اذکار و ادعیه را با آرامش و پرهیز از فریاد کردن تکرار می‌کند.
- ۴) در سعی مقادیم بدن باید به سمت و جهت انجام سعی باشد و میانه روی و تعادل در حرکت رعایت شود.
- ۵) همراه داشتن تسبیح برای انجام ۴۰۰ تکبیر و تسبیح و... که در مستحبات وارد شده.
- ۶) قرائت ادعیه (بجر دعای توسل و ندبه و عاشورا) و مناجات‌ها و ادعیه قرآنی در سعی نیز در گروه‌های کوچک روح بخش است بویژه ادعیه صحیفه سجادیه و مناجات امام علی علیه السلام در مسجد کوفه و ...
- ۷) در محل هروله (هروله حالت میانه‌ای بین راه رفتن عادی و دویدن است) حرکت آقایان به گونه‌ای باشد که از بانوان خیلی فاصله نگیرند چون موجب می‌شود برخی از آقایان برگردند پشت سر خود را نگاه کنند و در انجام اعمال با مشکل رو به رو گردند.
- ۸) بعضی از زائران سابقه این مقدار پیاده روی پیوسته و در ازدحام و یا با دغدغه و دل مشغولی را ندارند و در مواردی با افت قند خون روبرو می‌شوند بنابراین اگر در سعی و یا پس از انجام آن شکلات بخورند انرژی بهتری برای ادامه اعمال خواهند یافت.
- ۹) یاد آوری اینکه هر رفت از صفا به مروه یک شوط و بازگشت از مروه به صفا نیز یک شوط محسوب می‌گردد.

در پایان سعی با راهنمائی روحانی زائرانی که نسبت به صحت اعمال مطمئن هستند اقدام به تقصیر می‌کنند.

بایدهای تقصیر

- ۱) تهیه قیچی شخصی تا بتواند در زمان مورد نظر و با آرامش کامل تقصیر کند. تذکر کندن مو و یا گرفتن ناخن با دندان مجری نیست.
- ۲) فردی که محروم است و هنوز تقصیر نکرده باید تقصیر دیگری را انجام دهد.
- ۳) در تقصیر به دنبال کوتاه کردن موی زائد سر و صورت نباشد بلکه از زیبائی‌های خود بگذرد هرچند کوتاه کردن موهای زائد سر و صورت هم کفايت می‌کند.
- ۴) هنگام تقصیر، خانم‌ها مسائل شرعی و حفظ از نامحرم را رعایت کنند.
- ۵) در عمره مفردۀ اولویت معنوی با حلق است در صورتی که روحانی کاروان پس از تقصیر و تکمیل اعمال حلق کند تأثیر معنوی در کاروان خواهد داشت.
- ۶) محل تقصیر اختصاص به مروه ندارد بعد از انجام سعی زائر در هتل هم می‌تواند تقصیر کند البته تا تقصیر نکرده محروم است و نمی‌تواند طواف نساء انجام دهد. ولی در حج تمتع باید حلق و یا تقصیر در منی انجام شود.
- ۷) توصیه به خواندن دعای تقصیر خوب است مناسبتر آنکه روحانی و مدیر پس از تقصیر خویش، تقصیر آقایان را به عهده بگیرند و دعا را زمزمه کنند.

طواف نساء (در عمره مفردۀ)

پیوستگی اعمال و خستگی عموم زائران اقتضاء می‌کند روحانی جهت جمع شدن زائران و حرکت دسته جمعی زائران چند دقیقه‌ای استراحت دهد و آن گاه جهت انجام طواف نساء وارد مطاف گردند، در طواف نساء همان نکات طواف زیارت رعایت می‌شود و فقط فرق در نیت آن است.

چند نکته:

- ۱) برخی از زائران با توجه به انجام موفق طواف اول، طواف را ساده می‌پنداشند و برای طواف نساء مستقل از کاروان اقدام به طواف می‌کنند. این امر و اعتماد به نفس زائر کار مطلوبی است ولی لازم است توجیه شوند که گرفتار شک در اشواط طواف نگرددند، پشت و یا رو به کعبه نکنند تا موجب زحمت مضاعف برای روحانی کاروان فراهم نشود.

(۲) طواف نساء برای همه واجب است ولی اگر فردی خسته شده و آمادگی انجام آن را ندارد میتواند در زمان دیگری آن را انجام دهد فقط توجه داشته باشد که نسبت به محرمات این بخش رعایت کند.

(۳) پس از انجام طواف نساء و نماز طواف نساء در عمره برای زائر نورانیت حاصل می شود در صورتیکه از این نورانیت محروم هستیم از مسجد الحرام خارج نشویم و در گوشه ای با خدای خویش راز و نیاز کنیم و بخواهیم خداوند حجابها را کنار زند و نورانیت عمره را به ما نشان دهد.

این فرصت خوبی است که به گذشته اعمال خویش فکر کنیم چه عمل غیر صحیحی انجام داده ایم که این مهمانی معنوی از ما سلب شده است؟ آیا حق کسی را تضییع کرده ام؟ آیا مالی که با آن به عمره یا حج آمده ام اشکالی داشته؟ آیا واجبی را ترک کرده ام و دلی را دردمند کرده‌ام؟

وقتی علی بن یقطین به ارباب رجوع نیازمندی چون ابراهیم جمال اعتمنا نکرد آنگاه که اذن گرفت تا به محضر امام کاظم علیه السلام برسد امام به او اجازه ورود ندادند تا آنکه ابراهیم جمال را راضی ساخت و به او اذن دادند. خود این تفکر و راز نیاز می تواند سرچشممه اشک آهی برای زائر در مهمانی خدای کریم و تصمیم و تدبیری برای آینده گردد.

نکاتی چند برای عمره و حج تمنع

نکاتی که بیان شد بجز طواف نساء بین عمره مفرد و عمره تمنع مشترک است و در عمره تمنع توجه به این نکات لازم است.

(۱) گاهی بانوان در زمان احرام عمره تمنع حائض می شوند باید بدون اندوه و غصه بررسی کنند اگر فرصت برای انجام عمره دارد عمره تمنع انجام می دهد ولی اگر پاک نمی شود حج تمنع وی تبدیل به حج افراد خواهد شد و با همین احرام عمره تمنع حج افراد را انجام و پس از آن یک عمره مفرد بجا خواهد آورد. و فرق حج تمنع و افراد در قربانی است که حج تمنع قربانی دارد ولی حج افراد قربانی ندارد.

لازم به تذکر است بانوان زائر نباید احساس غنی نسبت به تغییر حج از تمنع به افراد داشته باشند چون خداوند آنان را از ثواب حج تمنع بهرمند خواهد کرد و گویا آنان را از اهل مکه و حوالی آن به حساب آورده که وظیفه اهل مکه را از آنان پذیرفته است.

مرحوم صدوق در کتاب من لا يحضره الفقيه از امام معصوم ع نقل می کند:

وَ لَا يَجُوزُ لِأَهْلِ مَكَّةَ وَ لَا حَاضِرِيهَا التَّمَتُّعُ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجَّ وَ لَيْسَ لَهُمْ إِلَّا الْقُرْآنُ أَوِ الْإِفْرَادُ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجَّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ثُمَّ قَالَ بَعْدَ ذَلِكَ، ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ حُدُّ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ - أَهْلُ مَكَّةَ وَ حَوَالِيهَا عَلَى ثَمَانِيَّةِ وَ أَرْبَعِينِ مِيلًا

من لا يحضره الفقيه / ٣١٢ / باب وجوه الحاج ص : ٣١٢

۲) محرمات بین عمره تمنع وچچ تمنع برای زائران توضیح داده شود مانند : صید در حرم ، کندن و بریدن گیاه و درخت حرم ، و خروج از شهر مکه و تراشیدن سر و انجام عمره مفردہ بنابر فتوای بعضی از مراجع .

۳) در فاصله عمره تمنع به چیزی جز آماده شدن برای حج تمنع فکر نکند و از اقدامات خطردار مثل صعود بر کوهها به هر عنوان از جمله جمع آوری سنگریزه برای جمرات بپرهیزد.

۴) روحانی کاروان در توجیه عمومی زائران نسبت به ایام تشریق بایدهای هر روز ، تصویر هوایی ، وقایعی که در این مناطق اتفاق افتاده ، اماکن تاریخی آن و فضیلت این اماکن در روایات اقدام کند.

۵) زائرانی که در پروازهای اول اعزام شده‌اند حدود ۲۰ روز قبل از ایام تشریق (۱۲، ۱۳ و ۱۴) ذیحجه وارد مکه شده‌اند از این رو باید روحانی این گونه کاروان‌ها با حوصله بیشتر نسبت به رفع کاستی‌ها ، توجیه زائران و جهت‌دهی تلاش‌های آنان همکاری مضاعف داشته باشد. با فرارسیدن روز هفتم ذیحجه نسبت به یادآوری آموزش‌ها و فعالیت‌های فرهنگی کاروان اقدام و طی آخرین جلسات توصیه‌های لازم را به اطلاع زائران برساند.

۶) افرادیکه از انجام اعمال خمسه حج تمنع در مکه پس از ایام تشریق معذور هستند مانند پیرمردها و پیرزنها ، بانوانی که خوف حیض شدن را دارند و افراد ناتوان از انجام اعمال در کثرت جمعیت در صورتی که مدت اقامتشان پس از ایام تشریق کم باشد می‌توانند برابر فتاوی مراجع با مدیریت روحانی برای حج محرم شوند و اعمال خمسه مکه (طواف ، نماز طواف حج ، سعی حج و طواف و نماز طواف نساء حج) را مقدم بدارند بهترین زمان برای انجام این امر روز هفتم و یا صبح روز هشتم ذیحجه است. البته برخی روز ششم اقدام به این امر می‌نمایند که مراعات محرمات احرام برای زائر مشکل خواهد بود.

تذکر: برای انجام این امر لازم است هر فرد یک یا دو نفر برای کمک همراه داشته باشد بویژه برای گرفتن صندلی چرخدار و طواف و یا سعی زائر.

۷) سازماندهی کاروان به گروههای هفت تا ده نفره و انتخاب سرگروه بسیار مفید است. توجیه عمومی و ارتباط با سرگروهها بر سرعت و تسهیل امور و تشریک مساعی بیشتر اعضای کاروان می‌افزاید. در مراحل مختلف اعمال بویژه برای رفتن به جمرات، طواف و سعی نقش مؤثری دارد. در صورت انجام سازماندهی گروهها را با نام شهیدان خانواده‌های درون گروه نامگذاری و شماره تلفن سرگروه را در اختیار افراد گروه و سرگروههای دیگر بگذارند.

۸) روحانی نام زائرانی که باید اعمالشان را برابر فتوای مرجعشان به نحو خاصی انجام دهند ثبت و در زمان مناسب یادآوری فرد به فرد داشته باشد.

۹) معمولاً یک ساعت پس از خروج زائران از مسجدالحرام(بعد از نماز صبح، ظهر، عصر و عشا) زمان مناسبی برای طواف می‌باشد و زمانی که عموم زائران به سوی مسجدالحرام در حرکت هستند فرصت‌های مناسب طواف را کم می‌کند ولی در ایام تشریق پس از نیمه شب مقداری خلوت است.

۱۰) برنامه‌ریزی جهت ایام تشریق، انجام مناسک، دعای عرفه، ادعیه وارد، ادعیه صحیفه سجاده ادعیه شب مشعر، موضوع و زمان سخنرانی‌ها، برنامه جلسه همه کاروان‌های شهرستان، امامت نمازهای ایام تشریق در چادر آقایان و خانم‌ها، زمان رفتن برای رمی جمرات، زمان انجام اعمال پنج گانه مکه، زمان و راه کوچ از منی.

۱۱) نسبت به قربانی و نیابت دادن به مدیر و هر که او صلاح می‌داند در انجام قربانی و بیان احکام مربوط به قربانی ضروری است.

۱۲) در زمان فاصله بین عمره تمنع و حج تمتع زائر از تراشیدن سر و انجام عمره مفرد اجتناب کند گاهی زائر به اهل سنت نگاه می‌کند و بین انجام عمره و حج اقدام به سرتراشیدن می‌کند که اشکال دارد.

۱۳) تشکیل جلسه ویژه بانوان در کاروان‌هایی که معینه ندارد و توجیه کامل آنان نسبت به وظایف در عرفات، اضافه عرفات به مشعر، وقوف در مشعر، رمی جمره عقبه در شب.

احرام حج

گاهی ساده دانستن اعمال موجب غفلت از تذکرات و توصیه‌های مربوطه می‌شود و دیده شده که برخی از آقایان بعد از احرام لباس دوخته به تن دارند. بنابراین صرف انجام و تسلط اجمالی مجازی بر بی‌دقی در اعمال نمی‌شود.

میقات احرام حج به فتوای برخی از مراجع تمام شهر مکه است ولی بهترین مکان مسجد الحرام است. مناسب است در صورتی که محل اسکان زائر به مسجد الحرام نزدیک باشد و زائران از توانایی پیاده روی برخوردار باشند در مسجد الحرام محرم شوند.

قابل یادآوری است که بعضی از مراجع تقلید استظلال در مکه در روز را جائز نمی دانند یا به صورت فتوا و یا احتیاط واجب رعایت فتوای مراجع زائران در بازگشت از مسجد الحرام در حال احرام قابل دقت است.

در احرام حج که انجام یکی از فروع دین اسلامی شایسته است زمینه سازی و توجه بیشتری شود چون این عبادت در عمر یکبار انجام می شود و هشیار سازی زائر در رعایت صحیح به جا آوردن اعمال و مناسک حج ضروری است زیرا بی دقتی ممکن است به بطلان حج و یا تکرار بعضی از اعمال منجر گردد. یادآوری نیت بویژه برای نائبان مورد تأکید است.

احرام را پس از یکی از ادعیه صحیفه سجادیه بویژه دعای ۱۶ و یا ۳۸ و یا ۵۱ و یا مناجات التائبين و یا شاکرین و ترجمه کردن آن برای زائران عملی سازند که بسیار روح بخش و در آستانه انجام مناسک حج جهت دهنده خواهد بود.

یادآوری داده های الهی از جمله توفیق تشرف و آرزو داشتن صدها میلیون انسان نیز موجب استفاده صحیح از فرصلات می شود.

وقوف در عرفات

برای رفتن به عرفات لازم است وسائل ضروری را همراه بردارند . همراه داشتن یک پارچه اضافی جهت روانداز و یا در صورت نجس شدن لباس احرام کار پسندیده ای است.

- در سال های اخیر زائران بسیاری از کشورها در محدوده معینی از عرفات وقوف می کنند. توجیه زائران نسبت به دور نشدن از محل اسکان مورد تأکید است. بدیهی است خروج از عرفات قبل از مغرب کار حرام و کفاره دارد.

- نظر به اهمیت سرزمین عرفات که فرمود: الحج عرفه و همه حاجیان در وقوف عرفات حضور دارند نیاز است معرفت زائر را ارتقاء بخشنند تا درک واقعی انجام گیرد.

- در عرفات یاد حضرت امام حسین(ع) و دعای عرفه آن حضرت و امام سجاد علیها السلام مورد تأکید و سفارش است.
- هرچند ثواب عبادت در عرفات به مقدار مسجدالحرام نیست ولی یادکردن و خواندن نماز به نیت کسانیکه از دنیا رفته‌اند و به حج مشرف نشده‌اند کار مطلوبی است.
- باید صبورانه در عرفات ماند تا نوبت خروج و افاضه کاروان از عرفات فرارسد بدیهی است عجله و بی‌قراری برای رفتن به مشعرالحرام جز زحمت نتیجه‌ای به دنبال ندارد.
- باید توجه داد که عرفات خارج حرم است و جمع‌اوری ریک برای رمی جمرات از عرفات صحیح نیست.
- بیترین محل برای جمع‌اوری کنار کوه‌های شهر مکه یا مشعرالحرام است.
- حضور در مراسم برائت از مشرکین در صبح روز عرفه در محل خمیه‌های بعثه مقام معظم رهبری مدظله و دعای عرفه در بعد از ظهر این روز خاطرات خوبی را برای زائران به همراه خواهد داشت.
- تذکر این که کندن گیاه در عرفات و یا شکستن شاخه‌های درخت‌ها برای محرم جایز نیست.
- اعلام نیت وقوف و ماندن در عرفات را قبل از فرارسیدن ظهر به زائران یادآور شویم تا اگر کسی هنگام اعلام نیت در خیمه نبود دچار وسواس و شک نگردد. هرچند حضور افراد در صحرای عرفات صرفاً جهت وقوف از ظهر روز نهم تا مغرب می‌باشد.
- هرچند استحباب نماز مغرب و عشای شب دهم (شب عید قربان) در مشعرالحرام وارد شده ولی چون همه نمی‌توانند در وقت مطلوب در مشعر نماز مغرب و عشا را بخوانند بهتر است آقایان زائر قبل از مغرب روز عرفه خود را برای نماز جماعت مغرب و عشا در سرزمین عرفات و در اول وقت آماده کنند تا پس از انتقال بانوان زائر به مشعر و منی نوبت انتقال آقایان فرارسد.
- حدود عرفات با تابلوهای زرد رنگ علامتگذاری شده است که باید زائر از این حدود خارج گردد.
- طرف محراب مسجد نمره در عرفات خارج از عرفات است در صورتی که فردی داخل مسجد رفت پرهیز از رفتن به سمت محراب برابر با احتیاط است.
- به آقایان تأکید شود چون روزهای هشتم، نهم و دهم در لباس احرام هستند ضمن توجه به محرمات احرام نسبت به محکم بودن لباس احرام و پیدا نبودن بدن و بویژه در مرآی بانوان اطمینان حاصل نماید.

وقوف مشعر

- درک وقوف مشعرالحرام سومین عمل از مناسک حج در دو نوع وقوف واجب و وقوف رکنی برای عموم آقایان ممکن است. شایسته است نیت وقوف مشعرالحرام در بدو ورود به مشعر برای زائر یادآوری شود تا در صورت خواب ماندن زائر و یا اگر در جمع همسفران نباشد مشکلی بر او پیش نیاید.
- محل تجمع زائران ایرانی در شرق مشعرالحرام است و برای ورود به منی باید پس از نماز صبح به سوی غرب مشعرالحرام به سمت منی حرکت کند تا بتواند حدود سه کیلومتر طول مشعر الحرام را تا طلوع آفتاب پشت سرگذار و در زمان مناسب ادامه اعمال را انجام دهند.
- محل تجمع زائران ایرانی داخل محوطه محصور به فنس است پیش‌بینی نیازمندی‌های در شب مشعر اقتضا می‌کند زائران نیازهای اولیه خود بویژه مقداری آب یا تنقلات را به همراه داشته باشند و بخشی از شب دهم (شب عید قربان) را با یاد خدا، عبادت و ادعیه مربوطه سپری کنند. پس از عرفات معنویت مشعرالحرام در شب دهم بسیار بالاست.
- در عرفات و مشعرالحرام مصرف آب و غذا باید کاهش یابد تا زائران هم به عبادت برسند و هم گرفتار سرویس‌های بهداشتی شلوغ و کثیف و آسوده نگردند.
- یکی از راه‌های رسیدن به مشعرالحرام از طرق مشات (راه پیاده‌گان) است در صورتی افرادی علاقمند باشند از طریق المشاة مسیر بین عرفات تا مشعرالحرام را طی کنند نیاز است بعد از نماز مغرب و عشا در عرفات خود را به طریق المشاة شمالی که جنوب محل وقوف ایرانی‌ها در عرفات است رسانده و از آن راه بعد از ۵ کیلومتر خود را به مشعرالحرام برسانند. لازم به یادآوری است در نزدیکی مشعر بر اثر ازدحام زیاد حاجیان عبور به کندي انجام می‌گيرد.
- بهترین نقطه وقوف در مشعرالحرام وسط وادی است که حدود مسجد مشعرالحرام است.
- پل یا جسر ملک فیصل در غرب مشعرالحرام که نزدیک آن چادرهایی برای بیوت‌های زائران دیده می‌شود جزء مشعرالحرام است و مشعر الحرام پس از حدود ۸۰۰ متر ادامه دارد تا به تابلوهای نهایه المزدلفه برسد.

- جمع کردن سنگ جهت رمی جمرات در مشعرالحرام مستحب است ولی دقت شود با وسیله‌ای از داخل زمین سنگ و ریگ‌ها را خارج کنید و این کار با دست انجام نشود چون امکان زخمی شدن دست، آلودگی و میکروبی شدن آن نیز وجود دارد.

- محدوده مشعرالحرام با تابلوها علامتگذاری شده، شرق مشعر مأذمين (تنگراه شرق مشعر) و غرب آن وادی محسن و شمال آن جبل ثیر و جنوب آن ارتفاع جنوب مشعر الحرام است.

- بانوان در وقوف مشعر به اقل مسمای وقوف بسنده می‌کنند. بنابراین لازم است روحانیون و معینه کاروان نسبت به توجیه کامل بانوان اقدام نمایند تا هنگام حضور چند دقیقه‌ای در مشعر الحرام نیت وقوف داشته باشند و از انجام این واجب از اعمال حج غفلت نکنند.

- بهره‌گیری از آیه مربوط به مشعرالحرام: **فَإِذَا أَفْضَلْتُمْ مِنْ عِرَافَاتِ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَسْعُورِ الْحَرَامِ وَ اذْكُرُوهُ كَمَا هُدِاكُمْ وَ انْكُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمْنَ الظَّالِمِينَ ثُمَّ افِيضُوا مِنْ حَيْثِ افْاضَ النَّاسُ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ**. بقره ۱۹۸ ذکر، گرامی داشت نعمت هدایت، حرکت مانند سایر بندگان خدا و استغفار.

اعمال سرزمین منی

۱) نقشه منی و راه‌های متنهی به قربانگاه به طور دقیق و واضح تهیه شود و نزدیکترین ، خلوت‌ترین و مناسب‌ترین راه‌های رسیدن به جمرات مشخص و زائران را توجیه کنند.

۲) در صورت امکان خوب است زائر شب عرفه را در منی به طاعت الهی مشغول باشد. و نمازها را در مسجد خیف به جا آورد و بعد از طلوع آفتاب به سوی عرفات حرکت کند. البته در شرایط موجود انجام این کار برای تعداد اندکی از زائران میسر است.

۳) برنامه‌های ایام حضور در منی را با معین و مدیر، برنامه‌ریزی کرده و به اطلاع زائران برسانند؛ برای سخنرانی ؛ ادعیه، رمی جمرات ، پذیرایی و خاموشی جهت استراحت و ... زمان در نظر گرفته شود.

به بانوان تأکید شود در حفظ حجاب خویش در چادرهای منی دقت کنند ، زیرا چادرها حفاظت مطلوب ندارند.

۴) اگر افرادی برای قربانی به مسلح های جدید که خارج منی است رفتند توجیه شوند که نمی توانند کنار مسلح حلق یا تقصیر کنند چون محل حلق و تقصیر باید داخل منی باشد.

۵) روحانیون محترم قبل از نهم ذی الحجه، زائران را برای بازدید از جمره و سنگ جمع کردن به منی نبرند، مگر آن که محدوده منی که خارج مکه محسوب می‌شود را بدانند و به آن قسمت نروند.

۶) کسانی که برای رفتن به منی از تونل ملک خالد وارد منی می‌شوند، پس از تونل از روی پل وارد دور برگردان سمت چپ شده و از آنجا به جمرات بروند.

البته پس از تونل بلافاصله سمت چپ مسیر پشت مسجد خیف نیز به سوی جمرات راه دارد ولی مقداری شلوغ است.

۷) در بازگشت از منی، زائران نیاز به استراحت و استحمام دارند تا خستگی ایام تشریق برطرف شود آنگاه با راهنمائی روحانی و همراهی مدیر و عوامل کاروان برای انجام اعمال به مسجدالحرام بروند.

۸) روحانی و مدیر و عوامل کاروان پس از آخرین زائر از احرام خارج شوند تا با زائرانی که اعمالشان تمام نشده همراهی کرده باشند.

۹) مستحبات مسجد خیف برای زائر اطلاع رسانی شود:
يَسْتَحِبُ لِمَنْ أَقَامَ فِي مِنْيٍ أَنْ يَصْلِي صَلَوَاتَهُ (الواجِهَةُ وَالْمُسْتَحْجَةُ) فِي مسْجِدِ الْخِيفِ وَأَفْضَلُ مَحَلٍ فِيهِ مَصْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَهُوَ مِنَ الْمُنَارَةِ إِلَى نَحْوِ مِنْ ثَلَاثَيْنِ ذَرْعًا بِاتِّجَاهِ الْقَبْلَةِ وَمِنَ الْيَمِينِ وَالشَّمَاءِ وَالخَلْفِ نَحْوًا مِنْ ذَلِكَ.

«من صلی في مسجد مني مائة رکعة قبل أن يخرج منه عدلت عبادة سبعين عاماً».

التسبيح (سُبْحَانَ اللَّهِ) مائة مرة، وقد ورد في الحديث: «من سبّح اللَّهَ فِي مسْجِدِهِ مِنْيٍ مائة تسبيحة كتب اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ أَجْرُ عَنْقِ رَقْبَةٍ».

«من هَلَّ اللَّهُ فِيهِ (أَيِّ مسجدِ مني) مائة مَرَّةٍ عَدْلَتْ إِحْيَاءُ نَسْمَةٍ».

«من حمد اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ [أَيِّ مسجدِ مني] مائة مَرَّةٍ عَدْلَتْ أَجْرُ خَرَاجِ الْعَرَاقِينَ [يَتَصَدَّقُ] فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

ادعية و آداب الحرمين في العمرة المفردة / ۳۶۵

۱۰) اميدوار سازی زائر به عنایات الهی امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«إِذَا أَفَاضَ الرَّجُلُ مِنْ مِنَى وَضَعَ يَدَهُ مَلَكٌ فِي كَتِفِيهِ ثُمَّ قَالَ اسْتَأْنِفْ» المحسن، ج ۱، ص ۱۴۱، روایت ۱۸۷

امام رضا علیه السلام نیز فرمود:

«الْعِلَّةُ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا سُمِّيَتْ مِنِّي مِنِّي أَنَّ جَبَرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ هُنَاكَ لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَمَنَّ عَلَى رَبِّكَ مَا

شِئْتَ...»

(۱۱) شایسته است حتی المقدور روحانی نیز بعد از ذبح قربانی سرش را بتراشد . سر تراشیدن دارای اسراری

است هم رحمت خدا را در پی دارد. که از رسول خدا صلی الله علیه و آلہ نقل شده است ایشان در دعای

خویش سه مرتبه محلقین را دعا فرمود و هم روحانی خوب است در کارهای مستحب پیشگام و الگو باشد.

(۱۲) مناسب است در منی از ایات سوره صفات پیرامون گفتگوی حضرت ابراهیم و ذبح حضرت اسماعیل

علیهم السلام و تفسیر آن صحبت شود:

«٩٩ ﴿ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ ۱۰۰ ﴿ رَبَّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾ ۱۰۱ ﴿ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ

۱۰۲ ﴿ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنْيَ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعُلْ مَا تُؤْمِرْ

سَتَجْدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ .»

و نیز در مورد ایات سوره برائت که علی علیه السلام به فرمان پیامبر صلی الله علیه وآلہ در سال نهم در منی خوانند: «بِرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ . فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُحْكَمُ الْكَافِرِينَ . وَإِذَانُ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحِجَّةِ الْأَكْبَرِ إِنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشَّرَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعِذَابٍ أَلِيمٍ».

برای بهره برداری مناسب به کتاب با قرآن در سرزمین وحی ص ۶۰ تا ۷۰ تأثیر اکبر دهقان مراجعه کنید.

از جمله روایات مناسب در منی خطبه پیامبر اعظم (ص) در مسجد خیف است که پیامبر(ص) به ۶ نکته اشاره

فرمود: نَصَرَ اللَّهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا وَبَلَّغَهَا مَنْ لَمْ يَسْمَعَهَا إِلَى أَنْ قَالَ الْمُسْلِمُونَ إِخْوَةٌ تَكَافَافُ دَمَاؤُهُمْ وَيَسْعَى

بِذَمَتِهِمْ ادْنَاهُمْ... (وسائل الشیعه حدیث ۳۵۱۸۶)

همچنین به اشعار معروف تائیه دعبدل خزاعی شهید سال (۲۴۶ھ) که برای حضرت رضا علیه خواند و نقل شده

حضرت گریستند و خانم‌ها نیز گریستند اشاره شود. (فبکی وبکت معه النسوة).

ومنزل وحي مقفر العرصات

مدارس آيات خلت من ثلاثة

وبالركن والتعرييف والجمرات

آل رسول الله بالخيف من مني

وحمزة والسد جاد ذي الثغرات

ديار علي والحسين وجعفر

ولهم تعزف للأيام والسنوات

ديار عفاه اكل جون مبارد

الغدیر ج ۳: ۳۹۹

(۱۳) مستحب است پس از اعمال منی در روز عید به مکه برای انجام بقیه اعمال برود ولی به دلیل ازدحام زیاد مناسب است کاروانهایی که پس از ایام تشریق باید به مدینه یا به ایران بروند، به زائران خود توصیه کنند به صورت گروه های کوچک بعد از بیتوته نیمه اول شباهای یازدهم و دوازدهم برای انجام اعمال باقی مانده به مکه بروند. زیرا در ایام تشریق مسجدالحرام برای اعمال ، پس از نیمه شب در این دو شب خلوت تر است.

(۱۴) در حج و در منی گاهی خستگی، گرما و تنگی مکان موجب تنفس و بگو مگو بین زائران می شود این امر نزد افراد مُسِّین و ناتوان و عصی بیشتر خود را نشان می دهد. روحانی با آمادگی قبلی و توجیه زائران باید آرامش و هم دلی را در کاروان حاکم سازد. و در انجام این امر همه نازیبایی ها را به جان بخرد.

(۱۵) بازگشت و نَفْرٍ از منی به صورت پیاده در روز دوازدهم ، به ترتیب برای ساکنین میدان معابده ، ششه و پل روضه از غرب منی ، برای ساکنین اطراف جفالی و الیک عزیزیه از غرب منی و شارع صدقی ، برای ساکنین اطراف شارع ملک خالد و شارع عبدالله خیاط قبلي از طریق تونل ملک خالد ، و برای ساکنین آخر عزیزیه و آخر شارع عبدالله خیاط از طریق پل ملک عبدالعزیز و سایر مناطق و سالخوردگان به صورت سواره منتقل می شوند.

(۱۶) برای رفتن به جمرات شناسائی راههای وسط که به طبقه پائین حمرات متنه می شود لازم است. ضمنا راههای کنار سمت راست و چپ (شمالي و جنوبي) در سال های اخیر تغییر مسیر کرده .

(۱۷) جایگزین بیتوته منی با عبادت تمام شب در مکه مانع ندارد ولی چون ماندن در منی از عبادت در مکه افضل است و از طرفی عموم زائران نمی توانند تمام شب بیدار و به عبادت مشغول باشند این جایگزینی پیشنهاد نمی شود.

زمان نفر از منی در بعد از ظهر روز دوازدهم است ولی بیرون رفتن از حدود منی پیش از ظهر با قصد بازگشت به منی پیش از ظهر اشکال ندارد. و یا اگر از جمره عقبه که نهایت حد غربی منی است بگذرد و برگرد اشکال ندارد، چون قصد کوچ از منی را نداشته.

(۱۸) توجه داشته باشید کسانی که در حج پیش از رفتن به عرفات حداقل ده روز در مکه اقامت داشته اند نمازشان تمام است و در عرفات، مشعر و منی و بعد از بازگشت به مکه نیز باید نماز را تمام بخوانند.

۱۹) در حج تمتع، زائران، شبانه به عرفات و مشعر می‌رود و سرزمین منی را نیز به دلیل ازدحام نمی‌توانند بازدید

کنند. کاروانهایی که پس از اعمال در مکه فرصتی کافی دارند، مناسب است زائران علاقه‌مند خویش را با هزینه خود آنان یک بار مانند عمره به دیدن این اماکن ببرند و روحانی در هر مورد توضیح دهد.

۲۰) ترتیبی اتخاذ شود که تمام اعمال در روز عید قربان انجام داده شود، لذا پس از ورود به منی و صرف صبحانه و آماده شدن زائران آنها برای رمی جمره عقبه اقدام کنند چون اگر تاخیر شود و رمی به ظهر یا بعد از ظهر بیافتد ممکن است اعمال روز دهم در زمان خود واقع نگردد.

۲۱) مناسب است در تردد در غرب جمره عقبه از مسجد البیعه دیدار و نسبت به دور اندیشی و تلاش‌های پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله و بیعت‌های اول و دوم در سال‌های دوازدهم و سیزدهم بعثت برای زائران صحبت شود.

۲۲) توجیه زائران در رعایت حقوق یکدیگر در تنگنای منی و تقسیم زائران برای انجام اعمال می‌تواند در تسهیل امور و آسایش و گشایش جا برای آنان مؤثر باشد.

اعمال مکه

۱) چون اعمال مکه (طواف‌ها و نمازهایش و سعی) را با لباس دوخته انجام می‌دهیم از رعایت شروط لباس طواف کننده غافل نشویم.

۲) در صورت طواف در روز برای جلوگیری از تابش آفتاب می‌توان از چتر استفاده کرد.

۳) به زائرانی که هنوز اعمال مکه را انجام نداده اند تذکر داده شود از خوردن زعفران و ادویه‌جات معطر خودداری کنند.

۴) برای انجام اعمال مکه تا پایان ذی حجه وقت باقی است، بنابراین کسانی که نمی‌توانند اعمال را در شلوغی انجام دهند و فرصت کافی برای بازگشت از مکه دارند صبر کنند، تا وقتی که مطاف خلوت شده اعمال را به جا آورند.

۵) با پایان یافتن اعمال مکه و اتمام سیزده عمل حج تمتع وظیفه حاجی در حفظ، نگهداری و تقویت یافته‌های سفر دو چندان می‌گردد.

چند تذکر در اعمال کودکان:

- کودک پسر باید ختنه شده باشد.

- هر مقدار از اعمال را که می تواند باید خودش بجا آورد و بقیه را با کمک یا از طرف او انجام دهند.
- لباس احرام تا پایان اعمال پاک باشد.
- در حال طواف با طهارت باشد.
- در حال طواف و سعی باید بیدار باشد.
- در حال طواف شانه چپ کودک به طرف کعبه باشد.
- نماز طواف را اگر می تواند خودش بخواند و کسی هم به نیابت از او بجا آورد.

باید های روحانی کاروان در اماکن :

۱) مخاطب شناسی:

روحانی کاروان باید مخاطب خود را بشناسد شناخت روحیات، نیازهای فکری و معنوی، علاقمندیهای مخاطب در انتخاب مکان مورد بازدید و یا انتخاب سوژه ها و یا زاویه های مطالب و نتیجه گیری آن بسیار مهم و موثر است

ایثار امیر المؤمنین علی (ع) در لیله المبیت (محل میت در خانه پیامبر (ص) و در نزدیکی مولدهالنی (ص) بوده) فدایکاری عظیمی بوده ولی نوع بانوان درسی که از فدایکاری خدیجه کبری سلام الله علیها در خدمت به پیامبر (ص) و اسلام می گیرند نسبت به ایثار علی (ع) بیشتر است .

و یا روحیات جوانان خواهان سوژه های حماسی، پرشور و مبتکرانه است آن مقداری که سوژه های حماسی بدرا، احد، حمراء الاسد و احزاب برای آنان جاذبه دارد . صلح حدیبیه و یا غزوه حین با جایگاه بلندی که در روایات دارد جاذبه ندارد و عموم مساجد و یا برخی از اماکن را به قصد بهره مندی از ثواب و یا اطلاع از علت تسمیه آن حضور پیدا می کنند. این در حالی است که گزارش های آماری نشان از این دارد که ایران اسلامی کشوری است، جوان و هرم سنی جمعیتی نشان می دهد بیش از نیمی از جمعیت کشور در ردیف سنی ۱۵ تا ۳۵ سال قرار دارد .

اگر امار یاد شده را با برش علمی و تحصیلاتی ملاحظه نماییم ، به امار ۸۵٪ در تحصیلات متوسطه و بیش از ۱۱٪ سطوح عالی دست می یابیم که نشان دهنده‌ی جمعیتی جوان ، پر انرژی ، پرسشگر و در جستجوی لایه‌های پنهان حقایق دینی است .

(کتاب مقدمه‌ای بر مخاطب و مخاطب شناسی صفحه‌ی ۶۴ ناشر ، اداره‌ی کل پژوهش و آموزش سیما) از این رو مخاطب شناسی در بهره‌وری بهتر و بیشتر از سفر ضروری است .

۲) شناسایی اماکن :

با انکه اماکن اسلامی در طول تاریخ به شیوه‌های مختلف تبیین شده است ولی همچنان برخی از اماکن در هاله ایی از ابهام یا مجھول باقی مانده است . شناسایی اماکن به صورت صحیح و کنار زدن پرده‌ی ابهام از اماکن نیز یک ضرورت است . همانگونه که علامه‌ی معاصر سید جعفر منصی عاملی کتاب گران سنگ «الصحيح من سیرة رسول اعظم (ص)» را به رشته‌ی تحریر اورد . نیاز است محقق یا محققوینی کتاب «الصحيح من اثار الاسلامی» را تحقیق کرده و به جامعه‌ی علاقمند ارائه دهند .

اختلافات در اقوال در مورد اماکن ریشه در نگرش تاریخ نگاران ، حب و بغضها و مداخلات دستگاه‌های حکومتی و یا تغییرات و محاسبات هر زمان داشته و دارد . (تاریخ مکه المکرمه قدیماً و حدیثاً-محمد الیاس عبدالغنى صفحه‌ی ۷) .

وقتی حلبی خدمت امام صادق (ع) رسید ، حضرت از او سئوال فرمودند : «هل اتيتم مسجد قبا او مسجد الفضیخ او مشربة ام ابراهيم؟» پاسخ داد بلی و امام فرمود : «اما انه لم يبق من اثار رسول الله (ص) شى الا و قد غير غير هذا» (کافی جلد ۴ صفحه‌ی ۵۶۱)

حضور پیدا کردن در اماکن موضوعیت دارد و نمیتوان به صرف مطالعه آثار بسنده نمود . علی (ع) در نامه‌ای که به امام مجتبی (ع) نوشته اند متذکر گردیده اند : «و سر فى ديارهم و آثارهم فانظر فيما فعلوا و عما انتقلوا واين حلّوا ونزلوا ...» (نهج البلاغه نامه‌ی ۳۱) .

نفس حضور در اماکن و شناسایی آن تأثیرگذار و عبرت آموز است .

۳) مستندبودن مطالب:

در گذشته‌ی زمان بسیاری از مردم سابقه‌ی تشرف به حرمین شریفین نداشتند و کتب مرتبط با مباحث پیرامون اماکن و اثار، اندک و مختصر بود ولی با گسترش تشرف زائران و تدوین کتب و لوح‌های فشره و رسانه‌های مکتوب و تصویری، اطلاعات مردم را بالا برده و نمی‌توان بدون مطالعه و یا غیر مستند برای زائران صحبت کرد بهترین و بیشترین کتاب تأثیر گذار در بیان اماکن و درسهای آن، قران و پس از آن احادیث معصومین (ع) است.

قرانی که حرمین سرزمین نزول آن است و ایات در همین صفحات، کوه و شعب و دشت نازل گردیده است. ایات بعثت، هجرت، مقاومت، غزوت بدر، احد، خندق، خیبر، فتح مکه، حنین و ... (ایات مرتبط با بعثت سوره اقراء / هجرت و لیله المبیت بقره ۲۰۷ و توبه ۴۰ / ساخت مسجد قبا توبه ۱۰۸ / تغییر قبله سوره بقره ۱۴۳) غزوه‌ی بدر سوره‌ی انفال ایات ۷ تا ۲۱ و سوره‌ی ال عمران ۱۲۱ تا ۱۳۰ / غزوه‌ی احد و حمراء الاسد سوره‌ی ال عمران ۱۴۰-۱۷۵ / حفر خندق سوره نور ۶۲ و ۶۳ / غزوه‌ی خندق سوره‌ی احزاب ۲۲-۹ / صلح حدیبیه سوره‌ی فتح / غزوه‌ی حنین سوره‌ی توبه ۲۵ / اعلام برائت از مشرکین سوره‌ی توبه ۵-۱ / مبارله سوره‌ی ال عمران ۶۱) و... همه و همه درسهای ماندگاری است که در محل نزول خود تأثیر بیشتری دارد.

اگر روحانی کاروان موارد آیات نازله را از روی قرآن برای زائران بخواند و توضیح دهد، دلپذیرتر خواهد بود؛ چنان که امام علی (علیه السلام) فرموده است: *مَنِ اتَّخَذَ قَوْلَ اللَّهِ حُجَّتَهُ هُدِيَ إِلَى الَّتِي هِيَ أَقَوْمٌ* عيون الحكم و المواقظ، کلمه ۷۵۵۳

و همچنین از احادیث شریف معصومین که در جای جای کتب حدیث آمده می‌توان بهره برد برای ملاحظه می‌توانید به بحار الانوار جلد‌های ۲۰ و ۲۱ و ۱۰۰ و یا کتاب ارشاد مفید و یا جلد ۴ فروع کافی پیرامون اماکن اسلامی مراجعه کنید.

مستند سازی محفوظات نیز مورد تأکید و سفارش است بسا محفوظات انسان هیچ استناد متقنی ندارد و انسان مصدق کلام علی (ع) است که فرمودند:

اَنَّ الْجَاهِلَ مَنْ عَدَّ نَفْسَهُ بِمَا جَهَلَ مِنْ مَعْرِفَةِ الْعِلْمِ عَالَمًا وَ بِرَايَهِ مَكْتَفِيًّا فَمَا يَزَالُ لِلْعُلَمَاءِ مَبْاعِدًا وَ عَلَيْهِمْ زَارِيًّا ... فَإِذَا وَرَدَ عَلَيْهِ مِنَ الْأَمْوَارِ مَا لَمْ يَعْرِفْهُ وَ كَذَّبَ بِهِ وَ قَالَ بِجَهَالَتِهِ مَا اعْرَفُ هَذَا ! مَا أَرَاهُ كَانَ وَ مَا اظَنَّ أَنْ يَكُونَ وَ أَنَّى كَانَ ؟ وَذَلِكَ لِثَقَتِهِ بِرَايَهِ وَ قَلْةِ مَعْرِفَتِهِ بِجَهَالَتِهِ ... تَحْفَ الْعُقُولِ ۷۳

و گاهی افراد تحصیل کرده کاروان مستند سخن روحانی را جویا می شوند بدیهی است پاسخ به این که : در کتب اماکن آورده‌اند، برخی اینگونه اظهار نموده‌اند و... دیگر جواب نمی دهد زیرا برخی از زائران نسبت به نویسنده‌گان و یا مطالب نقطه نظر دارند که لازم است روحانی خود را از پیش برای پاسخ آماده کند.

۴) تهیه جُنگ سوزه اماکن :

واقیعی که در یک غزوه و یا مکانی رخ داده است از زاویه های مختلف قابل بررسی ، مطالعه و عبرت آموزی است برای نمونه به غزوه‌ی احمد اشاره می شود مردم را در این غزوه از زاویه های مختلفی میتوان گروه بندی کرد.

الف: اصحاب در آئینه آزمون :

مسلمین در آزمون غزوه احمد ۶ گروه شدند :

گروه اول : آنان که از میان راه بازگشتند مانند عبدالله بن ابی قران در نکوهش اقدام آن روزشان می فرماید : انَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ التَّقْوِيَّةِ الْجَمِيعُونَ إِنَّمَا اسْتَرْلَهُمُ الشَّيْطَانُ بِعِظَمَ مَا كَسَبُوا وَ لَقَدْ عَفَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ اللَّهُ غَفُورٌ
حليم (آل عمران: ۱۵۵) کسانی از شما که در روز رویرو شدن دو جمعیت با یکدیگر فرار کردند، شیطان آنها را بر اثر بعضی از گناهانی که مرتکب شده بودند به لغش انداخت و خداوند آنها را بخشید و او آمرزنده‌ی بردبار است. به گفته‌ی برخی از مفسران این آیه درباره‌ی آن گروه از صحابه نازل شد که شایعه‌ی قتل پیامبر

در احمد آنان را به فرار از جبهه واداشت (الدر المنشور ج ۲، ص ۸۹ و تفسیر ابن کثیر ج ۱، ص ۴۲۸)

گروه دوم : کسانیکه برق دنیا طلبی آنها را از توفیق اطاعت از رسول الله ص محروم کرد (امام علی (ع) می فرمایند : أَكْثَرُ مَصَارِعِ الْعُقُولِ تَحْتَ بُرُوقِ الْمَطَامِعِ) نهج البلاغه حکمت ۲۱۹

سنگر خویش را رها کرده ، دنبال غنیمت رفتند و از دستور پیامبر نسبت به حفظ سنگر و محل رزم خویش سرپیچی کردند قران می فرماید: حَتَّىٰ إِذَا فَشَّلْتُمْ وَ تَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَ عَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَكُمْ مَا تَحْبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ

الدنيا و منکم من یرید الآخرة ... سوره ال عمران ۱۵۲

گروه سوم : کسانیکه با شایعه کشته شدن پیامبر (ص) روحیه‌ی خود را از دست داده و فرار کردند هرچند پیامبر(ص) را زنده دیدند قران می فرماید : إِذْ تُصْعِدُونَ وَ لَا تَلْوُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَ الرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ ...

هنگامی که از کوه بالا می رفتید و به پشت سر خود نگاه نمی کردید در حالی که رسول خدا ص از پشت سر فریاد می زد که: **إِلَيْ عِبَادَ اللَّهِ إِلَيْ عِبَادَ اللَّهِ، أَنَا رَسُولُ اللَّهِ بَنْدَكَانْ خَدَا بَهْ سَوَى مَنْ بازگردید به سوی من**

بازگردید من رسول خدایم. سوره ال عمران آیه ۱۵۳ بحارالأنوار، ج ۲۰، ص ۳۰

افرادی سست ایمان بودند وقتی که روی کوه احمد مستقر شدند گفتند: لیت لَنَا رَسُولًا إِلَى عَبْدَ اللَّهِ بْنِ أَبِي إِيَّاٍ سَفِيَّاً كاش کسی را پیش عبدالله بن ابی سفیان کاش کسی را پیش عبدالله بن ابی می فرستادیم تا برای ما از ابوسفیان امان بگیرد.

و یا گفتند:

يا قَوْمٌ إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ فَارْجِعُوا إِلَى قَوْمِكُمْ قَبْلَ أَنْ يَأْتُوكُمْ فَيَقْتُلُوكُمْ اکنون که محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) کشته شد، شما به سوی قوم خود (قریش) برگردید قبل از آنکه به شما برسند و شما را بکشند. طبری، تاریخ، ج ۲، ص ۳۸۲؛ ابن کثیر، تاریخ، ج ۴، ص ۲۳

گروه چهارم : سبکبالان عاشق که جان خویش را در حفظ دین خدا فدا کردند. قرآن می فرماید : وَ لَا تَحْسِنَ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْياءً عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (۱۶۹) فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ يَسْتَبِشُرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحُقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَا حَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْرُثُونَ (۱۷۰) يَسْتَبِشُرُونَ بِنِعْمَةِ مِنَ اللَّهِ وَ فَضْلٍ وَ أَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ (۱۷۱)

(ای پیامبر) هرگز گمان میر آنها که در راه خدا کشته شده‌اند مردگانند، بلکه آنها زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند. ۱۶۹ آنها به خاطر نعمت‌های فراوانی که خداوند از فضل خود به آنها بخشیده است خوشحالند و به خاطر کسانی که (مجاهدانی که) بعد از آنها به آنان ملحق نشدند (نیز) خوشوقتند (زیرا مقامات بر جسته آنها را در آن جهان می‌بینند و می‌دانند) که نه ترسی بر آنها است و نه غمی خواهند داشت. ۱۷۰ و (نیز) از نعمت خدا و فضل او (نسبت به خودشان خوشحال و مسرور می‌شوند و (می‌بینند که) خداوند پاداش مؤمنان را ضایع نمی‌کند (نه پاداش شهیدان و نه پاداش مجاهدانی که شهید نشدند). ۱۷۱

گروه پنجم : جانبازان و ایثارگران سرفراز که پیامبر را در ادامه‌ی غزوه احمد و مرحله‌ی دوم این عملیات در حمراء الاسد همراهی کردند . قرآن می فرماید : **الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَ الرَّسُولُ مَنْ بَعْدَمَا اصْبَهُمُ الْقَرْحَ لِلَّذِينَ احْسَنُوا**

مِنْهُمْ وَ اتَّقُوا أَجْرًا عَظِيمًا ...سوره ال عمران ۱۷۲ تا ۱۷۴

گروه ششم : یاران بی بصیرت یا پیاده نظام دشمن ، خودیهای نادان که به دنبال تضعیف روحیه ای مسلمانان و تبرئه ای کم کاری خود بودند و از بصیرت شناخت اهداف پیامبر(ص) محروم بودند . قرآن میفرماید : **الذین قالوا لاخوانهم و قعدوا لوا طاعوننا ما قتلوا قل فادرءوا عن انفسکم الموت ان كنتم صادقين سوره ال عمران ایه ۱۶۸ و آگاه باشید که « ما اصابکم یوم التقى الجمuan فباذن الله و ليعلم المؤمنين ...» (ال عمران ایه ۱۶۶ و ۱۶۷**

این شش گروه امروز هم در هر واقعه و نبرد و فتنه ایی می تواند وجود داشته باشد. راستی تا کنون فکر کرده ایم اگر در غزوه احد در خدمت پیامبر خاتم صلوات الله علیه وعلی اله بودیم جزء کدام گروه قرار می گرفتیم و امروز جزء کدام گروه؟

ب : مDAL آوران غزوه ای احد :

گروه اول، پایمردان:

(۱) سیدالشهداء حمزه بن عبدالمطلب او که پیامبر(ص) او را با عنوانهای اسدالله، اسد رسوله، فاعل الخيرات، کاشف الكربات، ذاب عن وجه رسول الله خواندند (ذخائر العقبی، ص ۱۸۱) و بر پیکر او هفتاد نماز خواندند و م DAL درخشنان سیدالشهداء در اسلام به او اختصاص یافت.

(۲) جوانمرد احد که در نبردهای دیگر نیز م DAL هایی به م DALهایش افزوده شد . علی (ع) بود که م DAL « لا فتی الا علی لا سيف الا ذوالفقار » در احد به او داده شد ، عبد الله بن جحش پسر عمه ای پیامبر، حنظله ابن ابی عامر غسیل الملائکه و عمرو بن جموح با چهار فرزندش بویژه خلاد بن عمرو بن جموح و...هرکدام به نوعی درخشیدند . (مغازی جلد ۱ ص ۲۷۴).

گروه دوم ، بانوان : که در احد در خدمت رزمندگان اسلام فداکاری کردند مانند فاطمه زهراء (س) « و كانت فاطمه عليها اسلام بنته تغسل عنه الدم ...» (مجمع البیان جلد ۱ ص ۵۲۰ و جلد ۱ ص ۲۴۹) .

و نسیبه جراحه یا ام عماره، از پیامبر گرامی اسلام نقل است که : « **لِمَّاقَ نُسِيَّةٌ بَنْتُ كَعْبٍ الْيَوْمَ خَيْرٌ مِّنْ مَقَامِ فَلَانَ وَ فَلَانَ ...»** (مغازی جلد ۱ ص ۲۶۹) .

او در مرحله ای از جنگ با سپر خویش از پیامبر (ص) پاسداری کرد و مجروح شد. پیامبر (ص) درباره ای او فرمودند : «**الحمد لله الذي ظفرَكِ واقرَ عينكِ من عَدُوكِ و اراكِ ثاركِ بعينكِ**» (مغازی جلد ۱ ص ۲۷۰).

در غزوه احد حداقل ۱۴ خانم برای امور خدماتی لشکر از جمله ام ایمن، عایشه، حمنه بنت جحش، سمیرا بنت قیس و ام سلیم حاضر شدند (مغازی واقعی جلد ۱ ص ۲۵۰).

گروه سوم، حضور افراد به صورت خانوادگی در جنگ : علاوه بر پیامبر (ص) که با عمومی خویش حضرت حمزه بن عبد المطلب و عموزاده و داماد شان حضرت علی (ع) و عمه زاده هایشان زبیر بن عوام و عبد الله بن حجش و برخی از بستگان سبیل ... شرکت کرده بودند . عبد الله بن عمر و بن حرام(پدر جابر ابن عبدالله انصاری) با شوهر خواهرش عمر و بن جموح و چهار فرزند خواهرش در نبرد شرکت کردند که آن دو و خلداد ابن عمر و شهید شدند.

غَزِيَّةٌ وَ همسرش ام گماره و دو فرزندش در نبرد حضور داشتند پیامبر(ص) در مورد آنان دعا کرد :«اللهم اجعلهم رفقائی فی الجنۃ» (مغازی جلد ۱ ص ۲۷۳)

حضور پدر و پسر در دو جبهه ابو عامر فاسق در صف مشرکین و فرزندش حنظله غسیل الملائکه در جبهه توحید در عین حال ابو عامر خطاب به پیکر حنظله شیهد فریاد زد :«وَ اللَّهُ كَنْتُ لَبِرًا بِالْوَالَدِ ، شَرِيفُ الْخَلْقِ فِي حَيَاكَ وَ إِنَّ مَمَاتِكَ لَمَعَ سَرَّاهُ أَصْحَابَكَ وَ اشْرَافَهُمْ ...» (مغازی جلد ۱ ص ۲۷۴)

این زوایا که به عنوان نمونه مورد اشاره قرار گرفت در بسیاری از کاروان‌ها کارایی دارد . در جمع زائران کسانی هستند که علاقمند اطلاعات سیاسی زمان و قوع غزوه و یا جغرافیای میدان نبرد و یا گروه شناسی رزم‌نگان از نظر سنی و یا مهاجر و انصار هستند. بدیهی است روحانی کاروان باید زائران را به سمت وسوی درس‌های آموزنده غزوات راهنمایی کند و سؤال‌هایی در ذهن آنها ایجاد کند .

از جمله سوال‌ها علت اینکه پیامبر (ص) فرمود : هر کسی در مدینه به زیارت من بیاید ولی قبر عمومیم حضرت حمزه را زیارت نکند به من جفا کرده چیست ؟

چرا حنظله غسیل الملائکه شد و پدرش در صف دیگر بود ؟

راستی چه کسی راه و زمینه را برای دشمن هموار کرد تا حضرت حمزه و بیش از هفتاد نفر دیگر به شهادت رسیدند و پیامبر مجروح شدند ؟

تدبیر پیامبر(ص) در تعقیب دشمن و ماندن سه شبانه روز در حمراء الاسد چه دستاوردهایی داشت ؟

از این رو نیاز است روحانی کاروان چنگ سوزه برای هر مکان متناسب با ان تهیه کند و نسبت به اماکنی که در مدینه بوده و امروزه آثاری از آن به جا نمانده ولی دارای درس های آموزنده برای زائران می باشد در چنگ سوزه خود قرار دهند .

امروزه از اماکنی مثل مسجد فضیخ ، بستان سلمان ، بئر غرس ، مسجد شمس ، مقبره علی بن جعفر عریضی ، مصلای پیامبر (ص) در مشربه ای ام ابراهیم ، مقبره ای عبد الله بن عبد المطلب ، منطقه غزوه بنی نضیر و بنی قریضه و... آثاری در مدینه باقی نیست ولی درسهای هر کدام و واقعی که در این اماکن رخ داده است همچنان راه گشا است) .

۵) رعایت شرایط زمانی در بازدیدها : در شبانه روز ساعاتی برای بازدید اماکن و بهره بردن زائر وجود دارد که زائر کمتر خسته شده و یا زیر آفتاب قرار می گیرد و میتواند بیشترین استفاده کند و در عوض ساعاتی وجود دارد که اگر مورد استفاده ای زائر قرار گیرد به بیماری زائر و گرما زدگی منجر می شود از این رو ساعات اولیه ای روز و نزدیک غروب برای عموم بازدید ها مناسب ترین است . (صعود به جبل الثور صبح ها بعد از نماز صبح و به جبل النور بعداز نماز عصر بهترین زمان است .) لازم به یاداوری است که صعود به جبل النور بعد از بالا آمدن آفتاب و به جبل الثور قبل از ظهر و بعد از ظهر ها طاقت فرسا است و احتمال گرما زدگی در این زمانها بیش تر است .

۶) رعایت مقتضای حال در بازدید ها : رعایت مقتضای حال در بازدیدها ایجاب می کند در برخی از اماکن فقط یک آیه قرآن و یا حدیث و یا داستان بیان گردد و یا یک دو بیتی و یا عرض سلام و یا قرائت نماز تحيت و... انجام پذیرد تا وقت زائر زیاد گرفته نشود . عموم زائران از اینکه برنامه ها خلاصه ، شفاف ، درس آموز و ماندگار باشد استقبال می کنند و برنامه های خسته کننده و ملال آور را بر نمی تابند .

۷) ایجاد ارتباط معنوی در بازدیدها : در جغرافیای مکه و مدینه پیامبر گرامی اسلام و ائمه معصومین (ع) و اصحاب ایشان خاطرات ماندگاری را برای نسل های بعد به ودیعت گذاشته اند . بسیار مهم است که روحانی کاروان گزارش های تاریخی را به نحوی بیان کند که زائر با صاحب مقام ارتباط روحی ، معنوی پیدا کند . مثلاً در مسجد تعییم ممکن است گفته شود در این محل همسر پیامبر (ص) عایشه در سال دهم محرم به احرام عمره مفرده شده است این خاطره پیامی جز امکان احرام در حرم در حد حرم دربر ندارد ولی اگر به خاطره به شهادت رساندن دو تن از

گروه مبلغین اصحاب پیامبر (ص) در سال چهارم در این محل به نام های زید بن دثنه و خبیب بن عدی اشاره شود که وقتی ابوسفیان رو به زید کرد و گفت می خواهی محمد (ص) به جای تو کشته شود و تو آزاد شوی و به خانه برگردی زید گفت : «ما یَسِّرْنِی أَنَّ مُحَمَّداً أُشِيكَ بِشُوكَةٍ وَ أَنِّي فِي بَيْتِي» ابوسفیان گفت : «ما رأينا اصحاب رجل فقط أشد له حَبَّاً من اصحاب محمد بمحمد» (معازی واقدی جلد ۱ ص ۳۶۲) و وقتی خبیب بن عدی را مجبور کردند دست از راه پیامبر (ص) بر دارد او تسليم نشد و نماز کوتاهی به جا آورد او را به قربانگاه تعییم بردند . خبیب گفت : «اللَّهُمَّ أَنِّي لَا أَرِي إِلَّا وَجْهَ عَدُوِّ اللَّهِ أَنَّهُ لَيْسَ هَذَا هُنَا أَحَدٌ يَبْلُغُ رَسُولَكَ السَّلَامَ عَنِّي فَبَلَّغْهُ أَنْتَ عَنِّي السَّلَامَ» در روایتی نقل شده که پیامبر ص فرمود : هذا جَبَرِيلٌ يَقْرَئِنِي مِنْ خَبِيبِ الْسَّلَامِ . (معازی ج ۱ ص ۳۶۰) . بدیهی است بیان این واقعه در منطقه تعییم درس آموزنده و تأثیر مثبتی در تقویت روحیه معنوی و ولایتمداری زائر و احساس مسئولیت بیشتر خواهد داشت .

۸) توجیهات لازم قبل از بازدید : بسیاری از زائران بویژه زائران سفر اولی نیازمند به توجیه اماکن قبل از بازدید می باشند . از این رو شایسته است روحانی کاروان شب قبل از بازدید اماکن ، به کلیاتی درباره اماکن و نیازمندیهای آن اشاره کند و نحوه تعامل با برخوردهای متصدیان امور اماکن و تبلیغات منفی علیه شیعه و اینکه عموماً خود را برترین خلق خدا می دانند ، زائر را توجیه کند . از جمله نکات لازم به تذکر ، توجیه زائر به عدم توجه به برنامه های انحرافی در اماکن از جمله بی ادبی و اهانتهای مبلغین و هابی و مزاحمتها دست فروش ها در عموم اماکن یا موتور ها و شترهای مزاحم در منطقه ی عرفات می باشد .

شایسته است زائران در عموم بازدیدها با وضو باشند و سجاده و کتاب آداب الحرمین را همراه داشته باشند .
۹) رعایت مستحبات در اماکن : گروه زیادی از زائران بیش از یک سفر مشرف نمی شوند و سابقه ی تشریف هم ندارند . بیان مستحبات هر مکان و رعایت آن در ماندگارسازی خاطره ی سفر برای زائر و بهره مند سازی آنان از برکات سفر بسیار موثر است . از جمله نماز در مسجد قبا ، سه روزه در مدینه ، ختم قرآن و صدقه در مکه ، هر روله در مسعی و ...

۱۰) حفظ شادابی و نشاط تا پایان زیارت دوره : بسیاری از روحانیون برای برنامه نفس گیر زیارت دوره و بازدید اماکن و سختی آن از پیش خود را آماده می کنند و با رعایت پوشش کامل و پیش بینی نیاز های بازدید اماکن

(مانند سجاده، ادب الحرمین، قرآن و آب) رأس ساعت مقرر در لایی هتل منتظر زائران هستند و تا پایان زیارت دوره با نشاط و شادابی زائران را از نکات و دانستنیهای اماکن بهره مند می سازند و عملا نشان می دهند که شیفته خدمت به زائران و ضیوف الرحمن هستند و برخی از افراد گاهی بدون لباس کامل و همراه نداشتن نیازمندیها جهت بازدید اماکن رهسپار می شوند و در مواردی از روی خستگی و غیر مهم تلقی کردن بعضی از اماکن از همراهی ویا توجیه زائران سر باز می زنند.

بدیهی است زائران عزیز قدر روحانی خدمتگذار را خوب می شناسند و از کوتاهی افراد غیر عاشق خدمت نیز به سادگی نخواهند گذشت. در سخنی از علی (ع) : «**خَيْرُ الْأَمْوَالِ مَا سَهْلَتْ مِبَادَئُهُ وَ حَسْنَتْ خَوَاتِمُهُ وَ حُمَدَتْ عَوَاقِبُهُ**» (غزالحكم ۵۰۳۲) . به پایان شایسته‌ی کارها و نیک نامی در یادها توجه گردیده است.

(۱۱) بـهـرـهـ گـیرـیـ اـزـ فـرـصـتـ باـزـدـیدـ بـرـایـ روـشـنـگـرـیـ زـائـرـ : در بازدید اماکن زمینه پذیرش بهتری برای زائر پدید می آید شایسته است روحانی کاروان با بهره از سوژه های مناسب نسبت به اصلاح رفتاری و روشنگری زائران اقدام کند. این شیوه پیامبر اکرم (ص) و معصومین (ع) بود که وقتی با اصحاب خویش در برخی اماکن وارد میشدند اقدام به روشنگری معنوی و اصلاح رفتاری اصحاب می پرداختند مانند نماز و سختی که پیامبر(ص) در فتح انجام دادند و یا خطبه‌ای که در مسجد خیف خوانند: عن أبي عبد الله (ع): أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) خَطَبَ النَّاسَ فِي مَسْجِدِ الْخِيفِ فَقَالَ: «نَصَرَ اللَّهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَاعَاهَا وَ حَفَظَهَا وَ بَلَّغَهَا مِنْ لَمْ يَسْمَعَهَا، فَرَبِّ حَامِلٍ فَقِيهٍ غَيْرُ فَقِيهٍ، وَ رَبِّ حَامِلٍ فَقِيهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ، ثَلَاثٌ لَا يَغْلِبُ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ: إِحْلَاصُ الْعَمَلِ اللَّهُ، وَ النَّصِيحَةُ لِأَنَّمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَ الْلَّزُومُ لِجَمَاعَتِهِمْ، إِنَّ دُعَوَتِهِمْ مَحِيطَةُ مِنْ وَرَائِهِمْ، الْمُسْلِمُونَ إِخْوَةٌ تَكَافَأُ دَمَاؤُهُمْ، وَ يَسْعِي بِذَنَبِهِمْ أَدْنَاهُمْ» الکافی ۴: ۴۰۳ و پیامبر(ص) به کسانیکه سر قبر تازه گذشته خود می گریستند فرمودند: «لرکعتان خفیفستان مما تحقرنون احب الى صاحب هذا القبر من دنياكم كلهما» (تبیه الخواطر جلد ۲ ص ۲۲۵) هدف عالی وغایی از بازدید اماکن شناخت بهتر و عبرت از گذشتگان است که علی (ع) فرمود: «... كُل نظر ليس فيه اعتبار فَأَهُؤُ» (بحار الانوار ۷۸ ص ۹۲) و نیز فرمود: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ اذ نَظَرَ اعْتَبَرَ وَ اذَا سَكَتَ تَفَكَّرَ ...» (بحار الانوار ۷۸ ص ۹۲)

(۱۲) تعامل با مدیر : در تمام سفر بویژه در برنامه های بازدید اماکن و انجام مناسک همکاری و مساعدت مدیر نقش بسیار موثر و تعیین کننده دارد . روحانی کاروان نه با تملق گوئی و نه برخورد از موضع بالا بلکه با برخورد همراه با احترام و قدردانی از کارهای مثبت مدیر ، زمینه دلگرمی وی را در همکاری بیشتر فراهم کند . بدیهی است در میان مدیران افرادی وجود دارند که در سفر های متعدد شیوه های مختلف تبلیغی روحانیون را تجربه کرده اند این امر ضرورت حفظ حرمت و بهره گیری از نقطه نظرات مفید وی را دو چندان می کند بدیهی است تصمیم گیر در نحوه اجرای بازدید ها روحانیون هستند ولی اگر بدون تفاهم با مدیر نسبت به نحوه بازدید و یا ایام حضور در مدینه و یا مکه برنامه ریزی نمایند و اعلام کنند خود و کاروان را از همکاریهای مفید مدیر محروم کردند .

روحانیونی که برنامه فرهنگی کاروان را از پیش تهیی و در اختیار مدیر جهت اخذ نظرات وی و اعلام در کاروان قرار می دهند به نوعی مدیر را در انجام خوب برنامه ها شریک می کنند . در مواردی که مدیر از مساعدت و همکاری سر باز زند شایسته است روحانی کاروان به حداقل همکاری وی بسند کنند و بدون خدشه دار کردن موقعیت مدیر با کمک زائران برنامه های فوق العاده ای کاروان را به انجام برسانند و از زیر سوال بردن مدیر به شدت جلوگیری کند . البته اگر روحانی زبان ناصح و مشفقی برای مدیر داشته باشد، می شود از منزوی شدن مدیر و یا تضعیف مدیریتش جلوگیری کند .

در روایات اسلامی به امر همکاری و تعامل ، خدمت و اخلاص توجه ویژه ای شده است . روحانی باید هشیار باشد که در صورت تضعیف مدیر بیشترین ضرر را روحانی خواهد کرد و از تعامل و همکاری مدیر محروم و اخلاص در عمل خویش را دستخوش هواي نفس می نماید .

در روایت از امام صادق (ع) نقل شده است : المومنوں خدم بعضہم لبعض (قال جمیل) قلت : و کیف یکونون خدم بعضہم لبعض ؟ قال یفید بعضہم بعضاً . کافی جلد ۲ ص ۱۶۷ .

در این روایت خدمتگذاری را مفید بودن و نقش داشتن در جامعه تعریف می نماید و در سخن دیگری از پیامبر اسلام (ص) نقل شده است : أَحَبَّ عِبَادَ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ انْفُعُهُمْ لِعِبَادَهُ وَ اقْوَمُهُمْ بِحَقْهُ ، الَّذِينَ يُحَبُّ اللَّهُمَّ الْمَعْرُوفَ وَ فَعَالُهُ

(۴۹) تحف العقول صفحه ۴۹. محبوب‌ترین بندگان خدا در پیشگاه الهی سود بخش ترین به بندگان و پایدارترین در ادای حقوق الهی هستند آنان که کار نیک و انجام آن را در جامعه رواج می دهند.

(۱۳) پرهیز از منت گذاری نسبت به فوق برنامه‌ها : از جمله مواردی که افراد بر نمی تابند و در مقابل آن موضع گیری کرده و کار را تحقیر و کوچک می کند منت گذاری است و در مقابل تکریم زائر موجب قدردانی نسبت به خدمات و تلاش‌های روحانی می گردد.

فرق بسیاری بین این عبارت (من این کارهای فوق برنامه را صرفاً بخاطر شما انجام دادم) و این عبارت (من خدا را شاکرم که توفیق انجام این کارهای فوق برنامه را به همه ما عنایت کرد) می باشد .

در عبارت اول واگرائی و احساس سنگینی بر زائر ایجاد می شود و در عبارت دوم زائر احساس مثبت و ضرورت سپاسگذاری به در گاه الهی را دریافت می کند . در عبارت دوم روحانی دو درس به زائر داده ، یکی آشنایی با فوق برنامه‌ها و دیگری امر شکر گذاری است. علی (ع) می فرمایند : « ما أَكْمَلَ الْمَعْرُوفَ مَنْ مَنَّ بِهِ » (غیرالحكم ۹۳۰۵) و نیز فرمودند : « مَنْ مَنَّ بِالْحَسَانَةِ كَدَرَهُ » (غیرالحكم ۹۳۱۴).

(۱۴) نوآوری و بهره‌گیری از امکانات روز: روحانی کاروان در انتقال بهتر اطلاعات خود نسبت به اماکن باید ابتکار عمل و نوآوری داشته باشد گاهی بهره‌گیری از سیستم‌های سمعی و بصری روز و گاهی استفاده از ظرفیت و فضای موزه‌ها، تصاویر و اشیاء قدیمی و یا محتوای مورد انتقال تأثیر ماندگاری را در زائر به یادگار می گذارد که هر زمان به یاد می آورد شادمان می گردد.

در پایان ضمن سپاس به درگاه الهی و تشکر از خادمین ضیوف الرحمن ، با زمزمه ای که حضرت رضا عليه‌السلام در اوخر سعی خود در نزدیکی‌های مروه داشتند کلام خود را به پایان می برم : أَللَّهُمَّ أَنِّي أَسْأَلُكَ حُسْنَ الظُّنُونِ بِكَ فِي كُلِّ حَالٍ، وَصِدْقَ الْبَيِّنَاتِ فِي التَّوْكِيدِ عَلَيْكَ . و از او می خواهم که اللَّهُمَّ انِّي اسْأَلُكَ انْ تَخْتِمَ لِي بِالسَّعَادَةِ، فَلَا تَسْلُبْ مِنِّي مَا انَّا فِيهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

كتابناهه

١. احتجاج للطبرسى
٢. اختصاص للمفید
٣. اسرار عبادات و حقيقة نماز للقاضى سعيد قمى ره
٤. امالی للشيخ الطوسي
٥. آزموده های شماره ۱۱ معاونت امور روحانیون بعثه
٦. بحار الانوار للمجلسى
٧. تاريخ للطبرى
٨. تاريخ لابن كثير
٩. تحریر الوسیله للامام الخمینی ره
١٠. تحف العقول لا بن الشیبہ
١١. تفصیل وسائل الشیعه للشيخ حر العاملی
١٢. تنبیه الخواطر
١٣. التوحید للصدوق
١٤. توضیح المسائل مراجع
١٥. تهذیب الاحکام للشيخ الطوسي ره
١٦. تهذیب التهذیب
١٧. الجعفریات
١٨. حج الابیاء و الائمه عليهم السلام
١٩. الخصال للشيخ الصدوق ره
٢٠. درالمثور للسيوطى
٢١. دعائم الاسلام
٢٢. الدعوات للراوندى،
٢٣. دیوان حافظ شیرازی
٢٤. دیوان حضرت امام خمینی ره
٢٥. روشن بیان احکام اثر حجۃالاسلام والمسلمین فلاح زاده
٢٦. سر الصلوة للامام الخمینی ره
٢٧. سفينة البحار، شیخ عباس قمى
٢٨. سیراعلام النبلاء للزرکلی
٢٩. صحیح مسلم
٣٠. صحیفه سجادیه

٣١. صحیفه نور
٣٢. طبقات الکبری لابن سعد
٣٣. عيون اخبار الرضا (ع) للصدوق ره
٣٤. عيون الحکم و المواقع
٣٥. فتح الباری فی صحيح البخاری
٣٦. فتوحات المکیه
٣٧. کتاب الثقات
٣٨. الکافی للمحمد بن یعقوب کلینی
٣٩. کنز العمال، متفق هندی
٤٠. کنز الفوائد لکراجکی ره
٤١. مجمع البیان لامین الاسلام الطبرسی
٤٢. مجموعه ورام
٤٣. المحاسن برقمی
٤٤. المحجۃ البیضاء، فیض کاشانی
٤٥. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل
٤٦. معانی الا خبار لشیخ الصدوقد ره
٤٧. معازی واقدی
٤٨. مقدمه ای بر مخاطب و مخاطب شناسی ناشر، اداره کل پژوهش و آموزش سیما
٤٩. مکارم الاخلاق
٥٠. مناقب ابی حنیفه
٥١. میزان الحکمہ لایه اللہ ری شهری
٥٢. میقات حج، ج ٣٣
٥٣. نهج البلاغه
٥٤. نهج السعاده للزرقاوی
٥٥. نهج الفصاحة
٥٦. وسائل الشیعه للشیخ حر العاملی